کوردستان! ئەی خۆشەویستم

بیرەوەرییەکانی

بەهیە فەرەجوڵلا زەکی مەریوانی

ئەنوەر سوڵتانی

لە ئینگلیزییەوە وەریگێڕاوە

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

"هەرچەندە ڕەنجی دووریت بکێشم،

زیاتر باوەڕت پێ دەهێنم"

مەم و زین*

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

کوردستان! ئەی خۆشەویستم

بەهیە فەرەجوڵڵا زەکی مەریوانی

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

مافی کۆپی کردن و داتای چاپ

ئەنجۆمەنی ڕۆحی 2007
هەموو مافێکی پارێزراوە

ISBN

* ئەحمەدی خانی، مەم و زین (دێڕی 1805)
لە بەر وەرگێڕاوی فەرەنسی مەم و زین.
وەرگێران: ساندرین ئەلێکسی و عاکیف حەسەن
(2001)، لاپەڕە 234
لە وەرگێڕاکەی ئەلێکسی و حەسەندا ئاوای دەخوێنینەوە:
“Et plus je souffrirai de la séparation/ Plus j’aurai d’espoir en toi.”

وێنەی ڕووبەرگ:
وێنەی منە لە بەرگی کوردیدا،
لە دەوروبەری ساڵی 1942
لە ماڵی مەعرووف چیاوك، حاکمی سلێمانی
هەڵگیراوە، کە باوکمی دەناسی.
هاوسەری حاکم ئەو بەرگەی لەبەر کردم.

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

پێشکەش بە باوکم
شێخ فەرەجوڵڵا زەکی کوردی مەریوانی

کە فێری کردم مرۆڤایەتی وکوردستانم خۆش بوێت

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

ناوەرۆک

پێشەکی

سپاسنامە

بەشی یەکەم ئەوینی کوردستان

بەشی دووەم باوکم، شێخ فەرەجوڵڵا زەکی کوردی مەریوانی

بەشی سێیەم کورد و ئایینی بەهایی

بەشی چوارەم سەرنجی سەرەکی بۆ سەر ئایینی بەهایی

بەشی پێنجەم ناودڵی ئایینی بەهایی

پاشکۆی یەکەم بەشێک لە *'نهێنییەکانی شارسانیەتی خودایی عەبدولبەها'*وە، وەرگەڕاوەتە سەر عەرەبی

پاشکۆی دووەم شیننامەیەك بۆ باوکم بە عەرەبی و ئینگلیزی

پاشکۆی سێیەم وتارێک سەبارەت بە دادپەروەری، لە لاویەتیمدا بە عەرەبی نووسیومە

پاشکۆی چوارەم چەند بەشێک لە *' العالم بترک المحربات ی بشرویە'* بە عەرەبی

پاشکۆی پێنجەم بەشێ لە *' ئاوا قورڕەتولعەینیان کوشت'* ی علی الوردی، بە عەرەبی

پاشکۆی شەشەم هەڵبژاردەیەکی کورتی دوعای بەهایی بە کوردی

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

وێنەکان

ڕووبەڕووی لاپەڕە

مارثا روت، ڕۆژنامەنووسی ناودار وبەهایی 18
هودا شەعراوی، ژنی مەزنی میسر 18
لەگەڵ باوکم شێخ فەرەجولڵا زەکی کوردی مەریوانی لە قاهیرە 18
تازە گەیشتبووینە بەغدا، 1937 18
لەگەڵ دایکم، شەوکەت فەرەجولڵا، لە بەغدا 18
دایکم لەگەڵ کچانی کورد لە سلێمانی، 1940ەکان 18
لەگەڵ کچانی کورد لە سلێمانی 18
لەگەڵ چەند خوێندارێکم لە دارالمعلمات لە بەغدا 18
ئەحمەد خانەقای خەڵکی کەرکووک، کە بەهائوڵلای زۆر خۆشدەویست 18
بنەماڵەی ڕەواندزی: ئەمین حەسەن ڕەواندزی (1898-1955) و
هاوسەرەکەی، ناجیە (1908-1979) 18
ئەمین، 1943
ناجیە، 1960
پیرۆز و هێڤی، منداڵانی ئەمین و ناجیە، 1960
وریا، جان، و زۆزەک، منداڵانی ئەمین و ناجیە، پاریس، 1984

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

ماجد مستەفا، خاڵی فوئاد عارف 18
فوئاد عارف، برادەرم لە سەرەتای گەیشتنمە بەغداوە 18
یۆنس ڕەئووف – دڵدار، شاعیری گەورەی کورد
کە لە بەغدا دەرسی کوردی پێ دەگوتم 18
شێخ مەحموود ئەلحەفید، "مەلیکی کوردان"، کە باوکم
زۆری خۆش دەویست (بە ئیجازەی میهرەبانانەی عەبدولقادر بریفکانی،
دووبارە چاپکراو لە بەر مێژووی وێنەداری بزووتنەوەی
نوێی نەتەوایەتی کوردی، 1999) 18
دوڕڕییە عەونی، ڕۆژنامەنووس و کوردێکی زۆر بە هەست 18
ئەحمەد شەوقی، شازادەی شاعیران، کورد 18
قاسم ئەمین، کوردێک کە داکۆکی لە مافی ژنان دەکرد 18
ڕێورەسمی کۆتایی هاتن بە خوێندن لە قوتابخانە، 1932 یا 1933 18
تازە گەیشتبوومە بەغدا، 1937 18
لە یەکەم سەردانی سلێمانیمدا، دەوروبەری 1937 18
لە سلێمانی لە سەر سەربانی ماڵێک، 1942 18
فطينة الناعب – صدف، دۆستی شاعیری عیراقیم 18
لەگەڵ ئەو ژنانەی وا هاتبوونە خواحافیزی کاتێ
بەغدام بەجێ هێشت، 1949 (فطينة لە دەستە ڕاستمە) 18
پیاوانی هۆزەکەمان لە مەریوان. کوڕەلاوەکەی مێزەری
سپی بە سەرەوەیە، ئامۆزا [پوورزا] مە 18
لەگەڵ ژنانی کورد لە مەریوان 18
منداڵی کورد 18
هۆمەر دزەیی و هاوسەرەکەی، ڕووناک 18

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

برازاکـــــــــــــانی هۆمـــــــــــــــەر دزەیـــــــــــــــــــی
18
پیشاندانی جل وبەرگ و قاڵی کوردی،
لـــــــە مـــــۆزەخانـــــەی کــــــوردی لـــــە بـــــرووکلین، نیویـــــۆرک
18
ئەو بەرگە کوردییەی وا حەفسەخانم، براژنی شێخ مەحموود پێیدام
(ئێـــستا لـــــە مـــۆزەخانـــەی کـــوردی لـــە بـــرووکلین ڕاگیـــراوە)
18
وێنەی شایی لەگەڵ ڕۆبێرت گولیکی گەنج، هاوسەرم، 1951
لــــــــــەگــــــــــەڵ کــــــــــوڕە کۆرپــــــــــــەکــــــــــەم، 1951
18
لــەگــەڵ عــەلــی نــەخجــەوانــی لای چــەپــم و موحــسین عینایــەت لای ڕاســتم
18
شـــــــــــیخ فـــــــــــرج الله ذکـــــــــــی الکـــــــــــردی مریـــــــــــوانی
39
وێنـــەی نامـــەیـــەک کـــە میـــرزا ابوالفـــضل بـــۆ بـــاوکمی نووســـیوە
39
شێخ فەرەجوڵلا لەگەڵ پسپۆڕێکی ئەلمانی، قاهیرە، سەرەتاکانی 1930 یەکان
39
کۆبوونەوەی بەهائیان لە قاهیرە، 1932، شێخ فەرەجوڵلا
لای دەســــــــــتەچـــــــــەپ بـــــــــە مێـــــــــزەری ســـــــــپییەوە
39
چیاکانی چەهریق
وێنـــــەی شـــــیعرێک بـــــە دەســـــتخەتـــــی فطینـــــة الناعـــــب
82
شـێخ محـی الـدین صـبری نعیمـی کـانی مـشکانی الکـردی، قـاهیرە، 1925
82
شێخ محی الدین الکردی، میرزا مـەحموودی زەرقـانی، شـێخ حـەسـەن عـەبدو
82
شـێخ محـی الـدین الکـردی، لـەگـەڵ
بـــــەهائیـــــانی عـــــەنتـــــاب، تورکیـــــا، 1931 یـــــا 1932
82
وێنـــــەکـــــانی دواتـــــری شـــــێخ محـــــی الـــــدین الکـــــردی
82
لەگەڵ ابوالحمید خمیری و مصطفی بوشوشە، دوو تونسی کە
ئـــایینی بـــەهـــایی لای شـــێخ محـــی الـــدین الکـــردی فێـــر بـــوون
82
بەشێک لە نووسراوەکانی بەهائوڵلا، ووشە شاراوەکان، ژمارە 64، لە

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

ئەسڵی عەرەبیدا (خۆشخەت: بورهان زەهیری) 110
بەشێک لە نووسراوەکانی بەهائوڵڵا، صاوێنکردنەوەکان، ژمارە 4، لە ئەسڵی فارسیدا (خۆشخەت: بورهان زەهیری) 110
جۆلای سوورپێستەکان و نەوەکەم، ئاریزۆنا، 1990 ەکان 126
لەگەڵ منداڵانی سوورپێست، ئاریزۆنا، 1970 126
ئێلیزابێث داهی، بەهاییەکی نەڤاجۆ، (ناوەڕاست)
لە ڕێ ورەسمێکی بەهاییاندا 126
لەگەڵ باشترین هاوڕێم، ئێلیزابێث داهی، ئاریزۆنا 126
کچی برای ئێلیزابێث داهی 126
وێنەی نەققاشییەکی عەتا سادقی گۆران لە ژنێکی کورد
کە خەریکی چێشت وکوڵە (بە ئیجازەی میهرەبانانەی هونەرمەندەکە) 126
وێنەی نەققاشییەکی عەتا سادقی گۆران لە ژنێکی کورد
بە جل وبەرگی شینەوە (بە ئیجازەی میهرەبانانەی هونەرمەندەکە) 126

سپاسنامە

لە هیچ خەونێکیشمدا نەمدەدیت کە لە کۆتایی ژیاندا بتوانم ئەم کتێبە بنووسم. لە ڕاستیدا، ئەوەم هەرگیز بۆ گونجاو نەدەبوو ئەگەر یارمەتی گەلێک برادەری خۆشەویستم نەبوایە. یەکەم و لە

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

هەمووان خۆشەویستتر، جەنابی عەلی نەخجەوانی، کە سەرەڕای کاری زۆر هەر گیز لە هاندانم نەوەستا. ئەوەی من بەو قەرزدارم، وشە ناتوانێ بیگەیێنێت. من هەرگیز جەنابی هۆمەر دزەیی، سەرۆکی بەشی کوردی دەنگی ئەمریکا لەبیرناکەم، کە وەرگێڕانی شیعرەکەی من لە عەرەبییەوە بۆ ئینگلیزی تەنیا بەشێک بوو **لەبەر** یارمەتییە گەورەکانی، من سپاسی لەبن نەهاتووم ئاراستەی ئەو وهەر ئەو دەکەم.

سپاسی پڕبەدڵم بۆ خاتوو نەسرین بالوو، بۆ پێداچوونەوەی نووسراوەکە و، جەنابی عەبدولقادر بریفکانی و خانمی، دوکتۆر وریا ڕەواندزی، جەنابی فوئاد عارف، خاتوو دوڕرییە عەونی و دوکتۆر موعین ئەفنانی، بۆ ئەو وێنانەی بۆیان ناردم و هەروەها بۆ هاندان و یاریدەی میهرەبانانەیان.

دڵم ئاسوودە نابێت ئەگەر هەروەها سپاسی خۆم ئاراستەی هەموو ئەوانە نەکەم کە ناویانم لەبیر **چووتەوە** بەڵام یارمەتییەکانیان بۆ **پوختە** کردنی کارە، گەلێک گرنگ بووە. دوایین، بەڵام نە کەمترین سپاسم، ئاراستەی دوکتۆر موحسین عینایەت دەکەم بۆ سەرەتا نووسینی دڵئاواییانە و پێشنیارە بەنرخەکانی و هەروەها بۆ 'فێلیسیتی' و هاوکاری کردنیان لەگەڵم لە نزیکەوە.

بەهیە فەرەجوڵڵا گولیک

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

وشەیەك

ئەوە دەسکەوت و هاندەرێک بوو بۆ من کە بۆ پێک هاتنی ئەم کتێبە ماوەیەکی زیاد لە دوو ساڵ لەگەڵ بەهیەدا کار بکەم. بەشی یەکەمی لە سەر بنەمای یادداشتەکانی خۆی و دوای ووتوویژمان لە سەر تەلەفون و هەروەها سەردانێکی یەک هەفتەییدا نووسرا، کە ئەو هاتە مۆنترالْ بۆ ئەوەی لە پێناو ئامادەکردنی کتێبەکەدا داوای هاوکاریمان لێ بکات.

پێش کۆچی دوایی کردنی، بەشی زۆری کتێبەکەی بۆ خوێنرایەوە و پەسندیشی لێ وەرگیرا. خەڵکانێتر کاری بەشەکانی دیکەیان ڕاپەڕاندووە، کە گەرچی دوای خۆی نووسراون، دەرخەری ئەو شتانەن وا بەگوێرەی زانیارییان لەو، پێیان وایە خۆیشی هەر دەیویست ئەو شتانە بڵێت.

بەهیە دەیویست مافی کۆپی کردنی کتێبەکە بدرێتە ئەنجومەنی بەهاییانی عیراق یا سلێمانی و دەقی کوردی کتێبەکەش بکەوێتە بەردەستی هاوولاّتیانی کوردی خۆی لە ناوچەکە.

فێلیسیتی عینایەت

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

پێشەکی

لە وەبیرهێنانەوەی ڕووداوی گەورەی سەردەمی منداڵیدا، بەهیە فەرەجوڵڵا گولیک بە زمانێکی ساکار بەڵام ڕازاوە، بەرەو هەندێک نرخ و بایەخ دەئاژوێت کە ماوەیەکی زۆرە لە جیهاندا لەبیر کراون ، بەڵام هێشتا بەشێکن لە کاراکتەری گەلی کورد. لە هەموو ئەو ڕووداوانەدا کە دەیگێڕێتەوە، خوێنەر بە ردەوام بایەخ دەداتە قورسی وقایم بوونی پەیوەندی لێک نزیکی بنەماڵەیی و خۆشەویستی قووڵ و وەفادارییان بە دایک و باوک. خوێنەر سەرنجی بەرەو نیشانەیەکی جیاکەرەوەی دیکەش دەکشێت: بیرئاواڵەییەک کە خۆی لە لاسایی کردنەوەی کوێرانە دوور دەخاتەوە، و تێگەیشتنێکی بەهێز لە حەقیقەت. کوردان بەدرێژایی مێژوو بەوە ناسراون کە ئازایەتییەکی نەترسانەیان هەبووە بۆ شەڕ لە پێناوی ئەو شتانەی وا باوەڕیان بە ڕاست بوونیان بووە و ، بۆ سەربەخۆیی بیرکردنەوەیەک کە هیچ گوێ ناداتە باوەڕی مۆدەی ڕۆژ، بەڵام هێشتا، سەرەڕای ماتریالیسمی پەرەئەستێن لە جیهاندا، تێکەڵاوە لەگەڵ پەیوەست بوونێک بە بایەخە ڕۆحییەکان و ئەوینی ڕاستەقینەی نیشتمانی کەسەکە (لەم باسەی ئێستادا، کوردستان) بە بێ ئەوەی پێشداوەرییەک لە سەر گەلانی دیکە بکرێت. نووسەر خۆی نموونەیەکە. سەرەڕای ئەوەی کە بەهیە لە پەروەردەی ڕۆژئاواییدا چووبووە پێشەوە، مێردی بە ئەمریکییەک کردبوو، لە دام ودەزگایەکی خاوەن دەسەڵات لە وڵاتە یەکگرتووەکان کاری دەکرد، و لە هەموو ماوەی ژیانیدا تێکەڵاوی چالاکی ڕووناکبیری ببوو، ڕێزو خۆشەویستی سەردەمی منداڵیی بۆ باوکی، واتە شێخ فەرەجوڵڵا زەکی خەڵکی گەلیەی کوردستان لە کەمی نەدابوو و هیچ شوێنێکی دانەنابووە سەر ڕادەی شانازیکردنی بە کوردبوونەکەی خۆیشی. لە ئاواتەکانیدا، لە ڕوانگەیدا و لەو بیروبۆچوونەیدا کە باوەڕی پێی بوو ولەهەموو ماوەی ژیانیدا برەوی پێدەدا، بە هەمان

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

شێوەی باوکی خۆی مایەوە – کوردێکی ڕاستەقینەی هاوڵاتی جیهان. بەبێ ئەوەی ناسنامەی کوردیی خۆی ون بکات، باوەڕی بە جیهانێکی یەکگرتوو هەبوو وکاریشی بۆ دەکرد. لە ڕاستیدا بەهیە ڕاستەوخۆ خزمەتی گەلەکەی خۆی کرد، و نەیویست عیراق بە جێ بهێڵێت، بەڵام تەنیا کاتێ لەوێ ڕۆیشت، لەپرێکدا لەو شوێنەی وا بۆ ماوەی نزیک بە دەساڵ بە دڵسۆزییەوە کارو خزمەتی تێدا دەکرد، دەرکرا، بە بێ ئەوەی هۆکارێکی بۆ دیاریی بکەن.

گەرچی لە خاکی باووباپیرانی دەرکرابوو، هەمیشە خۆی لە پێناو **چاکسازیی** بارودۆخی جیهان بەخت کردبوو، بەڵام وەک مامۆستایەکی کۆلێج لە وڵاتە یەکگرتووەکان، و لە گەلێک دۆستایەتی وچالاکی خۆیدا، درێژەی دا بە دۆستایەتی و پەروەردەکردنی زۆرخوێندکاری کورد و عیراقی، و برا وخوشکانێک کە لەپەیوەندیاندا بوو.

هەندێک نووسراوەی بەهیە لە سەرانسەری جیهاندا بڵاوبوونەتەوە. لەوانە، بەشداریکردنی لە هەندێک کتێبدا وەک *ئەفریقایی خوێندەوار* (1962)، یا وەرگێردراوی عەرەبی *نهێنییەکانی شارسانیەتی خودایی* نووسراوی عەبدولبەها، *بەڵێنی هەموو تەمەن* نووسراوی جۆرج تاونس هێند و دوو بڵاوکراوەی نەتەوەیەکگرتووەکان بەناوی *منداڵەکەتان لە یەکساڵانەوە تا شەش ساڵان*، و *منداڵەکەتان داهاتووتانە* (1984). هەرچۆنێک بێت، نووسەر لە لایەن گەلی کوردەوە ڕێزی زۆری لێ گیراوە و دەگیرێت. مەیل و لایەنگریی کوردێکی زۆر، کە وەک گەنج یا منداڵ ئەویندارى بەرنامەیەکی ڕادیۆیی بە ناوی صدیقة الاطفال (دۆستی منداڵان) بوون، تا ئێستاش هەر زیندوو ماوەتەوە، بەرنامەیەک کە بەهیە بۆ ماوەی زیاد لە هەشت ساڵ لە سەر ڕادیۆ بەغدا بەڕێوەی دەبرد.

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

هەمان شێوەی هەبوو مەیل و لایەنگریی ئەویش بەو منداڵانە و گەلێک خوشک و برایانی دیکەی کوردی خۆی کە لەگەڵیاندا پەیوەندیی مابوو. ناسراوترین یادەوەری بەهیە لە لایەن عەبدولخالق عەلائەددینەوە تۆمار کراوە لە کتێبەکەیدا بە ناوی *دڵدار: شاعیری شۆڕشگێری کورد* (بەغدا 1985). یۆنس ڕەئووف دڵدار، کە مێشکی بە ئاقاری ڕۆحیدا دەڕۆیشت و گەلێکیش هەستیار بوو، تەنانەت دوای ئەوەش کە کوردی خوێندنی بەهیە بە هۆی گوشاری ئەرک و کارەوە کۆتایی پێهات، بە بەردەوامی بەشداریی ئەو کۆبوونەوانەی دەکرد وا بەهیە و دایکی میواندار بوون. دڵدار ئەوی بە باشی ناسیبوو لە ڕادەیەکی بەرزی ئەخلاقیدا ڕێزی لێدەگرت. لە ئەنجامدا، شەوقی دەرسەکانی بەهیەی هەبوو. وادەردەکەوێت کە خۆشویستنەکەی ئەو لەو ئەزموونانەوە سەریان هەڵدابێت، گەرچی ئەو، بەگوێرەی تێگەیشتنی بەهیە، کەسێکی شەرمنیش بوو. بەهیە بە هەواڵی ئەوینداربوونی ئەو بە خۆی، نەزانیبوو. ئەو هەستیارییەکەی خۆی لە چەند شیعردا ڕاگەیاندووە کە بەهیە تەنیا چەندساڵێک پێش ئێستا لێی ئاگادار کرایەوە ئەویش کاتێک بوو کە داوایان لێکرد بەشداریی وتووێژێکی ڕادیۆیی بکات سەبارەت بە دڵدار. شیعرەکەی دڵدار بە ناوی "خەندەی بابی" (پێکەنینە جوانەکەی ئەو)، بزەی نائاسایی و تایبەخۆی بەهیەی خستۆتە بەر چاو کە هاوقوتابخانەییەکەی، مستەفا ئەمین، نووسەری ناودار و ڕۆژنامەنووسی میسر، تەنانەت لەتەمەنی پیریشدا هەر لەبیری مابوو ، لە نامەیەکدا بۆ بەهیە ئاماژەی پێکردبوو. ڕوانگەی دڵدار سەبارەت بە ڕۆناهی **"بێ گەرد و خودایی"** و "پەرییەکان کە دەستە دەستە...

مەخمەر ڕادەخەن" هەروەها سڵاوکردنی لە "تیشکی هەتاو"، هەموو ئەوانە ڕێزی شاعیر لە ژیانی بێ خەوشی بەهیە دەردەخەن. ئەمڕۆ، نیوسەدە دوای مردنی ناوادەی، هەستی دڵدار بە نیسبەت ئەو، کە وەک سەرچاوەیەکی هیوای سەیر دەکات، دەکرێ وەک پێزانییەک دابنرێت بۆ

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

تێکەڵاو بوونی بەهیە لەگەڵ کوردستان. ئێستا ئیتر ئەوە کە ڕێزی خۆی بۆ خۆشەویستەکەی دەردەبڕێت. لە بەر ئەوەی لە کتێبی (*کوردستان ؛ ئەی خۆشەویستم*) دا، بەهیە دوایین قسەکانی خۆی لەگەڵ خۆشەویستەکەی دەکات کە ئەویش وشەی هیوا و خۆشەویستییە.

ئەو سەردەمەی وا جێگەی باسی کتێبەکەیە، پڕ بوو لە ڕووداو. میسر، شوێنێک کە باوکی نووسەری لێ دەژیا و ئەویشی تێدا لەدایک ببوو، لەگەڵ خۆ دوورخستنەوەی لە ئیمپراتۆریەتی پووکاوەی عوسمانی، ولەناوچوونی دەزگای خەلافەت، لە ڕاگواستنێکی هەمەلایەنیدا بەرەو ئەوە دەڕۆیشت ببێتە ڕێبەری ڕووناکبیریی جیهانی عەرەب، خۆ ئەگەر سەرجەمی خۆرهەڵاتی ناوەڕاستیش نەبێت. میسرییەکان کەوتبوونە نێوان هێزەکانی نەریتیی ئیسلامی، کە جەمالوددینی ئەفغانی ڕێبەرایەتی دەکردن و ئاواتی مانەوەی ئیمپراتۆریەتی عوسمانییان لە ژێر ناوێکی تازەدا دەخواست، و هێزی سەرهەڵداوی ڕووناکبیرانی نوێخواز، کە لوتفی ئەسیید قاسم ئەمین ، سەعد زەغلوول، شێخ محەممەد عەبدە و ئەوانیتر ڕێبەرایەتییان دەکرد و هاندەریان نموونە ی پێشکەوتووەکانی ئەورووپا بوو.

نووسەر، کاتێ باسی باوکی دەکات، بێ فیز وهەوا یە وکاتێکیش کە ڕوخساری شێخ فەرەجوڵلا ، وەک مێردێکی باش وباوکێکی چاوەدێر، توێژێنەرێکی ئازا و خاوەن بیرێکی سەربەخۆ دەکێشێتەوە، هێمن و لەسەرخۆیە. لەڕاستیشدا ناوبراو مرۆڤێکی لە ڕادەی ئاسایی بە رزتر بوو، ئەو دەورەی کە لە ماوەی ئاژاوەکانی میسردا گێڕای، سەربەخۆیی ڕاستەقینەی کەسایەتی کوردیی وهۆشیاریی زگماکی ئەوی دەرخست. ئەو، شارەکەی خۆی بەشوێن زانیاریدا بەجێ هێشت، بەڵام بەو زانیارییە نەریتییانە ڕازی نەبوو کە دەیتوانی هەموو ئەو شتانەی بداتێ کە

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

خەڵکانی دیکە لە بارودۆخی ئەودا دەیانەویست: ڕێز، ناوبەدەرەوەیی، و ژیانی باش. ئەو بە زەحمەتی زۆر بەدوای ئەو ڕاستییەدا گەڕا کە دەیتوانی یارمەتی گەلەکەی بدات و جیهانی نەخۆش چاک بکاتەوە، وبە ڕێنومایی دەنگێکی دەروونی بەرەو ئاقارێکی دوورەدەست ڕۆیی، و بەدوای وەڵام بۆ ئەو پرسیارە سەرنج ڕاکێشانەدا گەڕا کە چۆن چارەسەری ئازارەکانی گەلەکەی بکات. کاتێکیش کە خواستی دڵی خۆی دۆزییەوە، بەوە ڕازی نەبوو کە وەک بیر وباوەڕێکی تاکەکەسی، تەنیا بۆخۆی ڕابگرێت، لەبەر ئەوەی کارتێکەریی بیروباوەڕەکەی لەپێناو چارەسەرکردندا هەست پێدەکرد ودەیزانی کە بیروباوەڕەکە دەبێ بە هەموو واتایەکی وشە ڕابگوێزرێتە ناو وڵاتەکەی. ئەو بە ئەرکی خۆی دەزانی کۆمەڵانی هەرچەندە زیاتر و بەرفراوانتری خەڵک لەگەڵ خۆیدا هاوبەش بکات و بەم شێوەیە، شێخ فەرەجوڵڵا بوو بە نووسەر و بڵاوکەرەوەی ئەدەبیاتی بەهایی، و یەک لەو "خوێندکارو مامۆستا بەنرخەکانی زانستگەی ئەلئەزهەر" کە چووە بەر ڕووناکیی شۆڕشی نوێ*، و درێژەی دا بە بڵاوکردنەوەی ڕووناکی لە میسر و بەشداریی کرد لە بەرەوپێش بردنی ئەو وڵاتە پڕ لە شانازییە، بەرەو ئامانجە ڕۆحییەکانی.

دۆزینەوەی ئایینی بەهایی لەو سەردەمەدا نابێ کارێکی ئاسایی بووبێت. وەک لە سەرەوە گوترا، میسری ئەودەم گۆڕەپانی شەڕی نێوان تێزی کۆنباو و نوێباو بوو، چ لە بواری سیاسەتدا بووبێت و چ ئایین. ئیمپراتۆریەتی عوسمانی لە پووچانەوەدا بوو لەبەر ئەوەی **هەرێمە** ئەورووپییەکانی لێ جیا بووبوونەوە، دەسەڵاتێکی کەمی لە باکووری ئەفریقا مابوو، و چنگیشی خەریک بوو لە **هەرێمە** عەرەبەکان دەبووەوە. بۆ ماوەی نزیک بە شەش سەدە، دوو دام و دەزگا

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

له توركیا هەبوون كه كۆنترۆڵی سەرتاسەری ئیمپراتۆریەتەكەیان دەكرد: دەزگا ئایینیەكانی ئیمپراتۆری و سوپا گەورەكەی ، كە پێش سەرهەڵدانی هێزە عیلمانییەكانی ڕۆژئاو، ناسیۆنالیسمی عەرەب و تەنگژە داراییەكانی خۆی، هەردوكیان خەریك بوون دەسەڵاتیان لە دەست دەچوو. كاتێ كەلەبەری نێوان ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوا كەمتر بووەوە، و بەربەستە فەرهەنگییەكان لاواز بوون، دانیشتووانی موسوڵمان، بە تایبەت لە میسر، بە سەرسووڕمانەوە دیتیان چەندە لە ئەوروپییەكان دواكەوتوونە . هەموو لە سەر ئەوە پێك هاتبوون كه بۆ گەیشتن و گرتنەوەی شارسانیەتی بەخێرایی پێشكەوتووی ڕۆژئاوا، **گۆڕانكاریی** بنەڕەتی پێویستە.

ڕێبەرەكان تەنیا لە سەر ئەوە ناكۆك بوون كە دەبوایە لە كوێوە دەست پێبكرایە. هەندێكیان لەگەڵ باوەڕی جەمالوددینی ئەفغانیدا بوون كە **گۆڕانكاریی** سیاسی دەبوایە خاڵی دەسپێك بێت، بەڵام لە سەر ئەو خاڵە جیاوازییان لە ناودا هەبوو كە گەلۆ ئەو گۆڕانكارییانە دەبێ لە ناو چەمكی ئیسلامیدا بێت یا لە سەر هێڵی دیموكراسییەكانی ڕۆژئاوا. ئەوانیتر، وەك شێخ محەممەد عەبدە، وایان بیر دەكردەوە كه كاریگەرترین ڕێگا بریتی بێت لە گۆڕانكاریی لە خوێندن و دام ودەزگای پەروەردەی وەك (ئەلئەزهەر).

هیچكام لەوزێدەڕۆییانە مێشكی ئەو لاوە كوردەیان ڕازی نەدەكرد، كە لە دڵیدا هەستی دەكرد هەرگیز هیچ شتێك كەمتر لە نوێكردنەوەی بەگوڕ و توند وتیژی هەمان ئەو هێزەی وا لە كۆندا **هەناسەی** ژیانی خستە ناو هۆزە مردووە عەرەبەكان، ناتوانێت نەتەوە موسوڵمانەكان بیووژێنێتەوە وجارێكیتر بیانباتەوە بەرزایی شانازییەكانی ڕابوردوو. بووژاندنەوەی نەتەوەش بە بێ دادپەروەری، و بە بێ ئازادیی بیركردنەوە لە **جێبەجێ نابێت** ؛ ئەو **بنەما** سەرەكییانەشی لە

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

هیچکام لە **ڕێبازە چاکسازییەکاندا** نەدەدیت. **چاکسازی** سیاسی تەنیا کەمێک زیاتر لە گۆڕانی دەزگا و سیاسەت وەدی دەهێنێت. **چاکسازیی** لە پەروەردە دا دەتوانێ بەرگر بێت لە کەمبوونەوەی ڕێژەی بووژاندنەوەی ئەو دانیشتووانە کە پێشتر ئاواتەکانیان گۆڕیبێت و ڕوانگەیان لە ڕێگەی ناسیۆنالیزم یا نوێخوازییەکی لە ڕادەبەدەرەوە، یەک خستبێت، دانیشتووانێک کە گەندەڵی و جیاوازی تێیاندا گەیشتبێتە ڕادەیەک کە هیچ شتێک جگە لە ڕێنومایە ئاسمانییەکان و هێزی خودایی نەتوانێت لە خەستایی تاریکی ڕۆحییان دەربهێنێت.

زۆرێک لە نەریت و فە رمووده کان ئاماژەیان بەو دووڕێیانە کردووە، و گۆڕانکارییەکانی داهاتوو سەلماندی کە شێخ فەرەج ڕاستی دەکرد. بیرۆکەکانی ئەفغانی گەیشتنە ئوسووڵخوازی و فەناتیزم، لە کاتێکدا **چاکسازییە** پەروەردەییەکانیش تەنیا باس وخواسی فێڵبازانە وگەندەڵی زیاتریان بەرهەم هێنا. ژەنگی ئاکاریي فەوتێنەری کۆمەڵگا ڕووی لە زیادی ناوە، و پێشکەوتی زانست لە نەبوونی پێشکەوتێکی هاوڕێژە لە بایەخە ئاکاریي و ئایینیەکاندا سەرلێشێواویی و وێرانکارییەکی بەرهەم هێناوە کە ساڵەهای پێدەچێت چاک ببێتەوە. چاوگێڕانی شێخ فەرەج لە ئەنجامدا گەیاندییە وانەکانی بەهائیەت و یەک لە خاوەن بیرانی زانیارو نووسەرانی هەموو سەردەمەکان، میرزا ئەبولفەزل. ژیان دڵی ئاخنی بوو ، ڕووناکییەکی ئاسمانی وای لێکردبوو سەرلەنوێ هیوایەک بۆ مرۆڤایەتی بەچاو بکات. ئەو لە کۆتاییدا، سەرەڕای ئاگاداربوون لە ئەنجامی توندوتیژی کارەکە، گەیشتە لایەنگریکردنی ئایینی بەهایی. بۆ هەڵوێست گرتنێکی بوێرانەی ئەوتۆ، ئەو لە پەناگەی سەلامەتی زۆرایەتی هاتە دەرەوە بۆ ئەوەی بچێتە ناو ڕیزی کەمایەتییەکی ئایینی کە ڕاودەنران. ئەم هەنگاوە بە تەنیا بەسە بۆ ئەوەی فەرەجوڵڵا وەک مرۆڤێکی لە ڕادەی ئاسایی بەرزتر لە قەڵەم بدرێت.

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

بەڵام شێخ فەرەج کاری لەوە زیاتریشی کرد. ئەو بەخێرایی دەستی بەوە کرد مەناسیکی ئایینە نوێکەی جێبەجێ بکات وبە ووردی لە پەیڕەوەکانی وورد ببێتەوە. ڕوانینی وردی بە پەیڕەوەکانیدا زەق و بەرچاون، جا چ سەرنجەکانی لە سەر هاوسەرەکەی وەک هاوبەشێکی هاومافی ژیانی بگرینە بەر چاو (ئەوەش لە سەرەتاکانی سەدەی بیستەمی میسردا)، یا ئەو هەنگاوانەی وا بۆ پڕکردنەوەی کەلەبەری ڕووناکبیری لە نێوان نەخوێندەواریی هاوسەر و خوێندەواریی پێشکەوتووی خۆی هەڵیدەهێناوە، یا دڵنیابوونی لەوەی کە کچێک هیچ جیاوازییەکی لەگەڵ کوڕدا نییە، دڵنیاییەک کە توانای پێ بەخشی بوو (بەهیە) بە چەشنێک پەروەردە بکات کە "جێگەی شانازیی پیاوان بێت"، یا خود، نووسینی کتێبێک کە تێیدا داوای لەناوبردنی شەڕ وەک کەرەسەیەکی جیاوازیدانانی نێوان نەتەوەکان و کۆمەڵانی مرۆڤ دەکرا و حەفتا ساڵ پێش ئێستا (لە 1930 یەکاندا) لە ناوچەیەک نووسی کە ئێستاش شەڕ بە دامەزراوێکی یاسایی دەزانرێت و ئێستاش جار بەجار دەبیسین کە داواکاری بۆ جیهادی پیرۆزوەک کەرەسەیەک بۆ چارەسەری کێشە سیاسییەکان بەرز دەبێتەوە.

بە نووسینی ئەم کتێبە، بەهیە بەشێک لەو قەرزە دەداتەوە کە بە شێخ فەرەجی هەیە و درێژە دەدات بە هەر ئەو وتووێژەی وا باوکی لەگەڵ هاوڕەگەزانی کوردی خۆی دەستی پێکردبوو. بە هەمان پەتەش، ڕوانگەیەک ئاشکرا دەکات کە سەبارەت بە چارەنووسی گەلی کورد لە بواری تێگەیشتن لە نوێبوونەوەی ئایینی هەیەتی ، کارێک کە ئێستا بە بەر چاوی هەموومانەوە ڕوودەدات.

موحسین عینایەت

دیسەمبری 2000

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

کوردستان ئەی خۆشەویستم!

بیرەوەرییەکانی

بەهیە فەرەجوڵلا زەکی مەریوانی

وەرگێڕان لە ئینگلیزییەوە

ئەنوەر سوڵتانی

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

"هەرچەندە ڕەنجی دووریت بکێشم،

زیاتر باوەڕت پێ دەهێنم"

مەم و زین*

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

بەشی یەکەم

ئەوینی کوردستان

"هۆ دڵەکەم، هێز لە لەشم وەربگرە
هۆ ڕۆحەکەم، هاوڕێی دڵم بە!
هەردوک پێکەوە بڕۆن و بچنە دیداری مەم....."
(مەم و زین) **(1)**

کاتێ باوکم مرد، بیست ساڵان بووم و تازە گەیشتبوومە بەغدا. ئەودەم لە شیعرێکدا نووسیم: "باوکە! ئەی خۆشەویستی ڕۆحم!" هەموو باوکان چەشنە ناسنامەیەک لە سەر منداڵەکانیان بە جێ دەهێڵن. شێخ فەرەجوڵڵا زیاد لە ڕادەیەکی ئاسایی شتی بە من بەخشیوە. ئەو هەموو هیواکانی لە مندا کۆکردبووەوە. بە بەردەوامی فێری دەکردم ئەوانەم خۆش بوێت کە لە کۆمەڵگادا بە نزمی سەیر کراون و لە پەراوێزدا ڕاگیراون. لە کۆتاییدا تەنانەت مردنیشی دەرگایەک بوو بۆم کرایەوە بەرەو گەیشتن بەو شتانەی کە خۆی فێری کردبووم. لەو ڕێگایەوە فێر دەبووم کەسایەتی ڕاستەقینەی گەلی کورد بناسم و ڕێبازێک بەرەو خودی کوردستان بگرمە بەر.
من لە سەردەمێکدا گەورە بووم کە ڕێز گرتن لە دایک و باوک ئەوەندە گرنگ بوو، کە هیچکەس وشەیەکی بە زماندا نەدەهات یا تەنانەت بیرێکی بە مێشکدا **تێنەدەپەڕی** کە بۆ ئەوە ببێت ئەوان پێیان ناخۆش بێت. لە ناو بنەماڵەی ئێمەدا ئەو ڕێزگرتنە زۆرە، لە ڕادەی ئاساییش بەدەربوو. **هەڵبەتە** ئەو شێوە ڕاهاتنەی منیش لە رووی ترسەوە نەبوو. هەرگیز سزایەکی وا نەدەدرام کە ببێتە هۆی ئەوەی لە دایک و باوکم بترسم. ئەوە خۆشەویستی ئەوان بوو لەوەی دەترساندم هەستیان بریندار بکەم.

هەستێکی سەمەرەی بنەماڵەیی هەموومانی بەیەکەوە بەستبوو، وەک ئەوەی کەسەکانیتریش ڕوخساری خۆمان بن ، یا ئێمە، پەلێک، دەستێک، گوێچکەیەکی کەسەکان بین. بۆ ئێمە، ئەو پەیوەندە ساکارە بە هۆی پێبەستێکی گەلێک گرنگترەوە قایمتردەبوو. ئایینەکەمان ئێمەی بە یەکەوە بەستبوو. بیری نوێ، ڕوانینی نوێ بەرەو جیهان، ئەوینی نوێ کە دەوری بە هەرکاممان دەبەخشی بۆ ئەوەی لە جیهاندابیگێڕین. هەرکاممان لە سەر ئەو باوەڕە بووین کە دەمانتوانی کارێک بکەین دەرد وڕەنجی مرۆڤایەتی پێ تیمار بکرێت.
گەرچی دەستمان بە هەموو مرۆڤایەتیش نەدەگەییشت، کورد ئەو بەشە ی مرۆڤایەتی بوو، کە سەرنجی سەرەکیمان دەدایە سەری. شێخ فەرەجوڵڵا، کوردستانی بەجێ هێشتبوو بۆ ئەوەی وەڵامی پرسی گەلەکەی بدۆزێتەوە و هەمیشە لە سەر ئەو باوەڕە بوو کە دەگەڕێتەوە ئەوێ.

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

هەرچۆنێک بێت، ئەو خواستانەی وا لە وڵاتی جێگەی نیشتەجێ بوون لێی دەخوازران و ئەو خزمەتانەی وا وە ئەستۆی گرتبوون، بەرگریی بەڕێوەبردنی بەنامەکەیان لێ دەکرد. چوونی من بۆ بەغدا، تەنیا نوێنەرایەتی یەکەم هەنگاوی ئەوی بەرەو خەون و حەزەکەی دەکرد. بەرنامەکەی بریتی بوو لەوەی کە دوای سەقامگیر بوونی من، ئەویش و دایکیشم بێن بو لام، و پێکەوە خزمەتی گەلەکەمان بکەین.

من لە کۆلێجی مامۆستایان لە بەغدا دەستم بە ئیش کردبوو، کە هەواڵی **مەرگی** ئەوەم پێ گەیشت بەرنامەکە ئیتر هەرگیز بەڕێوە **نەدەچوو**. خانمی **بەڕێوەبەری** کۆلێج ویستی قسەی لەگەڵدا بکەم و پێی گوتم تەلەگرافێکم بۆ هاتووە. دەست بەجێ کەوتمەوە بیری تکاکاریی دایکم بو ئەوەی ماوەیەکی درێژتر لە قاهیرە لە لای دایک و باوکم بمێنمەوە. ئەودەم دایکم لێم پاڕابووەوە لەوێ بمێنمەوە و لە نزیک ئەوان بم. بەڵام باوکم هانی ڕۆیشتنی دابووم. هەڵبژاردنێکی ئەستەمم لە بەر دەم بوو. بەڵام دەمزانی چ قەرزێکی گەورەمان لە سەر شانە بە وڵاتەکەمان قەرزدار بووم و پێداویستییەکانی گەلەکەمم دەناسین. لە هەمووان گەورەتر، پێداویستی بنەما ڕۆحییەکان بوو ، من دەمویست هەر ئەو وانانە بڵێمەوە کە لەگەڵیاندا گەورە ببووم. لە هەموو ماوەی تەمەنمدا چاوەڕوانی ئەوە بووم لە وولاتەکەم نزیک ببمەوە، وئێستا لە کۆتاییدا هەڵبژاردنی ڕاست لێم نزیک ببووەوە. دەمزانی ڕێگام بەرەو کوردستانە. کاتێ هەواڵی تێلگرافەکەم پێ گەیشت، هەست بە تاوان کردن بۆ ئەوەی بە قسەی دایکم نەکردووە، دڵمی بریندار کرد. لام وابوو تێلگرافەکە باسی مردنی ئەوی تێدایە. بەڵام کە خوێندمەوە دیتم ئەوە باوکمە کۆچی دوایی کردووە. لەوە دەچوو هەردوکیانم لە دەست چوو بێت. لەو کاتەدا، هەموو ئەو ساڵانەی وا لە قاهیرە بووم وشتیان لێ فێر ببووم، هاتنە کۆتایی. ئەو گەمییە ئەوینەی وا هەمیشە بە پڕی ڕایانگرتبوو من تێیدا بە پارێزراویی وەستا بووم، ئێستا ببوە جامێک و بە دەستمەوە بوو.

ئەو کارانەی وا وەک منداڵێک بە چاو بینیبووم یا لەگەڵ باوکم بەشداریم تێدا کردبوون، ساکار بوون. بەڵام دوای ئەوەی باوکم دلێرانە هانی دام سەفەری بەغدا بکەم، زانییم کە پاڵنەرەکەی گەلێک قووڵ و ڕیشەدار بووە. بە بێ هیچ گومانێک ئەو لە کارەکەدا خواستەکانی خۆی دەبینی، کە زۆر پێش ئەوەش پەسند و ڕێنومایی "عەبدولبەها" ی لەسەر وەرگرتبوون. ئەو لە ڕێگەی ئایینی بەهاییەوە تێگەیشتبوو کە ڕا دەربڕین و بەشداربوونی خەڵکە کە مینە کان کارێکی سەرەکییە. ئەسڵ ئەوە بوو کە ئەو "هەمەچەشنییە، گەوهەری کەماڵ و هۆکاری دەرکەوتنی جیلوەی خودایە."**(2)**

تێگەیشتنی نوێ لە دەوری گەلی کورد لە جیهانی نوێدا هۆکارێکی زیاتربوون بۆ ئەو پەیوەندییانەی وا باوکم بە شێوەیەکی سروشتی و زۆر بە توند و قایمی هەستی پێدەکرد. کەسانی نزیک لە هەستی گەرمی باوکم لە قاهیرە، هەر ئەو کوردانە بوون کە بەدەورییەوە بوون. ئەوانیش، گەرچی لە کوردستان دوور کەوتبوونەوە، بەڵام خۆشەویستییان بەرانبەر بە گەل و وولاتەکەیان پاراستبوو. هەروەها لەگەڵ بنەماڵەی گرنگی 'سورەییا بەگ بەدرخان' دا برادەریمان هەبوو کە لە کوردستان وەک شا سەیر دەکرا. منداڵەکانیان، 'حەققی' و 'قودرەت'، زۆر جاران لەگەڵ مندا یارییان دەکرد، لە بەر ئەوەی باوکم دەیویست لە گەلەکەمان نزیک بم. هەروا لەگەڵیاندا بە دۆستیش ماینەوە هەتا خوێندنی من لە زانستگەی ئەمریکایی قاهیرە کۆتایی هات، و

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

لە بیرمە هەستێکی بەهێزمان هەبوو کە وەک کورد هەموومان یەک گەلین. کاتێ کە من هەڵبژێردرام بۆ ئەوەی پەیامی خواحافیزی خوێندکاران بخوێنمەوە، ئەوان هەستیان دەکرد کە وەک کورد، هەست بە شانازی دەکەن.
بەم شێوەیە، ئەوەش هەر باوکم بوو کە ئەرکی پەیوەندیدەر و میواندارییەتی بۆ ئەو خوێندکارە کوردانە بەڕێوە دەبرد کە دەیانویست بچن بۆ زانستگەی ناوداری ئیسلامی ئەزهەر. ڕێبەرانی کورد لە عیراق کە لەگەڵ باوکمدا ناسیاوییان هەبوو، قوتابییەکانیان دەناردە لای ئەو. وەک منداڵێک گوێم بۆ ئەوان ڕادەگرت و بە خۆمم دەگوت تۆ بڵێی هەرگیز فێری زمانەکە ببم.
کاتێکیش یاریی نەریتیی خۆیان دەکرد من بە شەوقەوە سەیرم دەکردن، بە تایبەت (دامە) ، کە باوکم تەختەیەکی گەورەی بۆ دروست کردبوو. دایکیشم لەم بابەتەوە بەشداریی دەکرد ، یاخود لای کەم لەوانەدا کە ڕووداوێکی فەرهەنگییان تێدابوو ، پەیوەندیان بە ژیانی ناو ماڵەوە پەیدا دەکرد، بەشدار دەبوو. کاتێ کە باوکم پێی دەگوت خواردنی کوردی ئامادە دەکەم، دایکم و منیش دڵخۆش دەبووین ، هەرچییەک باوکم لێیدەنا زۆر بەتام بوو!

من هەرگیز چیا ئەفسووناوییەکانی کوردستانم نەدیتبوو ، ڕووبارە پڕ ئاوازەکانیشیم چاو پێ نەکەوتبوو. بەڵام ئەوینی بەربڵاوی باوکم بە سروشت و هەموو جانەوەرێک و حیکایەتەکانی سەبارەت بەو جیهانە سروشتییەی وا تێیدا گەورە ببوو، ببووە بەشێک لە ڕوانینم سە بارە ت بە وڵاتەکەمەوە. باوکم زۆر جاران دەیبردمە باغی **ئازەلان** ناوبەدەرەوەی قاهیرە و پارکە ڕازاوەکانی، هەموو جارێکیش لەو کاتانەدا، دیتنی شتی زیندوو شوێنی لە سەر دادەنام. ئەو حیکایەتانەی وا لە **پێشی** خەودا بۆی دەگوتم باسی سەردەمی منداڵیی خوی تێدا دەکرد و وا دەردەکەوت کە زۆر جاران سروشتیشی ئاوێتە دەبوو. یەکیانم لە بیرە، کە زۆریش سەرنجمی ڕاکێشا بوو. باوکم باسی ڕووداوێکی بۆ کردم کە لە شاخی بوو هەوڵی دۆزینەوەی هەنگوینی دەدا کە زۆری پێخۆش بوو. لە ناکاو ورچێک لێی نزیک بووبووەوە و باوکم ترسی زۆری لێ نیشتبوو. بۆ ئەوەی خۆی بپارێزێت درێژ ببوو خۆی لە خەو دابوو. فێڵەکەی سوودی بەخشیبوو! ورچە کە بەلایدا ڕۆیشتبوو بە بێ ئەوەی هیچ زیانێکی پێ بگەیێنێت.
باوکم هەروەها حیکایەتی سەلاحەددینی مەزن و کەسانی دیکەی بۆ دەگێڕامەوە، کە وایان لێدەکردم هەست بکەم منیش وەک ئەوم ، واتە کوردم و نەوەی قارەمانانم. لە بەر ئەوەی تاقە منداڵی بووم، زۆرم لێ نزیک بوو هەر ئەو پێوەرانەی بۆ دادەنام کە ئەگەر کوڕی ببوایە بۆی دادەنا. من هەم کوڕی بووم و هەم کچ. بۆ شێخ و مەلایەک و پیاوێکی ئەو سەردەمە زۆر شتێکی نائاسایی بوو پەیوەندی وای لەگەڵ کچەکەیدا هەبێت و ئەوەندە بایە خ بداتە سەر پێشکەوتی هۆشیاریی ئەو. کاتێ کە ئێستا بیر لەو دەکەمەوە دەبینم شێوازی مۆدێرنی پەروەردە کردنی کچی لە ژینگەی نەریتیی ئیسلامیدا ڕەچاو کردبوو. هەر بە منداڵی زۆر جار دەیبردمە ئەو چاوپێکەوتنانەی وا لەگەڵ خەڵکانی گرنگدا دەیکرد. ئەو کارە لە خۆرهەڵاتی ناوەڕاستی ئەو سەردەمانەدا بەڕێوە نەدەبرا. بۆ شێخ و مەلایەک بە کارێکی بە ڕێ و جێ دەزانرا کە کوڕەکەی لەگەڵیدا بڕوات، نەک کچەکەی. بەڵام هەرچۆنێک بێت ئەو ئەم کارەی لە ژێر کارتێکەری **ڕاسپاردەکانی** بەهائیەت دەکرد، کە یەکیان بەرانبەر بوونی پیاو و ژنە و هانی ژنان دەدات "قارەمانییەت و توانا و نەترسیی پیاوان لەخۆیان بنوێنن."**(3)**
باوکم **بنەمای** نوێی لە ناوتێگەیشتنێکی نوێ لە نەریتی کوردەواریدا تواندبووەوە. لە هەوڵی ئەوەدا کە فێرم بکات ببمە خاوەن کەسایەتییەکی وا باش، باوکم گەلێک جار دەست نیشانی

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

ناسنامەی کوردیی خۆمانی دەکرد. کاتێ کە من لە تەمەنی مێرمنداڵیدا بووم، شەوێکیان کارێکی پێ ئەسپاردم. تاریک بوو منیش گوتم دەترسم. ئەو لە دژم وەستا و گوتی: "بۆ کورد دەترسێت؟" لەم ڕێگایەوە یارمەتیدام بزانم چۆن ئازایەتیم بهێنمە کایەوە و بە سەر ترسدا زاڵ بم.
باوکی خۆشەویستم گەلێک لە سەردەمی خۆی پێش کەوتبوو. بنە مای بەهائییەت چووبووە قووڵایی دڵیەوە و خۆیشی لە کەڵک لێوەرگرتنیاندا زۆر بە جەرگ بوو. کاتێ لەگەڵ دایکمدا **ژیانی خێزانیی پێکهێنا**، تەمەنی دایکم پازدە ساڵ بوو، ژنێکی جوانی گەنج. گەرچی لە خوێندنی فەرمی بێبەش کرابوو، بەڵام کەسێکی هۆشمەند بوو ، هەمیشە خوازیاری چوونە قوتابخانە بوو. باوکم ئاگاداری خواستەکەی ببوو ، ناوی لە قوتابخانە نووسیبوو. **بەڕێوەبەری** قوتابخانەکە پێی ڕاگەیاندبوو کە "مەهێڵە کەس بزانێت ئەوە ژنی تویە." لەو سەردەمەدا ژنانی بە مێرد مۆڵەتی ئەوەیان پێ نەدەدرا بچنە قوتابخانە، تەنانەت باوکی خۆیشی ڕقی هەستا بوو و بە باوکمی گوتبوو: "شێخ فەرەجوڵا، من کچم نەداوەتە تۆ بینێریە قوتابخانە!" و داوای لێکردبوو تەڵاقی بدات.
لە هەنگاوێکیتر دا بۆ بەڕێوەبردنی نەریتی کوردەواری لە پێناو ڕێزگرتن لە ژنان و بەرەو یەکسانی پیاو و ژن، باوکم **ڕووپۆشی** لە سەر دایکم لابرد و بەوەش جارێکیتر تا ئەوپەڕی تووڕەیی برد. باپیرەم داوای کرد کچەکەی لە باوکم جیا بێتەوە، بەڵام باوکم وەڵامی دایەوە و گوتی: "من ژنێکم هەیە هۆشمەندە و خاوەنی کەسایەتییەکی بەهێزە، دەمەوێت خواستی لە پێناو زانین و تێگەیشتن بێتەجێ و شانازییەکانی بە تەواوەتی بپارێزرێن."
تامەزرۆیی باوکم بۆ فێربوون و خوێندن دەرەتانی ئەوەی پێدەداکە هەموو دەرفەتێک بداتە هاوسەرەکەی بۆ ئەوەی فێری شت بێت. مامۆستایەکی تایبەتی بۆ گرت فێری عەرەبی بکات و مامۆستایەکی تریش بۆ زمانی فڕەنسی. ئای لەبەر ئەو خۆشییەی بە نسیبی دایکم بووا ! هەموو ڕۆژێک بە پەرۆشەوە چاوەڕوانی مامۆستاکان دەمایەوە. لە بیرمە چەند سەعاتێکی زۆر خۆی بۆ وانەکان ئامادە دەکرد. دەستخەتی جوان بوو ، پەرۆشی ئەوەی هەبوو نهێنییەکانی زانین بۆ خۆی ئاشکرا بکات.
بۆچوونی دایک و باوکم لەمەڕ گرنگایەتیدان بە پەروەردە و خوێندن گەیشتە ئەنجامی ئەوەی کە هەرچی کات زیاتر تێپەڕ دەبوو، من زێتر لە وانەکانی بەهائیەت تێدەگەیشتم و زیاتریش پێدەگەیشتم. هەر لە سەرەتاکانی گەنجیمەوە هەوڵی ئەوەم دەدا ببم بە مامۆستا. بە بەردەوامی ئەو وانانەی'عەبدولبەها' م لەبیر بوو کە فێری باوکمی کردبوو ، ئەویش ئەوەی کە "مامۆستای باش بۆ ڕووناکی بەخشین وەک مۆم خۆی دەسووتێنێت."

ڕۆحێکی کراوە ماڵەکەمانی داگرتبوو. دایک و باوکم، پێکەوە، ڕۆحێکی بەردەوامی خۆشەویستی و 'تەحەممول' یان هێنابووە ماڵەکەمانەوە، بە بێ ئەوەی سەبارەت بە هیچ ئایین و ڕەگەزێک دەمارگیریمان هەبێت. مزگەوتێک، کلیسەیەکی مەسیحییان و کەنیسەیەکی مووسایيان لە نزیک ماڵەکەمان بوون، من زۆرم پێخۆش بوو گوێم لە دەنگی ناقووسی کلیسا و بانگی **بانگدەر** بۆ نوێژکردن بێت. ڕۆژێکیان بە باوکم گوت: "بابە، جوولەکەکان ئەمڕۆ جەژنیان بوو ، دیتم دەچوون بۆ کەنیسە، لە دەرگاوە سەیری ژوورێم کرد و جل وبەرگە بریقەدارەکەیانم بینی و گوێم بۆ ئاوازە ڕۆحانییەکانیان ڕاگرت." باوکم گوتی: "بۆچی لە دەرگاوە سەیرت کردن؟ بۆ نەچوویتە ناوەوە و بەشداریی ڕێ وڕەسمەکەیانت نەکرد؟" ئەوە ئاکاریي باوکم بوو، ئاکاري پیاوێک کە فێری ئەوە ببوو ڕێز لە هەموو ئایینێک بگرێت.

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

باشم لەبیرە، کاتێ کە مێرمنداڵێک بووم و دەچوومە قوتابخانەی ئەمریکییەکان لە قاهیرە، هەندێک لە هاوپۆلە موسوڵمانەکانم ، کە زۆریشم خۆشدەویستن و دەمەویست ببنە هاوڕێم، خۆیان لێ دوور دەخستمەوە، بە ڕواڵەت لەبەر ئەوەی وەک ڕێ و ڕەسمی ئایینەکانیتر، لە دەرسی ڕۆژانی یەکشەممەی مەسیحییەکان و پۆلی ئینجیلی ئەوان و ئەو وتارانە دا بەشداریم کردبوو کە هەندێک جار لە لایەن قەشەی میوانی قوتابخانەکەمانەوە دەدرا. **لە ڕوانگەی** هاوپۆلەکانم، ئەو کارە بۆمن کە کچی شێخێک بووم ئابڕووچوونێکی لە ڕادە بەدەر بوو.
من لای باوکم نەڕاندم و گوتم "ئەوان لە بەرچی دەبێ خۆم لێ لا بدەن؟" "بۆچی لێپرسینەوەم لێدەکەن؟" دایک و باوکم دڵنەواییان کردم و هانی ئەوەیان دام کە زیاتر تاقەت بێنم و زیاتر خەڵکم خۆش بوێت. ئەگەر بڕوای بەتینی ئەوان بە فێرکردنەکانی بەهائیەت نەبوایە، من کەسێکی هەناسەسارد دەبووم. ئەمڕۆکە من بەرهەمی ئەو شتانە وەردەگرم کە لەماڵی بەهاییەکی کورد دا فێریان بووم. تەنانەت ئەو هاوپۆلانەم کە ئەودەم سەریان دەنا سەرم، دواتر بوون بە خۆشەویستترین هاوڕێم، واهەیە لە بەر ئەوەی کە ئیتر گەورە ببوون و پێگەیشتبوون وزیاتر تێدەگەیشتن.
لە سەردەمی مێرمنداڵیمدا مامۆستایەکم، ئەمریکییەک، کە بە گوێرەی سروشت زۆرخوێنگەرم بوو، نامەیەکی بۆ ناردم کە بمباتە سەر ئایینی مەسیح لە بەر ئەوەی ئەویندارییی منی سەبارەت بە کۆبوونەوە ئایینی و چالاکییە مەسیحییەکان بینیبوو. من نامەکەیم ئاوا وەڵام دایەوە:

خاتوو.......... ی خۆشەویست!

بە گوێرەی **بنەمایەکان** "درەنگ کەوتن باشترە لە نەگەیشتن"، من لێرە ئەرکی وەڵامدانەوە بە پەیامە خۆشەویستەکەی تۆ لە سەر خۆم لادەبەم. وەک کەسێک کە لە **هاماجێکی** ئایینیدا گەورە بووە، مێشکم هەمیشە پڕبووە لە تەحەممول و ڕێزگرتنی هەموو تیثێك. دایک و باوکم بە بەردەوامی ئەو ڕاستییەیان تێدا پەروەردە کردووم کە هەموو ئایینێک لە یەک **ڕەگەزدا** پێکەوە یەک دەگرنەوە و هەرکامیان، لە باری مێژووییەوە تەواوکەری ئەوی دیکەیانە. لەبەر ئەوەی هەموویان **درەوشاوەکانی** ڕۆحیی سەرچاوەی یەک خودان... من هەمیشە حەزم لە خوێندنەوەی "پەندی سەرچیا" یە و وەک یەک لە گەورەترین نیعمەتەکانی خودای دەبینم کە بۆ مرۆڤایەتی دەرکەوتووە.
بەڵام لە عەینی کاتدا، ئەو فێرکردنە مەزنانەی وا پیشاندەری هەمان ڕۆح و هەمان ئاوازی ڕۆحین، هەروەها ئامۆژگارییەکانی پێغەمبەرە مەزن و سرووشي پێکراوەکانی دیکە و ئەوانەی وا چاکە و خێریان گەیاندۆتە مرۆڤایەتی لە هەمان ئاستدا دەبینم. ئەو سەدان ملیۆنە خەڵکەی چین، هیند، و ئەفریقا چییان لێدەهات ئەگەر **ڕاسپاردەکانی** محەممەد، گۆتاما بوودا، کۆنفوسیووس، لائوتسێ و ئەوانیتر نەبوایە؟ من بێگومان دان بەوەدا دەنێم کە بە هەڵە ناتەواوییەکی زۆر دراوەتە پاڵ ئەو وەدیهێنەرانەی گۆڕانکاریی.
لەگەڵ ئەوەشدا دڵنیات دەکەم کە بە ڕۆحێکی تەحەممولەوە، کە یەک لە بنە ما سەرەکییەکانی عیسایە، کەسان دەتوانن تێبگەن کە ئەوەی وا هەندێک جار ئەو نەتەوانە لە باری **ئاکارییەوە**(ئەخلاقییەوە) گەڕاونەتەوە دواوە، بەهۆی هەڵەی ئەوانەوە نەبووە و ناشبێت.

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

لەگەڵ هەر ئیمانداریکی غەیرە مەسیحیدا دەتەویت ڕاویژ بکە بۆ ئەوەی دڵنیا بیت و بێ گومان سەریشت سووڕ بمێنێت لەوەی کە ئەو خەڵکانەش هەمان باوەڕیان هەیە کە تۆ هەتە، بڕوایان بە هەر ئەو **بنەمایانە** هێناوە کە بە بێ ئەملا و ئەولا وەک بناغەکاني عیسان. بە دڵنیاییەوە، ناسیاوی **راسپاردەکانی** ئاییني بووزی

هەی. ئاکادیمیستە ئەورووپییەکان لە سەر ئەو بڕوایەن کە عیسا شوێنی فێرکردنەکانی ئاییني بووزی لە سەر بووە. من کتێبێکم هەیە کە پرۆفیسۆرێک بە ناوی 'دوایت گودار' نووسیویەتی؛ ناوی کتێبەکە ئەوەیە: "گەلۆ عیسا **باندۆری** (**کاریگەری**) بووزییەکانی لە سەر بووە؟" لەوێدا، نووسەر **پروپاگەندەی** ئەوە دەکات کە بێگومان عیسا شوێنی بووزییەکانی لە سەر بووە.

بەش بە حاڵی خۆم، وەک بەهاییەک، لەگەڵ نووسەری کتێبەکەدا نیم و لام وایە کە عیسا و گواتما بوودا هەردوکیان کوڕی خودا ن و لە یەک سەرچاوەی خوداییان نۆشیوە، گەورەیی خوداش وەهایە کە جار بە جار بە گوێرەی **خولە سیستەمێك**، عیسا، محەممەد، مووسا و ئەوانیتر دەنێرێت و مەزنایەتی خوداش هیچ بەوە ناگۆڕێت. ئێمە کەسایەتی پێغەمبەران وەک چەند ئاسۆیەکی جیاواز سەیر دەکەین کە هەمان **دەلاقەیە** هەتاوی لێ دەردێت. ئەوەش کە ئەوان دەیڵێن، قسەی خودایە.

هیوادارم لە هەموو ئەو قسانە ئەو ڕاستییە تێبگەی کە من ئەوەندە نامەسیحی نیم کە تۆ لات وابوو. تاقە جیاوازیی نێوان تۆ و من ئەوەیە کە من لە مەسەلەی **سیستەمی** خوداییدا ڕوانگەیەکی بەرفراوانترم هەیە لە تۆ. من ئەو پێغەمبەرانەی کە تۆ لات وایە درۆ و ساختەن، وەک قسەکەری خودا و وەک کوڕانی خودایان سەیر دەکەم . لام وایە بە ڕوانگەیەکی ئەوتۆوە خەڵک باشتر لەگەڵ **هاوتیرەی** مرۆڤی خۆیاندا دەگونجێن تا ئەو ڕوانگە بەرچاو تەنگەی کە ئەرکی ڕێزگرتن، لە چوارچێوەی تاقە پێغەمبەرێکدا بەربەست دەکات. ڕوانگەیەکی وا، بە بۆچوونی هەژارانەی من، زیاتر لەگەڵ ئوسووڵی باوەڕی عیسادا یەک دەگرێتەوە کە هەموو مرۆڤێک وەک برای یەکتر سەیر دەکات ، هەتا ئەو باوەڕەی کە بە داخەوە تۆ هەتە. جا تکایە لێم ببووري بۆ نامە دوور ودرێژەکەم. من بە شێوەیەکی ساکار دەمەوێت قایلتان بکە م کە لە بنە ماکانی مەسیحییەت تێگەیشتووم و باوەڕیشم پێیان هەیە....

دڵسۆزتا ن

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

لە خوێندنەوەی دووبارەی ئەم نامەیەدا سووربوونێکی قورس و قایم دەبینم، کە وا هەیە زۆریش توندوتیژ بێت. باوکم تا کوێ چووبوو، سەیری چەند دیاردەی نوێی کردبوو، و بە پێشوازی چەند گۆڕانکاریی نوێوە چووبوو؟ ئەوانە بۆي زۆر ئەستەمتر بوون لە مانەوە لە سەر یەک تاقە ئایین کە تاکێک دەکرێ هەیبێت. ئەم سوور بوونە لە سەر بڕیار، گەرچی دایک و باوک فێریان کردبووم و بە هۆی تەنگژەی ژیان لە ڕێگەیەکی جیاواز لە کۆمەڵگای دەوروبەرەوە لە زیادیی دابوو، بەڵام بۆم یارمەتیدەرێک بوو .

لە سەر خوێندنە وەکەم مامەوە. کاتێ کە بەکالۆریۆسم تەواو کرد، دەرفە تي ئەوەم بۆ گونجا کە بوورسییەیەک بۆ خوێندن لە ئەمریکا وەربگرم. بیرم لەوە کردەوە بچم و لەوێ لە سەر دوکتۆراکەم کار بکەم. بەڵام هەرچۆنێک بێت، تاسەم بۆ دیتنی خاکی باووباپیرانم گەلێک بەهێزتر بوو، جا کاتێ کە خوێندنەکەم کۆتایی هات، بڕیارم دا بچم بۆ بەغدا.

لەوێ **دەرفەتێکی** باشم دەست کەوت بۆ دامەزران وەک وانەبێژی **کچان** لە کۆلێجی مامۆستایانی ژن (دارالمعلمات) . ئەم کارە لە هەندێک بنەماڵەی گەلێک بەڕێزی کورد نزیکی کردمەوە. ئەوەش لە سەردەمێکدا بوو کە باوکم کۆچی دوایی کرد، جا زۆرێک لەو خەڵکانە ماڵەکەی منیان دۆزییەوە و بۆ سەرەخۆشی کردن و پشتگیری نواندن هاتنە ماڵێ. ئەو خەڵکانە کارێکی وایان کرد کە هەست بکەم کچی ئەوانم ،کچی هەموویانم، چیتربێ باوکیش نیم.

ناتوانم ئەمین ڕەواندزی نەجیب زادە **فەرامۆش** بکەم کە ئەویش هاتە سەردانم و دایکم و منی بانگهێشتن کرد بچین بۆ کوردستان. ئێمەش بانگهێشتنەکەیمان وەرگرت و خۆشیمان لەو میوانداری و میهرەبانی و ئەوینە بینی کە هاوسەرە خۆشەویستەکەی (ناجیە) بۆ ئێمە ي پیشانی دا. ناوبراو ژنێکی جوان و سەرنجڕاکێش بوو(پیرۆز)ی کچیشیان بە هەمان شێوە. پیرۆز لە کۆلێجی پەروەردەی ماموستایان قوتابی خۆم بوو. ئەو و قوتابییانی کوردی تر گەلێک شانازییان بەوە دەکرد کە مامۆستای وانەی سایکۆلۆجی پەروەردەیان (من)ی کورد بوو.

لەو ماوەیەدا کە لە کوردستان بووین، **تاسەی** ئەوەم هەبوو سلێمانی ببینم. ئەوە هەمان ئەو ناوچەیە بوو کە بە باشی دەمناسی و بۆ ماوەیەکی زۆر پێش دیتنیشی، هەستی خۆشەویستیم بۆی هەبوو. هۆکاری **ئەووەش** ئەوە بوو کە سلێمانی شوێنێک بوو وا بەهائوڵڵا بناغەدانەری ئایینی بەهایی، وەک پەناگەیەکی تاکە کەسیی خۆی هەڵبیژاردبوو، و لەوێدا لەگەڵ خودا ڕازونیازی دەکرد. لە سەر ڕێگای ڕۆیشتن بۆ سلێمانی، چەند ڕۆژێک لە کەرکووک ماینەوە ومیوانی بنەماڵەی ڕەواندزی بووین. لەوێ **دەرفەتی** ئەوەمان هەبوو کە چاومان بە کوردانی مەزن ماڵی دیکەش بکەوێت. بە تایبەت ئەحمەد خانەقا و کچەکەی (مریەم خانم) . هێشتا ڕوخساریان لە مێشکمدا بە روونی ماوەتەوە. ئەحمەد خانەقا کوڕی زۆری بوون کە ئەوانیشم چاوپێکەوت. لەبیرمە ماڵێکی گەورەیان هەبوو، کە سۆفییەکان زۆر جار سەردانیان دەکرد. ئەو سەبارەت بە بەهائوڵلا شتی دەزانی و پێی گوتم کە هەندێک نووسراوەی ئەوی لەلایە و **پێمیان دەدات** ، بەڵام کاتێ کە چوو **مینەیان** بکات وەبیری هاتەوە کە برادەرێکی بە ئەمانەت لێی وەرگرتوون و ئیتر پێی نەداونەتەوە.

لە سلێمانی، خەڵکانی وام بینی کە باوکمیان دەناسی و**یەکسەر** دەستنیشانی ئەو کتێبەیان دەکرد کە لە سەر مێژووی کوردستان چاپی کردبوو[شەرەفنامەی بدلیسی. وەرگێر]. دیسان لە لایەن برا و خۆشکەکانمەوە پێشوازیم لێکرا وەک ئەوەی لە ناو بنەماڵەی خۆماندا بم. قایمقامی سلێمانی، کە

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

باوکمی دەناسی، کارێکی وای کرد کە هەست بکەم لە ناو ماڵی خۆماندام. هەرگیز لەبیرم ناچێتەوە چۆن ڕۆژێکیان هاوسەرەکەی جل وبەرگی کوردی کردە بەرم و وێنەی گرتم.
لە چەند دەرفەتدا سەردانی (حەفسە خان) ژن برای شێخ مەحموودی حەفیدم کرد. ناوبراو ژنێکی مەزن بوو کە لە ناو کۆمەڵگای کورددا ڕێزی زۆری لێ دەگیرا. لە ماوەی مانەوەمدا لە سلێمانی، سەرنجم دا چۆن خەڵك بۆ ئامۆژگاری وەرگرتن ڕێنومایی وەرگرتن دەچوونە ماڵەکەی، و کاتێک کە خۆیشم قسەم لەگەڵدا کرد تێگەیشتووییەکەی شوێنی گەلێک زۆری لە سەر دانام. ناوبراو جوانترین دەستەی جل وبەرگی کوردی دامێ، کە بۆ ماوەی چەندەها ساڵ هەڵمگرتبوون و ئێستا لە موزەخانەی کوردی شاری نیویۆرکن.
بانگهێشتنم بۆ کوردستان بۆ هەمیشە وەک بەنرخترین دیاری لە یادمدا دەمێنێتەوە کە بنەماڵەی ڕەواندزی خەڵاتیان کردم. بەڵام لە ڕاستیدا ئەوان میهرەبانی خۆیان لە زۆر ڕێگاوە پێ پیشانداین. جارێکیان ئەمین ڕەواندزی هەستی کرد زۆرم ئاژەڵ و باڵندە خۆش دەوێت. جا بە بەردەوامی باڵندەی جوانی بە دیاری بۆ دەناردم : کۆتر، کەڵەباب، و تەنانەت سوێسکە ، لە ناو ڕکەدا. حەوشی پشتەوەی ماڵەکەم بەو بوونەوەرە پیرۆزانە ئاخنراو و ڕازاوە ببوو، دایکی خۆشەویستم لەو شوێنەدا، کە ببووە باخچەیەکی بچووکی ئاژەڵان، دەحەوایەوە.
هیچ وشەیەک ناتوانێت دەربڕی ئەو خێروبێرە بێت کە ئێمە لە چاوەدێریی میهرەبانانەی برادەرانی کورد پێمان دەگەیشت. یونس ڕەئووف [دڵدار]، کە ئەوەندە بێ فیز و خاکەسار بوو هەرگیز تەنانەت پێی نەگوتم شاعیر بێت. ناوبراو بۆ ماوەی چەند مانگ وانەی کوردی پێدەگوتمەوە. زۆر جار دەهات بۆ سەردانمان و بۆ ئاخاوتن سەبارەت بە بابەتی ڕۆحی لەگەڵ دایکمدا، بگرە فوئاد عارف و خەڵکانیتریشی لەگەڵ خۆی دەهێنا، کە ئەوانیش بوونە برادەری خۆشەویستمان.
ئەو لاوانەی وا دەهاتنە ماڵمان بۆ قسە و وتووێژ یا چاوپێکەوتن، هەموویان گەنجانی خوێندەواری کورد بوون. یونس گەلێک زانا و هۆشمەند بوو. ئەوەی کە ئەودەم باسی چیمان کردبێت ئێستا لە یادمدا نەماوە، گەرچی لەبیرمە هەمیشە باسی خودای دەکرد و سەلماندنی بوونی خودا. زۆریش سەرنجی بەرەو ئایینی بەهایی ڕاکشابوو. دەبێ قسەوباسمان سە بارە ت بە بوونی خوداوە چووبێتە سەر نووسراوەکانی بەهایی و دووریش نییە بۆ سەر ڕوونکردنەوەکانی ئەبۆلفەزل لەمەڕ کاریگەریی سەرچاوە ی هەموو (بوون)، و دەرکەوتنی خودا (ئەبولفەزل یەکەم کەس بوو کە ئایینی بەهایی فێری باوکم کرد. ئەو پیاوە مەزنە، پێش ئەوەی لە ساڵی 1876 دا ببێتە بەهایی، بە ژیانی توێژینەوە لە ئایین ڕاهاتبوو و جارێکیش گەیشتبووە پلەی سەرۆکایەتی کۆلێجێکی ئایینی) **(4)**. ئەبولفەزل دەنووسێت:

"داوەرییەکی بێ هەڵە ڕاست بوونی ئەو حەقیقەتە دەردەخات ، کە دەست تێوەردانی هەوڵ لە لایەن خودێکی رووتەڵ (یەکەم هۆ) وە، نابەجێیە و شتێکی تەواو نەگونجاوە کە هەر چەشنە کردەوەیەک کە لە زاتی (موجەڕڕەد) بوەشێتەوە، بەهۆی کاریگەریی هەیکەل (قاووغ) ەوە نەبێت. ئەوە ڕاستییەکی وا بەرچاوە کە لە باس و وتو وێژی مەنتیقیشدا دەردەکەوێت و لە ڕێگەی هەناسەی گرنگی خودایی و ڕوونبوونەوەی سروشتییەوە خەڵات [ی مرۆڤ] دەکرێت. نە یەکیی سەرەکی بە هۆی پەربوونەوەی دەروشانەوەکانییەوە بێ بایەخ دەبێت و نە هەتاو بە هۆی

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

ژمارەی ئەو شوێنانەوە کە رۆناهییان دەداتێ دەبێتە شتێکی فرەچەشن. ڕۆحی هیچ تاکێکی مرۆڤ بە هۆی گۆڕانی لەشیەوە نە زیاد دەکات و نە کەم، ئەوەش بە هۆی گۆڕانی مەوادی ئەندامەکانیەوە هەر لە سەرەتای منداڵییەوە تا ئەودەمەی کە پەرپووت دەبێت و لەناو دەچێت.
لە بەر ئەوەی تاقە شتێک کە لە تێگەیشتنی هەویە و دەرکەوتنی وەحدەت دا دەکرێت پشتی پێ ببەسترێت، یەکیەتی ڕۆحە نەک لەش. وەک پێشتر گوترا، لەش واتە هەیکەل هیچ نییە جگە لە کەرەسەی گەوهەر. گەوهەری خودا. گەوهەری خودای خاوەن شکۆش بە وە نابێت کە دەرخستنێکی کۆ، خۆی لە دەرخستنێکی کۆ دا بنوێنێت. باوەڕ هێنان بە وەحدەت بریتییە لەوەی کە ئەو زاتە تاکە لە چەندەها خۆدەرخستندا بناسی؛ ئیمان بە **یەکێتی** بوون، گەرانە بەدوای ڕووناکی تاقە یەک خۆری راستي لە ناوشەوقی ڕۆژی هەمەڕەنگدا..." **(5)**
من سەیری هەموو ئەو برادەرانەم وەک برا و خوشکی ڕاستەقینەی خۆم دەکرد. ئەوەشم لەبیرە کە لە یەکەم ڕۆژی گەیشتنمەوە، ماجید مستەفا و هاوسەرەکەی (خاڵ و پووری فوئاد عارف) لە ڕێگەکەی خۆیان لایاندا بۆ ئەوەی بەخێرهاتنی من بکەن. ڕۆژێکیش سەرم بەوە سووڕ ما، کە شێخ مەحموود خۆی، کاتێ کە نەخۆش کەوتبووم، هاتە ماڵەکەم لە بەغدا. ناوبراو بایەخێکی وا زۆری بە شێخ فەرەجوڵلا دابوو، کە لەگەڵ پیاوەکانیدا هاتبووە ماڵمان بۆ ئەوەی دڵنیا بێت کە چاوەدێریم لێ دەکرێت.
ئەوانە تەنیا چەند بیرەوەرییەکی منن لەو میهرەبانییانەی کە پێمان کرا. من هەموو ئەوانە لە باوکی خۆشەویستمەوە دەزانم. نەک تەنیا لەبەر ئەوەی فێری کردم هاوڕێیانی کوردی خۆم خۆش بوێت، بەڵکو خۆشویستنی ئەو ببوە هۆی خۆشویستنی ئێمەش و وای لێکردبوون کە لەو کاتانەدا کە ئێمە زیاترین پێویستیمان پێی هەبوو، برادەرمان بن.

---

1. ئەحمەدی خانی، مەم و زین (دێری 1862 تا 1863) لە بەر وەرگێڕاوی فەرەنسییەوە. *مەم و زین*، وەرگێرانی ساندرین ئالێکسی و عاکیف حەسەن (2001)، لاپەڕە 239. ووەرگێڕاوەکەی ئەوان بەم چەشنەیە:
“Ô mon coeur, sors de mon corps/ Ô mon âme, accompagne mon coeur! / Partez tous les deux et allez voir Mem,/ Apportez-moi des nouvelles de Mem!”
2. عەبدولبەها، *هەڵبژاردەی نووسراوەکانی عەبدولبەها* (1978)، ژمارە 225، لاپەڕە 291

3. عەبدولبەها، سەبارەت بەژنان، لە *گردەکۆییەکان* دا، بەرگی 2، گردەکۆیی بەشی لێکۆڵینەوەی بەیتولعەدلی گەردوونی (1991)، لاپەڕە 360
4. مەدرەسەی مادەر شاە. مووجان مومێن، "حەواریوونی بەهائوڵلا" لە حەسەن باڵیۆزی دا، *پلە و پایەی بەها لە سەردەمی بەهائوڵلادایە، بە هەندێک پێشینەی مێژووییەوە* (1985)، لاپەڕە 264
5. میرزا ئەبولفەزل، سەلماندنی بەهائیەت (حجوج البهائیە) وەرگێڕان لە دەقی سەرەکی عەرەبی لە لایەن عەلیقولی خانەوە، نوسخەی فەکس، لەبەر چاپی 1929 (ساڵی 1983)، لاپەڕە 147-148.

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

بەشی دووەم

باوکم، شێخ فەرەجوڵڵا زەکی کوردی مەریوانی

(1869 – 1937ز)

"ڕۆشنایی لە دڵیدا سەری هەڵدا

نهێنییەکان خۆیان لە بەر دەمی ئاشکرا کرد،

ئاوێنەی دڵی شەوقی دایەوە و،

ڕاستەقینە جێی خەیاڵی گرت".

(مەم و زین) **(1)**

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

باوکم لە ساڵی (1286 ی کۆچی1869 ز) لە(گەلیە) لە دایک بووە وبە هەموو نیشانەیەکدا وا دەردەکەوێت کە منداڵێکی ئاسایی کورد بووە. گەلیە گوندێکە لە ناو چیاکانی دەوروبەری مەریوان، شارێکی هێمن لە ڕۆژئاوای کوردستانی ئێران و، بەگوێرەی ئەو هێڵەی وا سنووری پێ دیاری دەکرێت، لە نزیکي سنوورەکانی عیراق هەڵکەوتووە. پێنج تا دە هەزار دانیشتووی هەیە. کاتێ کە لەدایک دەبێت، باوکی واتە حاجی عەبدولڕەحیم، مەزن [کوێخا] ی گوندەکە بووە.

ناوی دایکی باوکم (لەیلا) بووە. من ئەوە بۆیە دەزانم کە لە منداڵیدا و دوای [مردنی] ئەو، منی بە (لەیلا) بانگ دەکرد. ئەو دایکی زۆر خۆش دەویست، بەڵام بەشێکی زۆری منداڵیی لە ژێر دەستی باوەژندا گەورە ببوو. ئەو زۆر جار ناوی "ئوم عایشە" ی دەبرد کە پوور واتە خوشکی باوکی بوو ، زۆری میهرەبانی لەگەڵ باوکم کردبوو. ژیانی ناو گوندەکەی شێوە و شێوازی بە باوکم دابوو. کورد، بایەخی زۆر بە خوێندن دەدەن و تەنانەت خەڵکەکە ئامادەن لە گوندە دوورەکانیشەوە منداڵ بنێرنە ڕێگای دوور، بۆ خوێندن. خەڵکێکی خاوەن بڕوای ئایینین، و گرنگترین بابەت بۆ فێربوون لە لای ئەوان فێربوونی ئایینیە، لەبەر ئەوەی زانستی ئایینی لە ژیانیاندا دەورێکی گرنگتر لە زانستەکانی تر دەبینێت. باوکم موسوڵمان بوو ، وا گەورەکرابوو کە موسوڵمان بێت. بەم شێوەیە، زۆر کارێکی ئاسایی بوو بۆی کە ببێتە مەلا.

بۆ کوڕێکی گالیەیی، مەریوان شارێکی گەورە، سنە پێتەختێکی دوور، و بەغدا 'دارالسلام' ی ناسراوی جیهان بوو. کوردان هۆگرییەکی زۆریان بە بەغدا و قاهیرە هەیە، لە بەر ئەوەی [خەڵکی] هەردوکیان لە سەر ئایینزای سوننەن. بۆ کوردێک کە بیەوێت ببێت بە زانای ئایینی، دەرفەت و دەرەتان لە شانی ڕۆژئاوای خۆی دەدۆزێتەوە. بەڵام چۆن کوڕێکی وەک باوکم لە گوندێکی بچووکی کوردیدا بەو شتە دەزانێت؟ چی هانیدابێت بۆ ئەوەی بنەماڵە، گوند،

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

عەشیرەت، و خەڵکەکەی بەجێ بهێڵێت بۆئەوەی خۆی و بەختی بچێتە ناو بێگانانەوە. سنووری عیراق تەنیا دەوروبەری (دە میل) لە مەریوانەوە دوور بوو، ڕێگای سلێمانیش بە چیاکاندا تێپەڕ دەبوو وزۆریش لاڕێ بوو. بەڵام ئەگەر دڵ بیەوێت، بەربەستی سەر ڕێ هیچ نییە. چاوبرسییەتی کوڕەکەش بۆ خوێندن هێندە بەهێز بوو کە ئامادە بێت گوێڕایەڵی فەرمانی محەممەد پێغەمبەری خودا بێت کە گوتبووی: "بکەونە شوێن خوێندن، تە نانە ت گەر لە چینیش بێت." ئەو بە گرنگایەتی زانستي دەزانی، کە گرنگترین خەڵاتی خودایە بۆ مرۆڤ.

'شێخ فەرەجوڵڵا زەکی کوردی مەریوانی'، بەو شێوەیەی کە دواتر ناسرا، یەکەمجار لە تەمەنی مێرمنداڵیدا شوێنی لەدایکبوونی خۆی بەجێ هێشت بۆئەوەی لە پێتەختی کوردستان (شاری سنە) وانە بخوێنێت. دوای ئەوەی ماوەیەکی کەم کە لە 'دارالاحسان' **دەخوێنێت** ، لەگەڵ کوڕانی مەلا ئەحمەد دا **دەچێت** بۆ بەغدا و لەوێ **دەچێتە فێرگەیەك** بە ناوی 'اعظمیە'. سێ ساڵ لە دارالسلام **دەمێنێتەوە** ، **پاشڕا** هەمیسان **دەکەوێتە** ڕێ و ئەمجار بەرەو قاهیرە.

خەون و ئاواتی ئەوە بوو بەشداریی زانستگەی هەزار ساڵەی ئاینی ئیسلامی یا مەلایەتیی ئەزهەر بکات. بەڵام ئەو ساڵە لە بەشی کوردیدا شوێن نەمابووەوە و ناچار بوو ئەو ساڵە لە **فێرگەیەکی** بچووکتر لە(منى الرودا) دەرس بخوێنێت. شوێنەکە لە ڕابوردوودا دورگەیەک بوو.

کاتێ دەرگا کرایەوە، چوو بۆ ئەزهەر و بوو بە پسپۆڕی شەریعەت (یاسای ئیسلامی) و زمانی عەرەبی. لەوێ بوو کە کەسێک بە ناوی شێخ بدرالدین القاضی بە 'ئەبولفەزل' مامۆستایەکی مەزنی ئاینی بەهایی ناساند، و ئەویش بەرەو توێژینەوە لەو ئاینە نوییەی کێشا. بەم شێوەیە شێخ فەرەجوڵڵا "بوو بە چرایەک، کە میرزا ئەبولفەزل دایگیرساند." چرایەک کە چوارچێوەی

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

ئاسایی خوێندنی فەلسەفە و ئایینی تێپەڕ کرد. کاتێ کە دڵان بە **پاکژییەکی** بێ خەوشەوە ڕوو دەکەنە پەیامی خودا، کارتێکەرییەکەش بە تەواوەتی جیاواز دەبێت، بە شێوەیەکی سروشتی، لە هەرکوێیەک شەوانە چرایەک هەڵبکرێت، خەڵکیشی بە دەورەوە کۆ دەبنەوە. کاتێک کە مەکۆیەکی ئەوتۆ دەبینی، وا هەیە بزانی کە چرا، تاریکییەکانی روون کردۆتەوە. چرای وا هەن کە ڕووناکیان کەمە. چرای واش هەن کە ڕووناکیان بێ سنوورە. ... چرای ڕێنموونییەکانی خودا، لە هەرکوێ هەڵکرا، ڕووناکی خۆی دەهاوێتە ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوا. **(2)**

شێخ لە ناوەندی زانستە نەریتییە ئیسلامییەکاندا هانی گەلێک خوێندن و لێکۆڵینەوەی دابوو. گەرچی **راڤە و شرۆڤەی** بەهایی لە هەندێک سووڕەی دیاریکراوی قورئان کاری تێکردبوو، مێشکی شێوازخوازی گەنجی، بە سانایی شوێنی لە سەر دانەدەنرا. زۆری توێژینەوە کردبوو. بە شتێک گەیشتبوو کە چاوەڕوانی نەدەکرد، سەرچاوەیەکی نوێی **پێشاندەریی**، کەرەسەیەک بۆ چارەسەری تەنگژەی نوێ و بەکردەوەی خەڵکانی جیهان، چرایەکی هەڵکراوی زانیاریی ڕۆحی کە بتوانێ ڕووناکی متمانە بخاتە بەردەمی هەرکەسێک کە دەستی دەداتێ. جا بە هۆی ڕاست و بێ خەوش بوونی خۆیەوە، چرای دڵی بەرەو ئەو شتە ڕاگرت، دەشیزانی کە ئەگەر جارێک چرا دۆزرایەوە ئیتر گەڕانی دواتر بێ سوود دەبێت. لەوە بەدواوە بەوە ناسرا کە زانیاریی قووڵ، خۆبەختکەریی ئایینی، بڕوای بەرز و تامەزرۆیی، و لەوانە سەرنجڕاکێشتر، ئایینێکی هەیە کە هێزی ئەوەی پێداوە کاری داهێنەرانە و دلێرانە بکات و لەبەرانبەر ئەو سەختییانە دا بوەستێت کە هاوڕێی کارەکانە.

کاتێ کە میرزا ئەبولفەزل کتێبی *الدرر البهائیه*(گەوهەری **ڕۆناهیبەخش**) ی نووسی، شێخ فەرەجوڵلا ماوەیەکی زۆر نەبوو شارەزای ئایینی بەهایی ببوو، و هێشتا بە ئازایەتییەوە بڕیاری

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

دا چاپی بکات. ئەوە ساڵێ 1900 بوو، سەرەتای سەدەی بیستەم ، سەردەمێک کە چاوەڕوانی، زانستی نوێ، **پەردە** لادانی دڵڕاکێش، وبیروبۆچوونی رووناکیدار چرۆیان دەکرد و، لە خۆرهەڵاتی ناوەڕاستیش چاوەنواڕیی گۆڕانکاریی قووڵی کۆمەڵایەتی و ڕووناکبیری دەکرا. دەرگای کۆمەڵگای کۆنی نەریتی لە هەردوو بواری ئایین و سیاسەتدا بەرەو بیری نوێ دەکرایەوە. لە لایەکەوە ، شێخ محەممەد عەبدە، لەپێناو گۆڕانکاریی لە کردەوە و نەریتی کۆنباوە ئیسلامییەکاندا **تێدەکۆشا.** لە لایەکی دیکەوە، مامۆستایانی سێکیولار وەک لوتفی ئەسەیید و تەها حوسەین و یاسازاني کورد- قاسم ئەمین، بۆ نوێکردنەوەی پەروەردە و ئازادیی ژنان دەجەنگان.

ئەو کتێبەی وا ئەبولفەزل نووسیبووی، نە تێکدەر بوو، نە وروژێنەر. ناميلکەيەکی زانستیيانە بووکە لەوپەڕی ئایەتەکانی قورئانەوە شەوقێکی نوێی دەخستە سەر دەسەڵاتی ئاسمانی و **رەهەندێکی** تازەی دەبەخشی بە باوەڕی ناو کتێبی خودا، کە هەر خۆی **پەرجوویەك**(موعجیزە)بوو. کتێبەکە، بیری زانستی لەگەڵ ڕوانگەی ئایینیدا ئاشت دەکردەوە، و پردێکی لە نێوان زانست و ئایین ، وەک دوو فەکتی حەقیقەت وبەرەوپێشچوونی مرۆڤ، هەڵدەبەست. هەروەها وەڵامی نوێی دەدایەوە بە هەندێک ئاڵۆزی نێوان زانست و ئایین کە ئێستاش هەر تەنگژەیەکە لە بەردەم **وەچەی** نوێدا.*

کتێبەکە هەروەها لە باری چەسپاندن و بەڵگەهێنانەوە بۆ قورئان وەک پەسندی راستیی

*** بۆ هەڵبژاردەیەک لەم کتێبە، بڕوانە پاشکۆی 4.**

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

ثێيامي خودايی حەزرەتی محەممەد، شاكارێكە. كتێبەكە جەخت دەكاتە سەر هێزی گۆڕانكار و ڕزگاريبەخشی قورئان، نەک هەر بەرزيی شێواز و زمان پاراوييەكەی. ئەبولفەزل دەڵێ قورئان هۆزانی نەزان و بێ بەزەيی عەرەبستانی گۆڕی و كردنيە ڕێبەرانی زانين و گەلی خاوەن شارسانيەت. ئەبولفەزل دەڵێ ئەوە **پەرجوويەك** بووكە حەزرەتی محەممەد بەهۆی قورئانەوە كردی.

بەهەمان شێوە، ئەوەش گەلێک گرنگە كە كتێبی ئەبولفەزل لايەنگريی لە ئاشتی نێوان موسوڵمان و مەسيحی دەكرد. جياوازييەكی ئەوەندە زۆر، كە كەم كەسێک لە هەردوو كۆمەڵگای موسوڵمان و مەسيحی خۆرهەڵاتی ناوەڕاست هەن ئازايەتی ڕووبەڕووبوونەوەی ئەويان هەبێت. بە تەنيشت بەرپەرچدانەوەی گەلێک ڕاگەياندنی هەڵەی ئاسايی مەسيحيان سەبارەت بە ئيسلامەوە، ئەبولفەزل ناو لە هەندێ خەڵكانی تريش دەبات و پێياندا هەڵدەڵێت كە ڕێز لە هاوبەشيي نێوان ئايينەكان لە سەرانسەری جيهاندا دەگرن. نموونە لە(گاد عيد) دەهێنێتەوە كە خاوەنی مەسيحی ڕۆژنامەيەكی ڕۆژانەی سووريیە بە ناوی(*ثمرات الفنون)*، كە لە وەڵامی تووڕەييەک كە بە هۆی هێرش كردنە سەر ئيسلامەوە لە ڕۆژنامەيەكی فەڕنسيدا وەدی هاتبوو، داكۆكی لە "ئايينی ئيسلام"ي كردبوو وەک يەكێک لەو شارسانيەتانە ناوی لێ بردبووكە "خاوەن بيری ڕەسەن، ئازايەتی و ئازادی بێ خەوشن" **(3)**

ئەو ڕێزلێگرتنە زۆرە لە هەموو ئايينەكان و هەوڵدان لە پێناوی ئەو شتانەدا كە دەتوانێ لە نێوان ئيماندارەكانياندا برادەری **بئافرێنێت**، بە تەواوەتی لە لايەن شێخ فەرەجوڵڵاوە ڕەچاو دەكرا. ئەو سەرنجی دايە سەردۆزينەوەی ڕێگا بۆ بەرەوپێش بردنی هاودەنگی و لێک نزيک كردنەوەی

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

ئایینەکان بە ڕۆحێکی ڕێز لێگرتن و خۆشەویستییەوە کە بنەمای ئایینی بەهایین. هیچ گومانێک نییە کە ئەبولفەزل لەم ڕێبازەدا هەوڵی تایبەتی داوە وئەوەش **باندۆری** زۆری لە سەر باوکم **هەبووە.** ئەبولفەزل بەشێوەیەکی بەربڵاو و بە خاوەن هەستییەوە، پەیوەندی لەگەڵ ئەندامان و ڕێبەرانی ئایینی جیاجیادا هەبوو ، هەمیشە بە گشتی هەستی گەرمی بە نیسبەت خەڵکانی خاوەن کەلتووری جیاواز لە ناو هەردوو ئایینەکە و لە ناو کۆمەڵگای سەرەتایی بەهاییەکانیشدا پیشان دەدا. لە لای هەموو چاوەدێرێک ئاشکرا بوو کە ئەو ئەم برایەتییە جیهانییەی لە قووڵایی دڵەوە قەبووڵ کردبوو، و هەڵس وکەوتیشی بە بێ هیچ گومانێک شوێنی دانابووە سەر هەموو ئەوانەی وا ناسیبوویان. لەو ناملکەیەدا کە باوکم چاپی کرد، ئەبولفەزل بە بێ پێچ و پەنا خۆی بە بەهایی ناساندبوو. ئەو زۆری نووسیبوو، **وانەی** زۆری دادابوو و گەلێک لە مامۆستایانی ئیسلامی سەردەمی خۆی بە هۆی داکۆکی کردنی ئازایانەیەوە لە ئیسلام و **گێنگەشەی** سەرکەوتووانەی بۆ پشتگیری لە **پەیامی** خودایی محەممەد، کەوتبوونە شوێنی.

چاپی کتێبێک کە درێژەی بەو داکۆکییە باشە دابوو ، لە **هەمان** کاتدا ئاماژەی بە وەش کردبوو کە سەرچاوەی زانیارییەکانی ئایینی بەهاییە، نەیدەتوانی هێرشکاریی **پارێزخوازانە** بە شوێن خۆیدا نەهێنێت ، کە ئەوە شێوازی زۆرێک لە ڕێبەرانی هاوچەرخی موسوڵمانە. دەربڕینی شتی وەک ئەوەی "ئێمەی بەهایی لامان وایە هەموو ئایینەکان لە لایەن خوداوە ڕێکخراون،" و " ئێمەی بەهایی لەو باوەڕەداین کە دەرکەوتنی نیشانەکانی خودا و سەرچاوەی دەرکەوتنی ئەو لە ڕاستیدا، بریتییە لە دەرکەوتنی هەموو ناو و سیفەتەکانی و شوێنی هاتنەخوارێی ئایەت و وتەکانی"، ئەوەی ئاشکرا کرد کە ئەبولفەزل ئەو ئایینە نوێیەشی خستبووە سەر ڕێبازی ڕووناکی

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

پەروەردەیەک کە خودا بۆ خەڵکانی جیهانی داناوە. و دەرخستنی باوەڕ لە لایەن ئەوەوە، بە بوونی چەشنایەتی لە ئایینی مرۆڤدا، هیچ گومانێکی لەوەدا نەهێشتۆتەوە کە ڕێز لە خەڵکانی دیکەی زیاد لە وانەی وا ئەهلی هەمان کتێبن، دەگرێت.

شێخ فەرەجوڵلا، هاودەنگی ئەو بانگەوازە بوو، و لە ئەنجامی چاپی کتێبەکەی ئەبولفەزلدا تاقمێک لە مەلایانی موسوڵمان پەنجەی تاوانیان بۆ درێژ کرد. ئەو تاوانبار کردنە هیچ **کاریگەرییەکی** لە سەر نەبوو،تا باوەڕ و بڕیارەکانی بشارێتەوە. هەندێک لە قوتابییان بە هاندانی گەورەترانی خۆیان کەوتنە سەروشوێنی.

لە لایەکی دیکەوە شێخ محەممەد عەبدە، مەلای پایەبەرزی موسوڵمان، داکۆکی لێکرد. بەڵام سەرەڕای ئەوەش، لەو کاتەدا بوونە بەرگر لە بەرانبەر درێژەدانی خوێندنی باوکم لە ئەزهەر.

شێخ فەرەجوڵلا، کە دوور بوو لەوەی بۆ چاپی ئەو کتێبە ڕووناککەرەوەیە داوای لێبووردن لە کەس بکات، **دلێرانە** درێژەی بە چاپ کردنی هەندێک کتێبی دیکەی ئەوتۆ دا، کە ڕووناکایی نوێیان دەخستە سەر نەریتی کۆنباو و ئەو چەمکە هەڵانەی ڕابوردوویان ڕاست دەکردەوە کە بەرەنگاریی ڕاستەوخۆی زانستی نوێ و کەشفیاتی تازەیان دەکرد. لەم کارانەدا باوکم هیچ نەبوو جگە لە بڵاوکەرەوەیەک کە کاروکاسبی خۆی دەکرد، بەڵام بڕەوپێدەرێکی بواری نوێکردنەوەی ئایینیش بوو کە دەیتوانی سەرلەنوێ خەڵک لە یەکتر نزیک بکاتەوە و کۆتایی بە گەلێک ئاڵۆزی بهێنێت کە تێیاندا بەردەوام ڕق و کینە بڵاو دەکرایەوە و بە دەنگی بەرز لە خەڵکانی جیهان داوای تۆڵەسەندنەوە دەکرا.

بەو جەختەدا کە باوکم لە سەر دەوری **ئاوەز (عەقڵ)** بۆ **راڤەی** ئایین و کردەوەی ئایینی دەکرد، هاوڕێ لەگەڵ ئەبولفەزل، هەوڵی ئەوەی دەدا شتی ئەستەم و باوەڕی خوڕافی لە ڕوانگەیەکی

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

نوێوە باس بکات، بۆ ئەوەش کە ئاڵۆزیی نێوان چەمکی نەریتی وا لە سەر بنەمای باوەڕی هەڵەئامێز دانرابوون و بیری زانستییانەی پێشکەوتووی سەردەم، لە ناو بەرێت و یارمەتی مێشکی زانستییانەی لاوان بدات بۆ ئەوەی وەک ئیماندارانی قورس و قایم بە خودا و بەو پەیامە بمێننەوە کە خودا لە ماوەی ساڵان و سەدەدا لە خەڵکی ئاشکرا کردبوو.

شێخ فەرەجوڵڵا سەرەتا چووە کاری فرۆشتنی کتێبەوە، و بۆ ئەم ئامانجە، "کتێبخانەی پادشایی" کردەوە. پاشان چاپخانەیەکی نوێی دامەزراند، کە پێی دەگوترا: "چاپخانەی زانستی کوردستان".

ئەو، لەوێدا، کتێبی جۆراوجۆری زانیارانی **بەهادار** ومامۆستایانی بەنرخی ئیسلامی، هاوڕێ

لەگەڵ کتێبی بەهاییەکان، و کاری زانستی، و مێژوویەکی کوردستان [شەرەفنامەی بەدلیسی]ی چاپ کرد. یەکەم کتێبی بەهایی کە خستە ژێر چاپ، بەرگی یەکەمی (ئەلواحی عەبدولبەها)بوو. و پاشان (بەرگی 2 و 3) شی بە شوێندا هات و ئەوانە هەمووی لە سەر خەرج و مەسرەفی خۆی. ئەوکتێبانە، بریتی لە کۆمەڵەی هەندێک نامە و پەیام بوون وا عەبدولبەها لە وەڵامی پرسیاری تاکەکەس وتاقمی ئەملا و ئەولای جیهاندا سەبارەت بەو ئایینە نوێیە، یا خود لە وەڵامی داواکاری لەمەڕ ڕوونکردنەوەی شوێنی نادیاری قورئان و کتێبە ئایینیەکان، بۆ خەڵکی نووسیبوون.

شێخ فەرەجوڵڵا پاشان هەندێک لە نووسینەکانی بەهائوڵڵای تەرجەمە کرد و لە ماوەی ئەو کارانەیدا بوو کە لەوحێکی بۆ نازڵ بوو وا ئێستا وەرگەڕاوەتە سەر زۆر زمانان، و لەوێدا عەبدولبەها فەرمانی داوە کە هەموو چاپێکی ئەم نووسراوانە دەبێت لە لایەن شۆڕایەکی بەرپرسی بەهاییەوە پەسند بکرێت. ئەو دەڵێ، نیاز لەم کارەی ئەوەیە خوێنەران بتوانن دەقە

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

ئەسڵییەکان لە ڕاگەیاندنی هەڵە جیا بکەنەوە، کە واهەیە دەستاودەست بگەڕێن. کاری چاپ و بڵاوکردنەوە، هەرچەندە قورسیش بوو، بەڵام هۆکارێک بوون بۆ باوکم (و دواتر بۆ دایکیشم)، کە وانە وڕوونکردنەوەکانی ئایینی بەهایی زیاتر بخوێننەوە و وەریانبگرن. بوونی خودا هەرگیز ئەو بابەتە نەبوو کە لە سەرنجی زۆرێک لە نەوەکانی داهاتوو بچێتە دەرەوە و زۆر بڕگەی سەبارەت بەم پرسیارە دەتوانرێت لەو کتێبانەدا بدۆزرێتەوە کە باوکم چاپی کردن. ئەو ڕوونکردنەوانەی عەبدولبەها بنەمایەک بوون کە ئەو لە ووتوویژ لەگەڵ داواکاران وکەسانیتردا پەنجەی بۆ ڕادەداشتن. چاوخشاندنێک بە چەند بڕگەی ئەوانەدا ڕێگایەک دەکاتەوە بۆ ئەو گەوهەرەی عەقڵ کە باوکم و دایکم لەکارەکەیاندا هەیانبوو.

یەکەم بەش لە قسەی ناو (*نهێنییەکانی شارسانیەتی خودایی*) ئەو کتێبەی کە باوکم لە ساڵی 1911 دا چاپی کرد، هۆکاری تێڕوانینی نیشانە بەچاوبینراوەکانی خودا ڕادەگەیێنێت. لەو کتێبەدا، عەبدولبەها ئاماژە بە گرنگایەتی مێشکی مرۆڤ وەک نیشانەی گرنگی خودایەتی خودا دەکات. لە ڕاستیدا ئەگەر ئێمە بیر لە ڕاز و ڕەمز، هێز، خوڵقێنەری و نەمریی بیری مرۆڤ بکەینەوە، واهەیە بە باشی بتوانین سەرنج بدەینە سەر ئەوڕاستییەی کە گونجاوە بیرێکی وێچووی هاوچەشن لە ژوور و لە پشت بیری مرۆڤ هەبێت و لەوێشەوە، بیر لە ڕاز وڕەمز، هێز، خوڵقێنەری و نەمرییەک بکەینەوە کە لە پشتەوەی کائینات هەیە.

نۆساڵ دواتر، لە 1920 دا، شێخ فەرەجوڵڵا چاپێکی چاککراوەی (*هەندێک پرسیاری وەڵامدراوە*) ی وەک کۆمەڵێک ڕوونکردنەوەی زانیارییەتخش چاپ کرد کە عەبدولبەها لە وەڵامی 'لۆرا کلیفرد بارنی' دا سەبارەت بە گەلێک کاروباری ئایینی ئاراستەی کردبوون. لە

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

پاژی دووهەمی کتێبەکە دا عەبدولبەها دەچێتە سەر پرسیار سەبارەت بە بوونی خودا. یەکەم وتەکانی ئەمانەن:

" یەک لە هۆکارەکانی سەلماندن و دەرکەوتنی خودا لە ڕاستیدا ئەوەیە کە مرۆڤ خۆی خۆی نەخوڵقاندووە، نا، خوڵقێنەر و داڕێژەری کەسێک جگە لە خۆی بووە. بە دڵنیایی و بێگومان خوڵقێنەری مرۆڤ وەک مرۆڤ وانییە لە بەر ئەوەی خوڵقاوێکی بێدەسەڵات ناتوانێت بوونەوەرێکی دیکە بخوڵقێنێت. خوڵقێنەر دەبێ هەموو تەواوییەکی تێدابێت کە بتوانێ بخوڵقێنێت".

ساڵێک دواتر، شێخ فەرەجوڵڵا بەرگی سێهەمی لەوحەکانی عەبدولبەهای چاپ کرد، کە یەک لەو لەوحانە ئەوە بوو وا لە وەڵامی زانستەوانێکی گرنگی سویسرایی، 'دوکتۆر ئارگوست-هێنڕی فۆرد' سەبارەت بە بوونی خودا نووسیبووی. گەرچی 'پرۆفیسۆر فۆرێل' سەرەتا هیچی لە ئایینی بەهایی نەدەزانی، بەڵام لە ڕێگەی ئەم دەرسانەوە، توێژینەوەکانی لەمەڕ ئایینی بەهایی بەرەوپێش چوون و درەنگتر ڕایگەیاند کە بۆتە بەهایی. ئەم لەوحە جەخت دەکاتە سەر ئەوەی کە مرۆڤ جیاوازن لە سروشت:

" مرۆڤ خاوەن هێزی ئیرادەکردن و تێگەیشتنە، بەڵام سروشت ئەوانەی نییە. سروشت جڵەوگیراوە، مرۆڤ ئازادە. سروشت لە تێگەیشتن بێبەشە، مرۆڤ تێگەیشتووە. سروشت لە ڕووداوەکانی ڕابوردوو بێ ئاگایە، بەڵام مرۆڤ لێیان ئاگادارە. سروشت پێش بینی ئایندە ناکات،

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

مرۆڤ بە هۆی هێزی ڕێ بەدیکردنەوە دەبینێت چی دێتە پێشی. سروشت ئاگای لە خۆی نییە، مرۆڤ لە هەموو شتێک ئاگادارە".

نامە ی نەنووسراو ئەوەیە کە مرۆڤ شتێک خوڵقاندوویەتی کە لە سروشت جیاوازە. ئەنجام وەرگرتن وەستاوەتە سەر ئەو حەقیقەتەی کە *"جوزء بە**هەمووە**وە بەستراوە، جوزء ناتوانێ کامیلی ئەوشتە بێت کە **هەموو** بە خاوەنی نییە".*

ئەبەدی بوونی شتی خوڵقاو، پەسندێکی دیکەی عەبدولبەهایە لە سەر بوونی ئەم هێزە خوڵقێنەرە نەمرە، ژوورسروشتە و ئەو هێزە ئەبەدییە، لە بەر ئەوەی *"کاتێ سەرنجی یەکگرتنی ئەو توخمانە دەدەین کە سەرهەڵدان دەبەخشنە بوونی بوونەوەران، و دەشزانین کە بوون هەمیشەییە، ئەوانەی وا خۆیان تەئسیراتی مەسەلەکەن چۆن دەتوانن فانی بن؟"*(5) لەوحێک کە بۆ دوکتۆر فۆرێل نازڵ بوو، زۆر پەسندی مەعقوولی دیکە بۆ بوونی **هۆی هۆیەکان** (علةالعلل) دەهێنێتەوە کە تێگەیشتنی مرۆڤ پێیان نازانێت و دەستی پێیان ڕاناگات.

لە لەوحی ناوبراودا عەبدولبەها ئاماژە بە وتارێک دەکات کە لە زانستگەی ستانفرد داویەتی. ئەم وتارەش هەر شێخ فەرەجوڵڵا، وەک بەشێک لە گردوکۆکراوەی ووتارەکانی عەبدولبەها لە ئەورووپا، ووڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا و کەنەدا، لە 1921دا چاپی کردووە، کە بەهۆی بۆچوونی نائاساییەوە لەمەڕ یەکیەتی و ئاشتی گەلێک سەرنجڕاکێشە. یەکیەتی و ئاشتی، وەک دواتر باسیان لێ دەکەین، ئەنجامی سەرەکی ڕوونبوونەوە و شارسانیەتی دادپەروەرانەیە کە ئەو لە بەهائوڵڵاوەی بەچاو کردوە. ئەوە هەر هەمان بابەتە کە شێخ فەرەجوڵڵاش لە کتێبێکی عەرەبیدا بەناوی *"بشری العالم بترک المحاربات (هەواڵی دڵخۆشکەرەوە لەمەڕ جیهانێکی بێ*

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

*شەڕوشۆڕ)** ڕایگەیاندووە. ئەم کتێبە بریتییە لە سەرەتایەک، سێ بەش و ئەنجامێک. سەرەتاکەباسی ئەو زیانانە دەکات کە لەئەنجامی شەڕدا بەرهەم هاتوون و هەروەها سوود و قازانجی ئاشتی. **بەشی** یەکەم لەو هەواڵە خۆشانە دەدوێت کە لە کتێبە پیرۆزەکاندا سەبارەت بەو ڕۆژە هاتوون کە شەڕ نامێنێت و ڕق و کین لەناودەچن. **بەشی** دووەهەم سەیری ئەوە دەکات کە شەڕ بۆچی دەبێ نەمێنێت. لە بەشي سێهەمیشدا لەمەڕ چۆنیەتی دەستڕاگەیشتن بەو ئاشتی و هێمنایەتییە دەدوێت. کتێبەکە بە چاوەڕوانییەکی پڕ لە شادی بۆ نزیکبوونەوە لە سەردەمێکی نوێی ئاشتی، کۆتایی پێدێت.

لە بۆچوونەکانیدا سەبارەت بە بەشێک لە کتێبی ***"جەنگ وئاشتی"*** تۆلستۆی، شێخ فەرەجولڵا بە ڕێزەوە لە و ڕەخنانە دەدوێت کە تولستۆی لە هەردوو لایەنی شەڕی دەگرێت ، واتە ڕووس و یابانییەکان ، کە بە پێچەوانەی ئامۆژگارییەکانی ئایینیان جووڵانەوە. بەڵام هەرچۆنێک بێت، سەرکۆتەی تۆلستۆی دەکات بۆ ئاماژە نەکردنی بە هۆکاری ئەو کەمتەرخەمییە و وەرگەڕانی دڵی خەڵک لە حەقیقەتی ئایین و ئەوەی کە هەرچی لە ناو هەردوو نەتەوەکەدا لە ئایین مابێتەوە، تەنیا بیچمەکەیەتی و هیچ ناوەڕۆکێکی نییە.

هۆکاری ئەو خراپ بوونەی بارودۆخی ئایین، بە وتەی شێخ فەرەجولڵا، هیچ نییە جگە لە تەماعی ڕێبەرەکانیان. *"ڕێبەرانی ئایینی خۆ لە ئامۆژگارییەکان لا دەدەن و یاسا ئایینییەکانی خۆیان دەگۆڕن بۆ ئەوەی شاکانیان خۆشحاڵ بکەن و لە دیوەخانی شادا، خۆشیان بوێن. بەم پێیە، بەرژەوەندییە تاکەکەسییەکان لاوازیان دەکەن تا ئەو ڕادەیەی کە دەبن بە کەرەسەی دەست بۆ هەوەسکاری و گەندەڵی رژێمي سیاسی **فەرمانڕەوا**."*

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

شێخ فەرەجوڵلا لە درێژەی قسەکانیدا دەڵێت، *"هەرکەس لە خەمی گۆڕینی ئەم گەندەڵییەی ناو نەتەوەکەدا بێت، دەبێ بە گۆڕانی ئامۆژگارییە ئایینییەکان دەست پێ بکات و خەڵک وا پەروەردە بکات کە ئایین تەنیا ناو نییە و هێزێکی ئەخلاقییە. ئەو دەڵێ، گۆڕانکارییەکی ئەوتۆ بە بێ هێزی خودا بەرهەم نایەت، لەبەر ئەوەی تەنیا لەو ڕێگەوە دەکرێت هەموو نەتەوەکان لەدەوری یەکتر کۆ بکەیەوە و بەو شێوەیەی وا لە کتێبە پیرۆزەکانی ڕابوردوودا گوتراوە، هەموو جیهان لەگەڵ یەکتر تەبا بکەیت".* **(6)**

کتێبەکە هەروەها پێ لە گرنگایەتی لۆجیك (مەنتیق) و ئازادی **دەنێت** وەک دوو بنەمای ئاشتی

لە ئاماژە کردنی سەرلە نوێ بە تولستویدا دەڵێت: *تۆلستۆی دەبوایە هانی خەڵک بدات ئەوەندەی دەتوانن گۆڕانکاریی لە ئاییندا پێک بهێنن، بۆ ئەوەی بتوانن بەڕادەی گونجاو، ئامۆژگارییە ئەسڵییەکانی ئایینی خۆیان لەو شتانە جیا بکەنەوە کە ڕێبەرانی نەزانی ئایینی لێیان زیاد کردووە.*

ئێستا هەرکەسێک کە لە ئایین دەکۆڵێتەوە، لە ڕق وکین سەبارەت بە لۆجیك و بە سوودی چاولێکەریی کوێرانە تێدەگات. ئەوە دیاردەیەکی هاوچەرخە بۆ فرێدانی ئایین لە سەر بنەمای دژایەتیکردنی لەگەڵ زانست. خاوەن بیری ئازاد و خەڵکی تێگەیشتوو کە بەدوای راستیدا وێڵن، دەبێ بەم لۆجیك هێنانەوەیە و بەو هێزەی هۆشیارییە پشت ئەستوور بن، بەڵام دەبینین کە خەڵکانی ئایینی تەنیا دەکەونە شوێن خەیاڵاتی پووچ ولە ئەنجامدا هۆشیان لاواز دەبێت.

بنەمای ئایینی ڕاستەقینە، نە لەگەڵ زانستدا دژایەتی هەیە و نە لە **لۆجیکیش** جیایە. ئایین و **لۆجیك**

دەستیان لە دەستی یەکتردایە و بە شوێن حەقیقەتەوەن. یەک لە سوودەکانی ئایین ئازادیی بیروڕایە، [ئایین تەرخانی] ئەوە کراوە کە هەر تاقەکەسێک تێشکدەرەوەی بوونی خۆی بێت. [هەربۆیەش] وای پێ چاکە ئەوانەی وا ڕێبەری بیرو بروان، بانگی خەڵک بکەن تەنیا

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

بگەڕێنەوە بۆ ووشەی ئاشکراکراو و تەفسیری ئەوانە بخەنە پشت گوێ، کە شارەزای بەکارهاتنی بەربڵاوی ئایینی ڕاستەقانی نین.

ئەرکی ئێمە ئێستا ئەوەیە مێشکمان لە دەست پێشداوەری و نەریتی بێ بنەما ئازاد بکەین، بۆ ئەوەی خەڵک ئامادە بن بۆ گوێ ڕاگرتنی موژدەدراوەکە لە کاتی هاتنی دا، و بە هۆشیاریی و دوور لە لاسایی کردنەوە قسەکانی هەڵسەنگێنن. بەم شێوەیە، نەریت ڕێگرمان نابێت لە چوون بەرەو ڕاستی .

ئەو دەنووسێت، *"هەمووان بەوە دەزانن کە جیهان لەم سەدەیەدا چۆن گەیشتۆتە ڕادەی کەماڵی پێشکەوتن، و ئازادیی بیرکردنەوە چۆنی بەرەو پەرەسەندنی زانست وهونەر و هەروەها تەکنۆلۆجی نوێ بردووین. بنەمای پێشکەوتن، لۆجیك و ئازادییە."* **(7)**

وەبیر هێنانەوەی ئەم بەشانەی نووسراوەکە، زیندووکەرەوەی ئەو باوەڕانەیە وا شێخ فەرەجوڵلا تێیاندا لەگەڵ 'شەوکەت عەلی نەقەوی' هاوبەش بوو، کە لە سەرەتای دەیەی دووهەمی سەدەی بیستدا مارەی کرد و وا بە هێزەوە پشتگیری لە پێشکەوتی خوێندەوارییەکەی کرد. کوڕێکیان بوو کە زۆر بە منداڵی مرد و کچێکیش، کە خۆمم. شەوکەت بوو بە یارمەتیدەرێکی ئەوتۆی شێخ فەرەجوڵڵا لە کاری چاپدا، کە بە بێ ئەو کاری بۆ نەدەچووە پێشەوە. هەر ئەو بوو کە بەشی زۆری دەقاودەق کردنی نووسراوەکانی بەڕێوە دەبرد، لە زۆر لایەنی وەختگری دیکەی کاری بڵاوکردنەوەدا یارمەتی دەدا، و لە ڕاستیدا بە قورس وقایمی لە هەموو ئەو شتانەدا کە باوکم دەیکرد یاریدەدەری بوو.

شێخ فەرەجوڵڵا، کە لە مێرمنداڵیدا ویستبووی ببێت بە پیاوێکی ئایینی، وازی لە چارەنووسەکەی نەهێنا و لە بەرنامەی سەرەتای خۆی جیا نەبووەوە: ئەو زیاتر ڕێڕەوەکەی خۆی ساغ دەکردەوە،

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

ئامانجەکانی بەربڵاوتر دەکرد و بەرەو ئەنجامی کۆتایی دەبردن . ئەو لە زۆر بواردا خزمەتی مرۆڤایەتی کرد. ژیانێکی کرد کە نموونەی خزمەتی کارامە بوو ، تێیدا بە قسە و بە بەڵگەش عەتری بەهەشتیی دەپژاند. کاتێ ئەو و دایکم چوونە قاهیرە، ئەو هەتا توانی یارمەتی ئەو هاونیشتمانییە کوردانەی دا کە ڕێبەرانی مەزن دەیاننارده لای . ئەو لە هەر ڕێگایەکەوە دەیتوانی یارمەتی خەڵکانی دیکەشی دەدا، وەک هەندێک پسپۆری ئەلمانی کە سەرنجیان بەرەو کەلتوور و ئەدەبیاتی خۆرهەڵاتی ناوەڕاست ڕاکشابوو. لە کۆبوونەوەی نافەرمی بەڵام بەڕێ وجێ و ڕووناکبیریدا ئوسوولی ئایینەکەی بۆ برادەران و خوازیاران ڕوون دەکردەوە.

ئەو لە سەردەمێکدا کە هیچ بنکەیەکی چاپەمەنی بەهایی لە ئارادا نەبوو و هیچ بڵاوکەرەوەیەکی کتێب مەترسی خەرجی چاپی کتێبی وای نەدەگرتە ئەستۆ کە تێیدا باسی باوەڕی کەمایەتییەکی بچووکی ئایینی کرابێت و ژمارەی چاپیشیان وا کەم بێت، بەڵام باوکم پێش چاپکردن، لە وەرگێڕانی چەند لەوحی بەهائوڵڵا و عەبدولبەها بۆ سەر زمانی عەرەبی و فارسیشدا بەشداریی کرد. لەوانە و لە گەلێک خزمەتی ناسراوی زیاتری دیکەدا، ئەو وەک پەیامبەرێک لە نێوان عەبدولبەها و کەسایەتییە گرنگەکانی عەرەب و کورد دا خزمەتی دەکرد. پەیوەندی بەردەوامی باوکم لەگەڵ خەڵکی کوردستان نیشان دەدات کە پێشکەوتی هۆشیارییەکەی بەهۆی وەفاداریی بە نیشتمانەکەی (یا 'خودا'وە) لە کەمی نەداوە. بەڵام **هەرچۆنێك** بێت، وەفادارییەکەی بە کەلتووری نەتەوایەتی ئەو ئاگادارییەی لێ زیاد ببوو، کە هەمووشتێکی جیهان لە **گۆڕندایە** و نیشتمان پەرستیش دەبێ **رەهەندێکی** (بوعدێکی) نوێ بەخۆیەوە بگرێت. باوکم - وەک زانستەوانی گرنگی سویسرایی، دوکتۆر فۆرێل، پیاوێک کە ژیانی خۆی تەرخانی چاککردنی بارودۆخی نەتەوەکەی وبەرەوپێش بردنی زانست و پزیشکی کرد و سەرەڕای ئەوانەش باوەشی بۆ **چارەیەك** کردەوە،

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

کە وەڵامدەری نیازی هەموو جیهانە **(8)** ئەویش دەری خست کە تاکەکەس، زیاد لەوەی خزمەتی وڵاتەکەی خۆی دەکات، دەبێ بیری لە لای نیازەکانی سەرجەمی مرۆڤایەتی و خیروبێری هەموو نەتەوەکانیش بێت. چاکەی بەشێکیان جیا نییە لە چاکەی سەرجەم. بە هۆی بەشدار بوون لە نێشتمانپەرستییەکی وا تێگەیشتووانەوە باوکم دەیتوانی خزمەتی نەتەوەکەی خۆی و جیهانەکەشی بکات. ئەو هانی گەلێک لێوەشاوەیی جوانی دا کە تایبەتمەندی کەلتووری کوردانن و لە عەینی کاتدا ڕەواجی بەو ئەسڵە بنەڕەتییانەشدا کە زامنی هاندانی ڕادەربڕینن.

ماوەی تەمەنی باوکم لە سەرەتاوە تا کۆتایی دەرخەری ئەو نرخە زۆرە بوو کە بە پەروەردەی دەدا. هاندەری گەڕان بە دوای حەقیقەتی ڕۆحیدا بزوێنەری خۆی بوو، و کاتێکیش کە حەقیقەتەکەی لە شوێنێکی چاوەڕوان نەکراوی سەرچاوەیەکی نوێی زانیاریدا دۆزییەوە، ڕووبەڕووی زۆریک ئەزموون و هەڵبژاردنی ئەستەم بووەوە بەڵام مۆڵەتی پێ نەدان لە سەر ڕێی بوەستن. بەناویاندا تێپەڕ بوو، و خۆی لە خواستی وەرگیران، ناو و ئاوازە، و ئاسوودەیی ئابووری لادا بۆ هەوڵێکی بەردەوامی داکۆکی کردن لە ئایینە نوێکەی و مل دانەواندن بۆ ئامۆژگارییەکانی. هەوڵی مێشک کراوە و بەجەرگانەی لە پێناو پەروەردەی ژنان، گەرچی لە چوارچێوەی بنەماڵەی خۆیدا بەربەست بوو، هەرچۆنێک بێت، دەربڕی خواستیەتی بۆ دوورکەوتنەوە لە نەریتی کۆن و عادەتی هەڵەی هاوچەرخەکانی. بە هەمان ڕادە یارمەتیە مەزنەکانی بە پسپۆڕانی نەتەوە ی جۆراوجۆریش لە بواری فەلسەفە و ئاییندا سەرنج ڕاکێش بوو، بە هەمان شێوە بوو هاندانی من بۆ شوێن کەوتنی پڕبەدڵ و بێ فیزانەی زانیاری لە ڕێگەی هەموو ئایینێک و بە هەموو بوارێکی فێربووندا، و ئەو بانگەوازە هێمنانەییەی وا بو کارە پسپۆڕانەکانی خۆی دەیکرد. دوایین، بەڵام نە کەمترین شت ئەو گرنگایەتییە بوو کە بە تایبەتکردنی کات و توانا و دارایی بۆ گرنگترین پێداویستییەکانی مرۆڤایەتی دەدا.

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

شێخ فەرەجوڵلا لە 20 ی مانگی دیسەمبری 1937 (1356 ی کۆچی مانگی) دا لە قاهیرە کۆچی دوایی کرد. پێیان گوتم کە ژمارەیەکی زۆری خەڵک بەشداریی ڕێوڕەسمی ناشتن و سەرەخۆشییەکانی دواتریان کرد. هەواڵی مردنی باوکم لە لایەن بەهاییانی دڵسۆزەوە بە(شەوقی ئەفەندی) پاسەوان وسەرۆکی ئایینی بەهایی **(9)** گەیشت، شەوقی ئەفەندی بە پەیامێکی میهرەبان و بزوێنەر وەڵامی دایەوە و خەفەتی پڕبەدڵی خۆی ڕاگەیاند. پەیامەکە سپاسی "خزمەتی بەردەوامی شێخ فەرەجوڵلا بە درێژایی ساڵیان" ی کرد و بە کەسێکی شایانی ڕێزلێگرتنی زانی و وەک مرۆڤێکی پیرۆز ناوی لێ برد. شەوقی ئەفەندی تەئکیدی ئەوەی کرد کە لە دەرگانەی گۆڕی پیرۆزی بەهائوڵلا دەپاڕێتەوە *"ئەو-کە عورووجی کردووە بۆ عەرشی ئەعلا، ببرێتە ناوجەرگەی بەهەشت، و لەوێ لەگەڵ نیشتەجێیانی خۆشەویستی خودا هاوڕێ بێت ، و نوقمی دە ریای بەخشندەیی ولێبووردوویی خودا بێت ومیهرو وەفای خودایی خەڵات بکرێت."*

مردنی باوکم لە قاهیرە و پێش ئەوەی بگەڕێتەوە بۆکوردستان ، کە بۆ ماوەیەکی درێژ چاوەڕوانی بوو، بۆ من تراجیدیایەکی شەخسی و دوور لە چاوەڕوانی بوو. ئەو ئازایەتی کاشیفێکی پیشاندا، بەوەی بە بەردەوامی بەرەو سنووری نوێی تێگەیشتن دەئاژوا و لە هە مان کاتدا کە پارێزگاریی کەلتوورەکەی خۆی دەکرد، بیروفیکریشی لە پێناو خەڵکەکەیدا بوو. ئەو، کەلتوورەکە و توانا نەتەوەییەکانی خۆی خستە پێناو ئەرکی نوێکردنەوەی ئاسوودەیی هەموو گەلان. لەبەر ئەوەی، وەک ئەبولفەزل بە باشی لەو کتێبەدا کە فەرەجوڵلا چاپی کرد دەریدەخات، تاقە شتێک کە دەتوانێ پاکی لە دڵی مرۆڤدا بخولقێنێت و توانایان پێبدات لەوێوە چارەسەر بۆ وەڵام دانەوەی ڕاستەقینەی سەردەم بدۆزێتەوە، قسەی خودایە و ئەوەش هەر ئەو شتە بوو کە ئەو بڵاوی دەکردەوە.

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

* بڕوانە پاشکۆی 5 بۆ هەندێک هەڵبژاردەی ئەم کتێبە.

---

1. ئەحمەدی خانی، *مەم و زین* (دێری 1822-1833)، وەرگێڕراو لە بەر دەقی فرەنسی، *مەم و زین*، ل. 236. لە وەرگێڕاوی ئەلێکسی و حەسەن دا ئاوا دەخوێنینەوە:

“Les lumières apparaissent dans son coeur,/ Les secrets se dévoilent devant lui./ Le miroir de son coeur se fait étincelant,/ Et l’image est remplacée par le sens.”

2. عەبدولبەها، *یاسای ئاشتی جیهانی*، چاپی دووهەم (1982)، ل. 194.

3. میرزا ئەبولفەزل، *موعجیزە و مەجاز*، وەرگێڕاو لە عەرەبی و پەراوێز نووسینی خوان ڕیکاردۆ کۆل، (1981)، ل. 94.

4. لەوح بۆ ئۆگۆست فۆرێل، ل.12.

5. هەمان، ل. 16

6. لل. 62-65

7. لل. 91-94

8. لە ساڵی 1920 دا جارەکە لە سەر ئەم وەسیەتنامەیە درا، کە لە لایەن زانستەوانی سویسرایی، دوکتۆر ئۆگۆست فۆرێلەوە بڵاو بووەوە: "من لە کارلسترووهە زانیم بەهایی چ ئایینێکی مەزنی جیهانە بۆ پاکانە کردن، کە حەفتا ساڵ پێش ئێستا ئێرانییەک بە ناوی بەهائوڵلا لە ڕۆژهەڵات بنیاتی داناوە. ئەوە ئایینێکی ڕاستەقینەی 'خێروبێری کۆمەڵایەتی' یە بە بێ جەزمییەت یا مەلا، کە لەم جیهانە خاکییەی ئێمەدا هەموو مرۆڤان پێکەوە دەبەستێت. من بوومەتە بەهایی. با ئەو ئایینە، بۆ مەسڵەحەتی مرۆڤایەتی زیندوو وسەرکەوتوو بمێنێتەوە! ئەوە بە تەوژمترین ئاواتی منە. *خودا بەلاماندا تێپەڕ دەبێت*، (1944)، ل. 375.

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

9. جێگری شەوقی ئەفەندی شۆڕایەکی جیهانییە کە بەهاییانی جیهان هەڵیدەبژێرن.

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

بەشی سێیەم

کورد و ئایینی بەهایی

"ئەگەر سەد ساڵیش زیندانیم بکەیت

هێشتا هەر هیوای بەتۆ گەیشتن نادۆڕێنم."

(مەم و زین) **(1)**

مێژوومان ڕەنگدەرەوەی ڕوونی سروشتی گەلەکەمانە. وا دەردەکەوێت کە لە سەردەمی **دێرینەوە** کوردان لایەنگری بایەخە ڕۆحانییەکانیان کردبێت. تەنانەت ئەمڕۆش لە کەلتووری کورددا هەندێک بایەخی دیاریکراو دەبینین کە دەگەڕێتەوە بۆرابردووي دوور و سەردەمی ئەو ئایینە سەرەتاییانەی وا لەمێژە فەوتاون. گەلەکەمان وەک ئەمانەتدارێکن کە بە متمانەوە ڕێبازی پەرەسەندنی ڕۆحییان، هەر لە سەرەتای سەردەمی تۆمارکرانیەوە، پاراستووە. تەنانەت ئەگەر مێژووی ژیانی ڕۆحانی مرۆڤ لە کۆنەوە شوێنی هەڵبگیرێت، کوردان گەیشتوونەتە ئایینی داهاتووش. بۆ نموونە، کەلتووری گەلەکەمان بەرەوپێدەری هەستی نزیکایەتی لە ئامۆژگارییەکانی بەهاییە. بەشێکی ئەم نزیکایەتییە بەهۆی پەروەردەیەکی کراوەوەیە، کە لە چەندەها پشت و نەوەوە ماوەتەوە، لە بەر ئەوەی لە کوردستان چەند بزووتنەوەی ئایینی لە دۆخێکی سنگ فراوانیدا پێکەوە ژیاون. ڕێبەری ناودار(سوڵتان سەهاک) ئەم قسانەی لە پاش خۆی بە جێ

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

هێشتووه كه ئەمڕۆ له هەموو كاتێكیتر ڕاستییەكەی زیاتر دەردەكەوێت: *"ئەگەرپارێزگاری ئایینەكەی خۆت بیت، دەستدرێژی ناكەیته سەر ئایینی دیكه."* **(2)** سنگ فراوانییەكی وا سەبارەت به ئایین و گەلانیتر، له پەیوندی گەلێك نزیكدایه لەگەڵ ئامۆژگارییەكانی بەهایی، له بەر ئەوەی ئایینی بەهایی هەموو ئایین و نەتەوەیەك به یەك چاو سەیر دەكات. هەروەها، مێژووی دوور ودرێژی گەرانی سەربەخۆیانەی كوردان به شوێن ڕاستیدا لەگەڵ ئامۆژگارییەكی بەهاییاندا یەك دەگرێتەوە كه دەڵێ: *"ئەركی تاكەكەس، توێژینەوەیه له ڕاستی"*.

گەلێك شاعیرانی ئەفسانەیی كوردستان هۆنراوەی وایان بەجێ هێشتووه كه تێیاندا هانی وەها توێژینەوەیەك دەدەن. ئەو شیعرانه تیشكدەرەوەی دەورێكی سەرەكین كه گەران به دوای ڕاستی له كۆمەڵگا كوردییەكاندا بینیویەتی، لێكۆڵینەوە و گەرانێك كه له ڕابوردوودا شێخەكان، وەك ڕێبەرانی ڕۆحی و لەهەمان كاتدا وەك ڕێبەرانی كۆمەڵگاش، وروژاندوویانە. ئەو ئەدەبیاتی لێكۆڵینەوەیه و ئەو هەستی بەرپرسیایەتیه له ژمارەیەكی زۆری بزووتنەوەی ئایینیدا سەری هەڵداوە كه ئەوانیش خۆبەختكردن له پێناو خوێندن، سیستەمي ڕۆحی و سەربەخۆیی بیركردنەوە یان پەروەراندووە. ئەو تایبەتمەندییانەی كەسایەتییش بەش بە حاڵی خۆیان، بارودۆخیان بۆكراوەیی له پێناو تێگەیشتنی زانستی نوێ و ئایینی نوێ ئامادە كردووە.

ئێمەی كورد هێشتا ڕێگایەكمان ماوە ببڕین له كەلتوورەكەمانەوە بۆ ئایینی بەهایی، ئەویش هاوپەیوەندییەكی ڕێژەیی درێژخایەنی دۆخی ژنانه له كوردستان. ئەو شتە، ئامۆژگارییه گەلێك نوێیاوەكانی بەهایی لەمەڕ بەرانبەریی پیاو وژن هاسان دەكاتەوە ڕەنگە یەك له هۆكارەكان بووبێت بۆ وەڵامی ئەرێ یی دانەوە بەو پەیامەی وا 'قرە العین' له سەردانی ناوەندە كوردییەكاندا ئاراستەی كرد.

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

تاهرەی بێ گەرد

باوکم بە هۆی هەستێکی دادخوازانە وڕوانگەیەکی بەتین سەبارەت بە داهاتووی مرۆڤایەتی و ئەوینی بنەمایەک بەناوی بەرەوپێش چوونی ژنانەوە دەجوولا وڕێزێکی لەبن نەهاتووی بۆ هاندەری لەمێژینەی خۆی، "قرەالعین" هەبوو ، کە بە تاهیرەی (پاکیزە)ش دەناسرێت. ئەو زۆرجار باسی تاهیرەی بۆ دەکردم. من حیکایەتی باسی ئەوم زۆر پێ خۆش بوون، و زووزوو داوام لێدەکرد بۆمیان بگێڕێتەوە. جارێکیان لێم پرسی: " بابە، بۆچی ناوی منت نەنا تاهیرە؟" من ئەو حیکایەتانەم ئەوەندە پێ خۆش بوو کە بۆ دۆست وبرادەرەکانم دەگێڕانەوە، بەتایبەت لەبەر ئەو هۆیەی کە لەو سەردەمەدا(کاتێک کە من **کیژۆڵەیەك** بووم لە میسر)، زۆر کۆنفەرانسی ژنان دەبەسترا، بۆ نموونە لەگەڵ 'هودا شەعراوی' وخەڵکانی دیکەی وا، کە من خۆشم دەویستن.

چالاکییەکانی تاهیرە بۆ ڕزگار کردنی ژنان لە بەند، بۆ من و خەڵکی دیکەش گەلێک سەرنجڕاکێش بوون ، لەبەر ئەوەی لەو سەردەمەدا بزووتنەوەیەکی مەزن لەپێناو ئازادی ژنان لە میسر بەڕێوە دەچوو. ئازایەتییەکانی تاهیرە هەمیشە هاندەری من بوون لەبەر ئەوەی هەر لە سەرەتای منداڵییەوە باوکم ئامۆژگاری دەکردم کە **چونکە** کوردم دەبێ بێباک بم. تاهیرە، بە وتەی یەک لەوانەی وا ژیننامەکەیان نووسیوە، "ئازایەتییەکی بێ وێنەی هەبوو نەک هەر بۆ ئەوەی ژیانی خۆی بخاتە مەترسییەوە، بەڵکو بەوەش کە وەک یەکەم ژنی هەموو جیهانی ئیسلامی ڕۆژهەڵات، **ڕووپۆشی** لەسەرخۆی لابرد" **(3)** کە ئەوە لەگەڵ داوێن پاکییەکەیدا ناهاوتەرییە.

ئەوانەی وا بە باشی دەیانناسی، وەک موفتی مەزنی بەغدا (شێخ مەحموود ئالووسی)**گەواهییان** لە سەر پاکییەکەی داوە. ئەو هەروەها چاونەترسی و باوەڕبەخۆیی خۆی لەوەدا دەرخست کە

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

بەشداریی کۆبوونەوەیەکی کرد کە بە 'کۆنفەرانسی بەدەشت' ناودێرە، و لەوێ دەورێکی گەورەی بینی لە ڕاوێژکردن سەبارەت بەو گرنگترین بابەتانەی وا لە تێگەیشتنی بێ هەڵەی **پەیامی** 'باب' دا پێویست بوون. ئەو، تاقە ژن بوو کە بەشداریی کۆبوونەوەکەی کرد وبوو بە کەسایەتی سەرەکی تێیدا.

باوکم جەختی لە سەر ئەوە دەکرد کە تاهیرە کەسایەتییەکی بێ وێنە بوو. یەکەم: لەبەر ئەوەی ژیانی لە پێناو ئەو هۆیە بەخت کرد کە لایەنگریی لێدەکرد. دووهەم: لە بەر ئەوەی تا دوایین **هەناسەی** ژیانی بۆ ئازادی ژنان جەنگی ئەویش لە سەردەمێکدا کە تەنانەت لە ڕۆژئاواش مافی ژنان وەک کارێکی مەزن نەناسرابوو. سێهەم : لەبەر ئەوەی ڕێبەرێکی خۆکردی فیکری بوو لە سەردەمێکدا کە ژنان هێشتا ئیجازەی ئەوەیان پێ نەدەدرا بچنە قوتابخانە ولە ژیانی کۆمەڵگاییدا دەور ببینن. ئەو خۆی خۆی خوێندەوارکرد، شیعری گوت، کتێبی وەرگێرا، وتاری دا، چووە شەڕەقسەی پیاوانی ئاگای سەردەم و بە لێهاتوویی خۆی بوو بە ڕێبەرێک. مێژوونووسان **ئاماژە دەکەن** کە تاهیرە گەلێک لە سەردەمی خۆی وەپێش کەوتبوو. باوکم سەبارەت بە ئەسڵێکی مەزن قسەی بۆ دەکردم کە "پیاو و ژن دوو باڵی باڵندەی مرۆڤایەتین، و ئەو باڵندەیە ناتوانێ بفڕێت بە بێ ئەوەی هەردوو باڵەکە یەکگرتوو، بەهێز نەبن". **(4)** هەروەها پێی دەگوتم کە "لە هیچ دەورەیەکی مێژوودا، هیچ ئایینێک قارەمانێکی وەک تاهیرەی نەبووە." ئینجا باسی ئازایەتییەکانی ئەوی دەکرد و زانارییەکەی لە قورئان وکاری لە پێناو ڕزگارکردنی هەموو خەڵک لە **کۆت و بەندی ئەندێشەی**(خەیاڵاتی) بەتاڵ.

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

لە سەردەمی تاهیرەدا، ژنان ڕووبەڕوو لەگەڵ پیاواندا قسەیان نەدەکرد. **ڕووپۆشیان** لە سەر دەنا.

وەک ڕاستییەک، تەنانەت تاهیرە لە پشت پەردەوە قسەی لەگەڵ مامۆستا ومەلا وشێخی گەورە دەکرد. لە ڕووی مەلاکاندا دەوەستا و هەندێک لەوان سەریان **سوڕدەما** لە زانیاری و ئاگایی تاهیرە لە قورئان و کتێب و ئامۆژگارییە ئیسلامییەکانی . ئاشکرایە هەندێکیشیان پێیان خۆش نەبوو. تەنانەت باوکی، مێردەکەی، و براکانی، لێی ڕاست بوونەوە. ئەوان دەیانەویست بەرگری لە ئامۆژگاری کردنەکانی بن. بەڵام، نا! نەیانتوانی. ئەو ڕێنومایی دەکرا. نەیدەتوانی لە چاوەڕوانیدا بمێنێتەوە. شادیی ئەو لەوەدا بوو کە سەبارەت بە 'باب' قسە بکات، شارسانیەتی نوێی ئاشتی لە دوورەوە بگاتێ و لە سەر بنەمای بانگەوازەکانی ئەو، **سیستەمێکی** نوێ دابمەزرێت.

چالاکییەکانی تاهیرە گەیشتنە ئەنجامی ڕاونانی و لە کۆتاییشدا، کوشتنی.

بۆ تاهیرە گرنگ ئەوهۆکارانە بوون کە ئەوی وەپێش هەموو خەڵکانیتر خستبوو. پسپۆڕ و ڕۆژهەڵاتناسانی ڕۆژئاوا کەسایەتیی مەزنی ئەویان درکاندووە ، بۆ نموونە، پرۆفیسۆر ئێدوارد ج. براونی زانستگەی کەمبریج، بەم شێوەیە ناساندوویەتی:

"دەرکەوتنی ژنێکی وەک تاهیرە لە وڵاتەکەی من [بریتانیا]، لە هەر سەردەمێکدا بێت دیاردەیەکی گەلێک دەگمەنە. بەڵام لە وڵاتێکی وەک ئێراندا شتێکی سەرسوڕ هێنەر، ئەویش نا، کەم تا زۆر **پەرجووە** (موعجیزەیە). بەهەمان شێوەیە تایبەخۆیی جوانییە کەم وێنەکەی، خەڵاتی خودایی تێگەیشتوویە دەگمەنەکەی، ڕەوانبێژییە گەرم وگوڕەکەی، خۆبەختکردنە بوێرانەکەی، و **گەشمەرگییەکە** (شەهیدبوونە) پڕ لە شانازییەکەشی. ئەو لە ناو ژنانی هاونیشتمانیی خۆیدا وەک کەسێکی بێ وێنە و نەمر ڕادەوەستێت. ئەگەر ئایینی باب هیچ شتێکی دیکەی بۆ خۆ بە

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

گەورەزانین نەبووایە، هەر ئەوەی بەس بوو، کە قارەمانێکی وەک قورڕەتولعەینی پەروەردە کرد." (5)

زۆر پسپۆڕی ڕۆژهەڵاتیش بە هەواڵی گەورەیی ئەویان زانیوە. یەکیان مێژوونووسی عیراقی 'عەلی ئەلوەردی' یە. ئەو گوتی تاهیرە بلیمەتێک بوو کە سەدەیەک پێش **سەردەمی** خۆی سەری هەڵدا. هەروەها گوتی ئەگەر تاهیرە لە سەدەیەک دواتردا دەربکەوتایە، دەبووە گەورەترین ژنی سەدەی بیستەم. (6)

ئەوە تەنیا بەهایی نین کە وەک "گەورەترین قارەمانی بابی و یەکەم ژنێک کە ڕەنجی (**گەشمەرگیی**) کێشا" وەک کەسایەتییەک لە ڕیزی 'سارا ئاسیە'، 'مریەمی باکرە' و 'فاتمە' دا سەیری تاهیرە دەکەن. (7) تاهیرە بە گشتی، بەهۆی شیعرەکانی، کەسایەتی مەزنی، ئیمانداریی بەهێزی و زانیارییەکانییەوە، لە وڵاتانی ڕۆژهەڵاتی ناوەراست و ئەورووپا دا ناسراو و ڕێزلێگیراوە. تاهیرە، وەک ژنێکی گەنج بە مێشکێکی کراوە وە، کتێبی زۆری خوێندەوە، تەنانەت کتێبی وا کە ئامۆژگارییەکانیان دژ بەو ئایینە بوو وا ئەوی لە سەر گەورە کرابوو. بەهۆی ئەم خوێندنەوانە و لە ڕێگەی **پەرستنکارییەوە** بە قورس وقایمی هاتە سەر ئەو باوەڕەی کە گەلێک زوو ئامۆژگارێکی نوێی خودایی دێتە جیهان. گەورەترین **تاسەی** ئەوە بوو کە ئەو کەسە بناسێت و شوێنی بگرێت. هەر ئەوەش بوو کە سەرەڕای ئەوەی هەرگیز چاوی بە 'باب' نەکەوت، لە خەونیدا ڕاستەقینەی ئەوی بۆ دەرکەوت. نامەیەکی بۆ نووسی و زانیارییەکانی خۆی تێدا ڕاگەیاند. ئەویش تاهیرەی وەک یەک لە هەژدە 'حەواری' ی خۆی **هەڵبژارد**. تاهیرە بە بێباکییەوە ئامۆژگارییە نوێکانی بە خەڵکانیتر دەگوتەوە. بۆ ماوەی سێ ساڵ لە کەربەلا و پاشان

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

له بەغدا، کە چەند مانگێک لەوێ لە ماڵی موفتی شارەکە دا مایەوە **(8)** خەڵکانی خاوەن بڕوای جۆراوجۆر، بە ژن و پیاوەوە، دەهاتن بۆ ئەوەی قسەکانی ببیستن . زۆریان ئەو ئامۆژگارییە نوێیانەیان قەبووڵ دەکرد کە ئەو جاڕی بۆ دەدان. دەگوترێت کە موفتی خۆی گوتوویەتی: *"ئۆف، تاهیرە! بە خودا سوێند دەخۆم باوەڕەکانتم قەبوولە، بەڵام چ بکەم کە شمشیری ئالی عوسمان (بنەماڵەیەی **فەرمانڕەوای قەراڵستانی** عوسمانی) م بە ژوور سەرەوەیە."* **(9)** بەڵام تاهیرە **نەدەترسا**. لە ئەنجام دا لە عیراق دەرکرا و چوو پەیامەکەی بە خەڵکی تامەزرۆی کرماشان ڕابگەیێنێت، هەتا لە کۆتاییدا گرتیان و هێشتا لە تەمەنی لاوی و لە دەوروبەری سی ودوو ساڵیدا بوو، کە خنکاندیان.

من زۆرجار تاهیرەم وەبیردێتەوە کە چۆن خۆی بۆ مردن ئامادە دەکرد. لە بەر ئەوەی ئەو زۆر بە قووڵێ شتی فێر کردم. ئەودەمەی وا لە ماڵێ گزیر و ژنەکەیدا ڕایانگرتبوو، جارێکیان میوانەکانیان کە هاتبوونە سەر شایی، مۆسیقا و گۆرانییان بەجێ هێشت بۆ ئەوەی گوێیان لە ڕەوانبێژیی و ئامۆژگارییەکانی ئەو بێت کە باسی 'باب'ی تێدا دەکردن؛ هەروەها ئەوەی کە لە دوایین ڕۆژی ژیانیدا کاتێ کە خۆی بۆ **گەشمەرگەیی**(شەهادەت) ئامادە دەکرد، پێدەکەنی و شادمان بوو. ئەو ڕۆژە داوی کردبوو کەس سەرودڵی نەگرێت و دوای ئەوەی **خۆی** شوشت، عەتری لە خۆی دا، و بەرگی جوانی کردە بەری، چەند سەعات **پەرستکاریی** کرد. لە کاتی مردندا، بە یاساوڵەکەی خۆی گوت: "دەتوانی هەردەم بتەوێت بمکوژی، بەڵام ناتوانی بەری ئازادیی ژنان بگری." **(10)** ئەویندارییم بۆ 'تاهیرەی قوڕەتولعەین' لە هەموو ماوەی ژیانمدا لەگەڵمدا مایەوە. پاڵی پێوەنام بخوێنم و خوێندن لە ناو ژناندا پەرە پێ بدەم وئەوەش هەموو دەم لە

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

خەڵکانی گرنگی عەرەب و کوردی نزیک کردوومەتەوە. لە ناویاندا، دۆستی خۆشەویستم 'فطینة النائب' ی شاعیرەیە، کە زیاتر بە نازناوەکەی واتە 'سەدووف' ەوە ناسراوە. دۆستایەتی نزیکی ئێمە کاتێ قووڵتر بووەوە کە ئەو نوسخەیەکی ئیمزا کراوی ئەو شیعرەی پێدام وا بۆ تاهیرەی گوتبوو و بەوە سەرفرازی کردم.* لە شیعرەکەدا، شاعر باس لەو **ئازارە** زۆرانە دەکات کە تاهیرە کێشای بۆ خۆشویستنی خودا و وەفاداربوونی بە ئایینەکەی. درێژە بە قسەکانی دەدات و سکاڵا لەو ملهوڕییە دەکات کە بەبێ هیچ تاوانبارییەک ژیان لە خەلک دەستێنێت. بە مردنی تاهیرە زۆر هیوا فەوتان و نەمان، **چونکە** لە بەر ئەوەی خونچەیەک پێش **پشکوتن** هەڵوەری.

ئەویندارێکی دیکەی تاهیرە کوردێکی بەڕێز بوو 'تەوفیق وەهبی بەگ'. من زۆرم سەبارەت بە تەوفیق وەهبی لە باوکم ژنەفتبوو وئاواتی چاوپێکەوتنیم هەبوو. ئەو کوردی و تورکی و فارسی دەزانی و زۆری لە سەر زمانی کوردی نووسیبوو، یەک لەوان قامووسێکی(کوردی- عەرەبی و یەکی (کوردی – ئینگلیزی). هاوسەرەکەی، ئاسیە، چالاکێکی گرنگی بواری پەروەردە و مرۆڤایەتی بوو. لە کۆتایی سییەکاندا وکاتێک کە هێشتا تازە گەیشتبوومە بەغدا، کەڵکەڵەی چاوپێکەوتنی بنەماڵەی وەهبیم هەبوو. دواتر لە ژیانمدا، کاتێ کە بە تایبەتی باسی ئارەزووی شتێکم دەکرد، زۆرجار مێردەکەم بە سەرزەنیشتێکەوە دەیگوت تۆ هەمیشە ئاواتەکانت دێنە دی. لەو کارەشدا پێشبینی مێردەکەم ڕاست دەرچوو، لەبەر ئەوەی زۆری پێ نەچوو دوای ئەوەی لە ماڵەکەمدا دامەزرام، ڕێزدار وەهبی و خاتوونەکەی بانگهێشتنی ماڵی خۆیان کردم.

***** بۆ خوێندنەوەی کۆپییەکی ئەم شیعرە، بڕوانە کۆتایی هەر ئەم بەشە.**

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

نزیکەی سەعاتێک پێش نانی نیوەڕۆ گەیشتمێ و ئەوەش بەس بوو بۆ ئەوەی ڕێزدار وەهبی کتێبخانە گەورەکەیم پیشان بدات. ئەو شانازی زۆری بە کتێبخانەکەی خۆی دەکرد و زۆری پێخۆش بوو کە من چاوم پێی بکەوێت. هەر کە چوومە ژوورەوە، دەست نیشانی چوارچێوەیەکی جوانی کرد کە بە دیوارەوە درابوو: شیعرێکی فارسی کە بە وێنەگەرییەکی جوانی ئێرانی ڕازابووەوە. لێی پرسیم: "بەهیە، دەتوانی بیخوێنیەوە؟" سەیرێکیم کرد و شیعرەکەم ناسییەوە، هەر لە بەریش دەمزانی. زۆری پێخۆش بوو کە شیعری فارسیم لەبەرە.

شیعرەکە هی تاهیرە بوو. ڕێزدار وەهبی کە دەچووە سەر باسی تاهیرە، بە تامەزرۆییەوە باسی دەکرد. پاشان نوسخەیەکی ئەو شیعرە ڕازاوەیەی بە دیاری پێدام. دواتر، توانیم وەرگێڕاوی ئینگلیزی شیعرەکە پەیدا بکەم. ئەوە هەر ئەو شیعرەیە کە 'ئا. جەی. ئاربری' ناوی "**غەزەلی تاهیرە**" ی لێ ناوە: (11)

"هەرکاتێ ڕووبەڕووت دەبمەوە، نیگام دەچێتە سەر ڕوخسارت و

خەفەتی خۆمت ورد ورد بۆ شی دەکەمەوە

بە و هیوایەوە کە بتوانم گۆنات بگرم،

وەک شەماڵ سەرم بە هەموو دەرگایەکدا کردووە

ماڵ بە ماڵ، کۆڵان بە کۆڵان، جادە بە جادە

دووریی تۆ وای کردووە خوێنی دڵم بڕژێتە چاوەکانمەوە

جۆبار بە جۆبار، دەریا بە دەریا، فەوارە بە فەوارە، جۆگە بە جۆگە.

دڵی پڕ لە خەفەتم ئەوینی تۆ لە کووتاڵی ڕۆحم دەچنێت

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

هەودا بە هەودا، ڕیشوو بە ڕیشوو، تاڵ بە تاڵ، پۆ بە پۆ

(تاهیرە) سەیری دڵی خۆی کرد و هیچی جگە لە تۆ تێدا نەدیت

لاپەڕە بە لاپەڕە، بەرگ بە بەرگ، تارمە بە تارمە، پەردە بە پەردە".

ڕێبازی توێژینەوە

وادەردەکەوێت کە شیعرەکە وەسفی گەیشتن بکات بە "ئەوپەڕی تێگەیشتنی سۆفییانە" – "فنا فی الله". **(12)** کە وابوو، تاهیرە لە بەر زۆر هۆکار، جگە لە جێگە و پێگەیەک کە لە دۆخی نوێی یەکدەنگی لەگەڵ ژن دا هەیەتی، پەیوەندێکە لە نێوان کەلتووری کورد و ئایینی بەهاییدا. بوێری و خۆڕاگرییەکەی لە پێناو پشتگیری کردنی ڕاستیی، هەنگاوێک بوو کە بەرەو گەیشتن بەو ئامانجە ڕۆحییەی دەبرد. سەرنجڕاکێشە بزانین کە کاتێ لە بەغدا شاربەدەر کرا، چوو بۆ هەندێک شاروگوندی ڕۆژئاوای ئێران و لەوێ ڕووبەڕووی گەلی کورد بووەوە. تۆمارە مێژووییەکان دەریدەخەن کە لە گوندی 'سەحنە' مایەوە ، کە دەزانین دانیشتووەکانی کوردن، و ئەو پەیامەی وا بە خەڵکی ئەوێی ڕاگەیاند، پڕبەدڵ وەرگیرا. لە گوندێکی دیکەی کوردان کە سێ ڕۆژی لێ مایەوە، دەگوترێ نزیکەی دوازدە هەزار گیان، بە پشتگیریکردنی هەستان. **(13)** لە کرماشان، یەک لە ناوەندە سەرەکییە کوردییەکان، بەگەرمی لە لایەن ڕێبەرانی ئایینییەوە وەرگیرا، کە "نیشانەی جۆراوجۆری ڕێز و خۆشەویستییان بۆ دەرخست." **(14)** لەوێ، لە تەفسیری سوورەی کەوسەر دا، لەوحێک بە زیاد لە دووهەزار شیعرەوە، کە باب ئاشکرای کرد، "لەبەردەمی خەڵک خوێنرایەوە و تەرجەمە کرا." **(15)** هەر ئەو لەوحە، لە بەغداش ڕاگەیێنرابوو، وبیری ئەوکەسانەی گۆڕی کە پەسندکار و بزوێنەری گاڵتەجارانی دڕ بوون. چ بە

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

شکۆیە ناوەرۆکی ئەو تەفسیرەی کە پیاوێکی تێگەیشتوو کە شای ئێران بۆ لێکۆڵینەوە لە ئامۆژگارییە نوێکان ناردبووی، و ئامۆژگارییەکانی بابی لە بەردەم ئاشکرا کرابوو، بەچەشنێک ئەو ئامۆژگارییانە شوێنان لەسەر دانا، کە بە تەواوەتی باوەڕی بە ڕاست بوونیان هێنا و گیانی خۆی لە سەر مەسەلەکە دانا. ئەو ڕێبازەی وا پیاوەکە گرتبوویە بەر، یەک لە توێژینەوە سۆفیایەتییەکان بوو:

" من لە چاوپێکەوتنی سێهەممدا لەگەڵ باب، وام لێهات کە بە هەموو دڵمەوە داوای لێبکەم **شرۆڤەی** سوورەی کەوسەرم بۆ ئاشکرا بکات. بڕیارم دا داواکارییەکە لە بەر دەم ئەو ئاشکرا نەکەم. ئەگەر ئەو، بە بێ داواکردنی من، **شرۆڤەی** ئەو سوورەیە بە شێوەیەک ئاشکرا بکات کە کە لە بەر چاوی من لە پێوانە باوەکانی ناو **راڤەوانانی** قورئان جیاواز بێت، ئیتر دەست بەجێ باوەڕ بە کەسایەتی پیرۆزی **پەیامەکەی** بهێنم و ئامادەبم باوەش بۆ ئایینەکەی بکەمەوە. ئەگەریش وا نەبوو، ئەوا بە سانایی بیدەمە دواوە. هەر ئەوەندەی ڕێنومایی بەردەمی کرام، لەپڕ هەستێکی ترس، کە نازانم چی بوو، دایگرتم. هەر گەیشتمە بەر دەمی تەزوویەک بە چوارپەلمدا هات. من کە زۆر جار چووبوومە حوزووری شا و هەرگیز هەستم بە نیشانەیەکی کەمی بێ زاتی لە خۆمدا نەکردبوو، ئێستا سام و ترس ولەرزێک دایگرتبووم کە نەمدەتوانی چیتر بە پێوە بوەستم. باب لەو دۆخەدا هێشتمیەوە و لە جێی خۆی هەستا و بەرەو من هات، ئینجا، دەستی گرتم و لە لای خۆی دانام. گوتی: *"چی دڵت دەخوازێت لێمی بپرسە. من بە ڕاستی بۆتی ئاشکرا دەکەم."* سەرم سوڕ ما و زمانم بەسترا. وەک منداڵێک کە نە تێدەگات و نە دەتوانێت قسە بکات. هەستم کرد بۆ وەڵامدانەوە بێدەسەڵاتم. سەیرێکی منی کرد، بزەی هاتێ و گوتی: *"گەلۆ دەبێ **شرۆڤەی***

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

سورەی کەوسەرت بۆ ئاشکرا بکەم، ئایا دەزانی قسەکانی من لە ڕۆحی خودا کەوتوونەوە؟ گەلۆ دەزانی قسەی من بە هیچ عەقڵێک وەک شتێکی جادوویی یا ***بەرجوو*** *ناچن؟"* هەر ئەوانەم لێ بیست، فرمێسک لە چاوم باری. تەنیا شتێک کە توانیم بیڵێم ئەو سوورەیەی قورئان بوو: *یا ئیلاهی، ئێمە بە* ***بێدادانە*** *لەگەڵ یەکتردا هەڵس وکەوت دەکەین: ئەگەر تۆ لێمان نەبووری و بەزەییت پێماندا نەیەت، بە دڵنیایی لەو کەسانە دەبین کە دەفەوتێین.'* هێشتا دوای نیوەڕۆیەکی زوو بوو کە باب داوای لە حاجی میرزا سەیید عەلی کرد قەڵەمدانەکەی و کاغەزی بۆ بهێنێت. ئینجا دەستی کرد بە ئاشکرا کردنی **شرۆڤەی** خۆی لە سەر سوورەی کەوسەر. چۆن دەتوانم هەستم سەبارەت بەو شکۆ چاوەڕوان نەکراوە دەرببڕم؟ ئایەتەکان بە خێراییەکی وا لە پێنووسی دەهاتنە خوارێ کە سەرم سووڕ مابوو. خێرایی نووسین، خورتەی نەرم و هێمنی ژێر لچ، و هێزی سەرسووڕهێنەری پێنووسی، مات و گێژی کردبووم. هەتا نزیک ڕۆژئاوا درێژەی بە کارەکەی دا. هەتا **شرۆڤەی** سوورەکە کۆتایی پێنەهات هیچ ڕانەوەستا. ئینجا پێنووسی دانا و داوای چایی کرد." **(16)**

ڕێبازی توێژینەوەکەی گەرم وگوڕ بوو ، تێیدا ئەو هیچ بەتەنگ خۆیەوە نەبوو، هەمان هەر ئەو ڕێبازە، تاهیرە ش پێدا دەڕۆیشت. وتەی ڕۆژنامەنووس 'مارثا ڕووت'، کە بە تایبەت بۆ ئەوەی زیاتری لەسەر بزانێت، سەردانی خزمەکانی تاهیرەی لە ئێران کرد، دەرخەری هۆکارێکی دیکەیە بۆ ئەو بانگەوازەی وا لە سەردەمی خۆیدا، و تەنانەت ئەمڕۆش، بۆ گەلی کوردی هەبوو. ڕووث دەنووسێت : جوانترین نیشانەی تاهیرە، یا لانی کەم یەک لەوانەی وا یارمەتی جیهانی دا،

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

دڵسۆزییەکەی بوو بۆ **منەی** ڕاستی، کە لە دەسپێکی کارەکە و ئەو دەمەوە کە کیژۆڵەیەک زیاتر نەبوو، هەتا ئەو ڕۆژەی جیهانی بەجێ هێشت، درێژەی کێشا." **(17)**

ئەم دێرانەی خوارەوە لە پارچە شیعرێکی دیکەی تاهیرە وەرگیراون و باس لە قسەکانی دەکەن لەمەڕ خواستی بە دەستەوەدانی هەموو شتێک لەو ڕێبازەدا:

نووری ڕوخسارت درەوشایەوە و تیشکی دیدارت لە بەرزان دەرکەوت؛

بۆچی وشەی"گەلۆ من خودای تۆم؟" دەشاریتەوە، لێگەڕێ با وەڵام بدەینەوە وبڵێین:

"بەڵێ ئەوە بەهرەی تۆیە".

هاواری "گەلۆ من نیم" لە لایەن تۆوە، بانگی ئەو تەپڵە نییە کە "بەڵێ" دەیداتە بانگی خۆبەختکردن. من لە دەروازەی دڵمدا هەنگاوی میوانی بەڵا دەپارێزم." **(18)**

یەک لەو دیاردە ڕازاوانەی وا کەلتووری کوردیی پێ دەناسرێت، ئەو دڵنیاییەیە کە هەیانە و زۆر جاریش دەیڵێنەوە کە 'گەڕان بە شوێن خواست و ئارەزوودا، ڕۆژێک بە ئەنجامی خۆی هەر دەگات، با ڕێبازەکەشی ئەستەم بێت'. سەرکەوتن، تەنانەت لە حیکایەتێکی دڵتەزێنی وەک مەم و زینیشدا، بەرچاوە. گرنگ نییەمەودای نێوان زیندانیکرانی مەم و ئەو یەکگرتنەوەیەی وا خوازیاریەتی چەندە زۆرە. وشەی باوەڕە بێ خەوشەکەی، باسی بەجێ گەیشتنی ئاواتی لەمێژینەی دەکات:

چرا لە دڵیدا هەڵبوون،

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

نهێنییەکان خۆیان لە بەردەمی ئاشکرا کرد.

ئاوێنەی دڵی ڕۆناهی دایەوە، و

خەیاڵ، جێگای خۆی دایە ڕاستی. **(19)**

لەو کوردانەی کە خاوەن پێش بینی بوون و لە پەیوەندی ئەو ئاوات وەدیهێنانەدا بوون، ئەوانەن وا 'موراد' باسی باوەڕی پاکیان لە ڕۆژی داوەریدا دەکات:

شای شانازیی لە سەر تەختی دەسەڵات دانیشت، خەڵکانی جیهانی بانگ کرد کۆببنەوە و لە ژێر چەتری یەکیەتیدا ڕۆنیشن. ڕووی کردە موراد و هەواڵی دایە: *"ئێمە هەموو نهێنییەکانمان ئاشکرا کرد."* خودای جیهان و گەورەی هەموو ئەوانەی وا لەوێدا نیشتەجێن، ئێستا لە سەر تەختی داوەری دانیشتووە. دەبێ لە نێوان گەلاندا داوەری بکات، و ئەوەیان بداتێ وا شایانیانە.**(20)**

لە ناو ئەو کوردانەدا کە بە ڕاستی **بەشوێن** حەقیقەت کەوتوون، ئێمە ناوی هەندێکیانمان لە مێژووی بەهاییدا تۆمار کردووە. بۆ نموونە، حیکایەتێک هەیە سەبارەت بە دەروێشێک بە ناوی مستەفابەگ، کە چاوی بە بەهائوڵلا کەوت و دەستبەجێ باوەڕی بە زانایی ڕۆحی و ئەو هێزە پیرۆزە هێنا کە لە پشتیەوە بوو. گەرچی ئێمە ناتوانین بە متمانەوە ئەسڵیەتی ئەو بزانین، بەڵام دەروێشەکە بە دڵنیایی کورد بوو لەبەر ئەوەی "خەڵکی سنەی کوردستان" بوو. **(21)** ئەو دەستبەجێ دوای دیتنی بەهائوللا و ئاڵ وگۆڕی چەند وشەیەک لەگەڵیدا، لەسەر خواردنەکەی هەستا و کەوتە شوێنی. ناوبراو شاعیر بوو ، ئەوینی خۆی بە نیسبەت بەهائوللاوە لە هەڵبەستێکدا دەربڕی، کە بوو بە هۆی ئەوەی خەڵکانی دیکەش بکەونە شوێنی.

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

دەروێشێکی دیکەی کوردیش کە کەوتە شوێن بەهائوڵڵا، دەروێش 'سیدق عەلی' بوو. عەبدولبەها لە [کتێبی] '*بیرەوەرییەکانی وەفاداری*' دا ناوی ئەوی گونجاندووە. ئاغا سیدق عەلیش یەکی دیکە لەو خەڵکە زۆرە بوو کە نیشتمانی خۆی بەجێ هێشت و لەگەڵ بەهائوڵڵا کەوت و کەوتیشە زیندانەوە.

ئەو دەروێش بوو؛ مرۆڤێک کە لە دۆست و بێگانە بە یەک شێوە، دابڕا بوو. ئەو سەر بە تەریقەتی سۆفیان و کاتبیش بوو. کاتێکی باشی بە بەرگی هەژارییەوە تێپەڕ کردبوو ، شەرابی یاساکەی دەخواردەوە و لە سەر ڕێبازەکەی دەڕۆیشت، بەڵام وەک سۆفییانی دیکە ژیانی خۆی تەرخانی حەشیش نەکردبوو؛ بە پێچەوانە، خۆی لە خەیاڵاتی بەتاڵ پاک کردبووەوە و تەنیا بە دوای خودادا دەگەڕا، باسی خودای دەکرد، بە ڕێبازی خودادا دەڕۆیشت. بەهرەیەکی جوانی شیعریی هەبوو ، شیعری بۆ گۆرانی دەهۆنییە وە بۆ ئەوەی بە خودادا هەڵبڵێت. دنیا لەگەڵی بە نارەوایی جووڵابووەوە و پشتی تێکردبوو. لە ناو شیعرەکانیدا هەڵبەستێک هەیە کە لە زیندانی بنکە سوپاییەکانی عەککا داهۆندوویەتەوە، کۆپلەی یەکەمی شیعرەکە بەم شێوەیە:

قفڵی داخراوی تۆ سەد دڵ بە داوەوە دەکات و

کاتێ کە زوڵفت بە بادەدەی، دڵان دەشواتەوە.

ئەو ڕۆحە ئازاد و سەربەخۆیە، لە بەغدا، وەشوێن خۆشەویستێکی دوور لە شوێن هەڵگرتن کەوت. ئەو سەرهەڵدانی ئەستێرەی سەحەری لە ژوور ئاسۆی عیراقەوە بەچاوکرد، و خەڵاتی لەو هەتاوە دەرکەوتووە وەرگرت. بەهائوڵڵا دڵی ڕفاند و شەیدای ئەو هاوڕێ ناسکەی بوو. گەرچی پیاوێکی بیدەنگ بوو بەڵام پەلی وەک چەندەها زمان پەیامەکەی ڕادەگەیاند. کاتێ کە

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

دەست وپێوەندی بەهائوللا خەریکی بەجێهێشتنی بەغدا بوون، ئەو پاڕاوە مۆڵەتی پێبدرێت مەیتەریی بکات. هەموو ڕۆژێ کە لەگەڵ کاروان دەڕۆیشت، و کاتێ کە شەو دادەهات بە وڵاخەکان ڕادەگەیشت. لەقووڵایی دڵیەوە کاری دەکرد. تەنیا دوای نیوەشەوان دەچووە جێگاوە و ڕادەکشا بۆ **حەسانەوە** بەڵام پێخەو کەوای بەری بوو ، سەرینیشی خشتی کاڵ. لە ماوەی سەفەردا، پڕبوو لە ئەوینێکی تاسەبار، و شیعری دەگوت. ئەو دڵی هاوڕێکانی خۆی زۆر ڕاگرتبوو. ناوی مرۆڤ بەو دەدرێت: ئەو ڕاستگۆ و راستی وێژێکی بێ خەوش بوو. ئەو هەر خودی ئەوین بۆو، ئەو پاکیی دڵ بوو، ئەو خۆشەویستی بەهائوللا بوو. لە پلەی بەرزی خۆیدا، کە مەیتەری بێت، ئەو وەک شایەک پادشایی دەکرد، لە ڕاستیدا ئەو شانازی بە سەر خاکی زەوینەوە دەکرد. ئەو بەتەنگی چاوەدێری کردنی بەهائوللاوە بوو لە هەموو شتیکدا، دوور لە چەوتی و بە ڕاستی.

کاروانی ئەویندارا ن درێژەی بە چوون دا؛ گەیشتە ئەستەموڵ، بەرەو ئادریانۆپل تێپەڕ بوو، لە ئەنجامدا بەرەو زیندانی عەککا بووەوە. سیدق عەلی لە وانە لە هەموویدا بوو، بە وەفاداری خزمەتی فەرمانەی دەکرد.

کاتێ لە سەربازخانەکان بوون، بەهائوللا شەوێکی تایبەتی بە ناوی دەروێش سیدق عەلییەوە دیاری کرد. نووسی کە هەموو **سالێك** دەبێ دەروێشان لەو شەوە دا شوێنێکی کۆبوونەوە بڕازێننەوە، کە دەبێ لەباغی گوڵاندا بێت، و لەوێ کۆببنەوە و ویردی خودا بکەن. ئەو لە درێژەدا گوتی 'دەروێش' نابێ وابن کە بە دەورەدا بگەڕێن، شەو و ڕۆژیان بە شەڕو دژایەتی تێپەڕ بێت. ئەو گوتی بە پێچەوانە، واتای وشەکە ئەوەیە کە دەروێش کەسانێکن وا بە تەواوەتی لە هەمووان جگە لە خودا جیا بوونەتەوە، کە دەست لە یاساکانی بەرنادەن، لە ئاییبنی ئەودا بە قورس وقایمی دەمێننەوە، بە پەیمانی ئەو وەفادار دەمێننەوە، و لە عیبادەتدا بەردەوام دەبن. ئەوە ناو نیە

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

بۆکەسانێک کە، وەک ئێرانیەکان دەڵێن، وەک **بەرەڵا**، یان لاکەوتەی کۆڵانان، مێشکیان شێواوە،

باری سەرشانی خەڵکن، و لە هەموو مرۆڤێک ڕەشۆکیتر و **ئەدەبسزن**. ئەو دەروێشە پایەبەرزە

هەموو ماوەی ژیانی خۆی لە ژێر سایەی خۆشەویستی خودادا بردەسەر. ئەو بە تەواوەتی لە

هەموو شتێکی جیهانی بڕیبوو. خوازیاری خزمەت بوو، و لە دڵەوە بەردەستیی ئیماندارانی

دەکرد. خزمەتکاری هەموویان بوو، و وەفاداری دەرگانەی پیرۆز.

ئینجا کاتی ئەوە هات کە، بۆئەوەی لە ئاغای خۆی دوور نەبێت، بەرگی ژیان لەبەری خۆی

داکەنێت؛ لەبەر چاوی لەشی خەڵک، چووە سێبەرەوە، بەڵام بە چاوی عەقڵ خۆی بردە شوێنێک

کە وەک ڕۆژ ساکارە، و لەوێ دانیشتە سەر تەختی شانازیی بێ کۆتایی. لە زیندانی ئەم جیهانە

هەڵات، و لە سەر زەمینێکی بەرفراوان و بەرین، ڕەشماڵی داکوتا. با خودا هەمیشە لە خۆی

نزیکی ڕابگرێت و لەو جیهانە شاراوەیەدا پیرۆزی بکات لەگەڵ یەکگرتنەوەی هەمیشەیی و بە

ڕوانگەیەکی پڕ لە شادییەوە. با لە توێی نووردا بپێچرێتەوە. شکۆی خودایەکی لە سەر بێت،

کەخاوەنی هەموو شکۆیەکە. گۆڕەکەی لە عەککایە. **(22)**

ئەوەی خوارەوە بەشێکە لە **دەپێك**(لەوحێک) کە لە لایەن بەهائوڵلاوە لە ئەدریانۆپل و بە

شانازی دەروێش سیدق عەلی ئاشکرا بووە:

"..سوێندم بە گەورەترین ناوێک کە بەرچاوی من دەکەوێت! چەندە جێگەی کەسەرە بۆ مرۆڤ

کە لەم ڕۆژەدا، دڵ بداتە شتی ڕواڵەتیی ئەم دنیایە! ڕاپەڕن، دەست بە سەبەبی خودا بگرن. بۆ

*یەکتر لە هەمووان خۆشەویستتر بن. بۆ خاتری لە هەمووان خۆشەویستتر، **پەردەی** نەفسانی بە*

تەواویی بسووتێنن ، بە ڕوخساری شادمان و درەوشاوەی بەر ڕووناکییەوە لەگەڵ یەکتر هەڵس

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

وکەوتتان بێت. هەموو خەسلەتەکانی حەقتان بە چاو بینیوە. نەمویستووە شەوێک تێپەڕ بێت و یەک لە دۆستانی خودا دڵی لەم غوڵامەتان ئێشابێت. دڵی هەموو جیهان بە وشەی خودایی ڕوون بۆتەوە، حەیفە ئێوەش ئەو ئاگرە نەکەوێتە گیانتان. بە خواستی خودا هیوادارم کە ئەم شەوە پیرۆزە ببێتە شەوی یەکگرتن، هەمووتان یەک بگرن و بە ئاکاری جوان و ڕازاوە بڕازێنەوە. هەوڵتان با تەرخانی ئەوە بکرێت تاکێک لە گێژاوی نەمانەوە بهێننە سەر ڕاستەڕێی مان. لە ناو خەڵکدا بە شێوەیەک هەڵس وکەوت بکەن کە نیشانەی خوداییتان لێ دەربکەوێت. لە بەر ئەوەی ئێوە لە ناو مرۆڤدا یەکەمین کە بەهۆی ڕۆحی ئەوەوە سەرلەنوێ خوڵقاونەتەوە، یەکەمین کە خۆشتان دەوێت ولەبەرانبەریدا ئەژنۆتان دەچەمێننەوە، یەکەمین کە بە دەوری تەختی شکۆمەندیەوە **گەو** (ئاڵقە) دەبەستن. من سوێند بەو دەخۆم کە هۆی منە، کە هەرشتێک ئەو پێیخۆشە ئاشکرای بکەم! ئێوە بزانن کە نیشتەجێیانی شانشینەکەی، ناوی ئێوە لەوە باشتر دەزانن کە ئێوە سەبارەت بە خۆتانی دەزانن. گەلۆ لاتان وایە ئەم قسانە پووچ و بەتاڵن؟ خۆزگە ئێوە دەسەڵاتتان بوایە لەو شتانە تێبگەن کە خوداتان، ئەوی زۆر بە بەزەیی، دەیبینێت — ئەو شتانەی وا دەرخەری چاکیی چینەکەتانە، کە شایەدی گەورەیی بایەختانە، و بەرزیی پلەتان دەگەیێنێت! خودا بکات خواست و هەستی هەمیشەیی ئێوە ڕێگرتان نەبێت لەوەی بۆتان براوەتەوە." **(23)**

سینگ فراوانی دەروێش سیدق عەلی پیرۆزکرا و بوو بە یەک لەوانەی وا دەیتوانی، وەک لە زۆر شیعری کۆنی کوردیدا ئامۆژگاری دراوە، ڕاستەقینە بە **هەناسەی گیان** ببینێت. ڕێگای ئەوەی بتوانرێت کوردێکی دیکە ببینرێت کە باوەشی بۆ ئایینی بەهایی کردبێتەوە، سینگ

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

فراوانییە. بەهائوڵڵا **وانەی** سینگ فراوانی دادەدا. 'جۆن ئێسلێمنت' لە کتێبی 'ئایینی بەهایی' خۆیدا ئاوای ڕوون کردۆتەوە:

"گەلێ تەنانەت ئەم چەند هەنگاوەش هەڵێنرابووەوە و باروودۆخی سینگ فراوانیی برادەرانەی دوولایەنە لە نێوان فیرقە جۆراوجۆرە ئایینییەکاندا ئامادە ببوو. چ گۆڕانکارییەکی سەرسووڕهێنەر لە جیهاندا هاتبووە کایەوە! بەڵام، بۆ ئەوەی ئەو یەکیەتییە ڕاستەقینەیە بەردەست بکرێت، شتێکی زیاتر پێویست بوو. سینگ فراوانی بۆ نەخۆشیی فیرقەخوازی ئازارڕەوێنێکی بەنرخە، بەڵام چارەسەرێکی بنەڕەتی نییە و هۆکاری کێشەکە لەناو نابات.

.... کۆمەڵگای جیاجیای ئایینی لە ڕابردوودا نەیانتوانیوە یەک بگرن، لەبەر ئەوەی لایەنگرانی هەرکام لە کۆمەڵگاکان دامەزرێنەری کۆمەڵگای خۆیان بە دەسەڵاتدارێکی بەرز دادەنێن و یاساکانی ئەو وەک یاسای پیرۆز سەیر دەکەن. هەر پێغەمبەرێکیش جاری پەیامێکی جیاوازی دابێت بە دوژمنی حەقیقەتی ناودێر دەکەن. فیرقەی جیاجیای کۆمەڵگا بە بۆنەی هاوچەشنەوە لێک دابڕاون. ئیماندارانی هەرکام، دەسەڵاتی ژێردەستەبوونێکیان قەبووڵ کردووە و **شرۆڤەیەکی** تایبەت لە دەقی پەیامی دامەزرێنەریان وەک تاقە ئایینی ڕاستەقینە وەرگرتووە و هی ئەوانیتریان بە هەڵە داناوە. ئاشکرایە تا ئەو دەمەی کە کارەکان لە سەر ئەو پاژنەیە بگەڕێن هیچ یەکگرتوویەکی ڕاستەقینە گونجاو نابێت. لە لایەکی ترەوە، بەهائوللا ئامۆژگاریی ئەوە دەکات کە هەموو پێغەمبەرەکان پەیامی ڕاستەقینەی خودایان هێناوە؛ و هەرکام لە سەردەمی خۆیدا بەرزترین پەیامیان ڕاگەیاندووە، کە هەموویان لە بنەڕەتدا هاودەنگن و بەشێکن لە بەرنامەیەکی مەزن بۆ پەروەردە و بە یەککردنی مرۆڤایەتی. ناوبراو بانگی خەڵکی سەر بە هەموو ڕێبازەکان دەکات کە لە ڕێگەی تەرخان کردنی ژیانیانەوە بۆ وەدیهێنانی ئەو یەکیەتییەی وا هەموو

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

پێغەمبەران لە پێناویدا هەوڵیان داوە و ڕەنجیان کێشاوە، ڕێزی زۆر لە پێغەمبەری خۆشیان بگرن. **(24)**

شێخ محی الدین سەبریی کانی مشکانی *(1860 – 1940)، کە مەسەلەی خۆشویستنی هەموو ئایین و گەلێک سەرنجی ڕاکێشابوو، ئازایەتی ئەوەی هەبوو کە بچێتە ناو جیهانی نوێی زانین و کردارەوە. حیکایەتی ئەو تێکەڵاوی حیکایەتی باوکم دەبێت، کە نزیکترین برادەریشی بوو.

---

* هەروەها بە 'شیخ محی الدین صبری الکردی السنندجی الکانیمشکانی' ش دەناسرا.

وەک برادەرانی دەیانگوت شێخ محی الدین خەڵکی باکووری کوردستان* بوو، سوننە و لە بنەماڵەیەکی بەڕێز و دەوڵەمەند بوو. لە تەمەنی هەژدەساڵیدا خوێندنی ئایینی گەیاندبووە کۆتایی، و بە **هۆی** هۆشیاری و زانستی بەرزیەوە لە پلەیەکی بەرزدا سەیر دەکرا. لە تەمەنێکی **بچووکدا** ماڵی خۆی بەجێ هێشتبوو ، چووبووە ئەستەموڵ، و پاشان گەیشتبووە میسر و لەوێ چووبووە ئەلئەزهەر.

هاوڕێی باوکم بوو ، بۆ ماوەیەکیش لە کاری چاپخانەکەی باوکمەوە تلابوو. لەو کارانەی وا لەوێدا کردی، یەکیان خۆشخەتی واتە لەبەر نووسینەوەی کتێب، بوو. ئەوە لە سەرەتای سەدەی [بیستەم] دا بوو. جاروبارە چاوی بە برادەرانی بەهایی دەکەوت، و باوکم هەستی دەکرد کە لە

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

بوونیان لـەوێ، خۆشـحاڵە. لـە مـاوەیـەکـی درێـژدا زانیـاریی لـە ئـاییـنی بـەهـایی دەسـت خستبوو وبووبووە لایەنگرێکی بەجۆشی ئایینەکە.

لە ئەنجامدا، چوو بۆ تـونس و سـوودان و لـەو شـوێنانە دۆست وبرادەری زۆری پـەیدا کردبوو، کە لەرێگەی ئەوەوە پـەیامی بـەهائوڵلایـان بـە گـوێ گـەیشت و هاتنـە نـاو کۆمـەڵگای بـەربڵاوی جیهانیی لایـەنگرانیـەوە. لـە هـەمـوو ئـەو ماوەیـەدا شێخ محیی الدین ئازایـەتـی، یـەکگرتـوویی و سـەربـەخۆییـەکـی زۆری بیـر و فیکـری لـە خـۆی پیشاندا. ئـەو رێـزی لـە هـەمـوو رێبـازێکی موسوڵمانی دەگرت ئەوەندە لە مەسەلەکە دەچووە پێشەوە کە بە دەنگی خۆشـی خـۆی قورئـانی بـۆ هەندێک کۆمەڵگای شیعە ی ناو میسر دەخوێندەوە. تەنانەت کاتێ بۆ مـەسەلەی سینگ فراوانی لـە بەرانبەر خـەڵکانی سەر بە لایەنە جیاجیاکانی موسوڵمان کەوتە بەر ڕاونان، بە قورس و قایمی لە سەر باوەڕەکەی وەستا، و بۆ خـەڵکانێکیش کە بـەرەنگاری ببوونـەوە، بـوو بـە نموونـەیـەکـی نـوێی ژیان.

لە سەردەمی ژیانی شێخ محی الدین و باوکمەوە، خەڵک لە چیا کوردییەکانی ئێران و لە سنە

---

*[کانی مشکان و سنە لە ڕۆژهەڵاتی کوردستانن نەک لە باکوور. وەرگێر]

وئەو شار و گوندانەی وا کـوردی تێدا دەژین، بـە ڕێبـازی گـەڕان و لێکۆڵینـەوەدا ڕۆیشتوون و ئامۆژگارییـە ڕۆحـی و کۆمـەڵایـەتییـەکـانی بـەهاییـان وەرگرتـووە. ڕێکخـراوەی ڕۆحییـان دامەزراندووە بۆئەوەی پەروەردەی منداڵانیان و پێشکەوتـی ڕۆحـی کۆمـەڵگایان دابین بکـەن، و ئێستا لە هەوڵی جیهانی بۆ بـەرەنگاریکردن و زاڵبوون بـە سـەر گـەلێک کێشـەی سـەدەی بیست ویەکەمدا بەشدارن. هەندێک خزمـەتکاری گرنگی مرۆڤایـەتـی سـەریان هـەڵداوە کـە پێشینـەیان دەچێتەوە سەر کوردان.

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

یەک لەوانە 'عەلی ئەکبەر فرووتەن' ە ، ئیمانداریَکی تەواو وبە **تاسەی** بەهائیەت و شارەزایەکی پەروەردە لە سایکۆلۆجی منداڵ و فەلسەفەی پەروەردە؛ فرووتەن هەموو تاقەت و توانای خۆی بەختی ئەوە کردووە یەکیەتی مرۆڤایەتی ببێت بە ڕاستەقینەیەکی زەق. کارەکانی، لە پەروەردەی ناو گوندەوە هەتا ئامادەکاریی بەرنامەی وتار لە سەر ڕادیۆی سەرانسەریی وڵات، و هەتا کاروباری هەمەچەشنەی نێونەتەوایەتی دەگرێتە بەر. ئەو لە زۆر بواردا خزمەتی کردووە، چ لە باری بەرێوەبەرایەتی و چ لایەنی پەروەردە، و بەردەوام تەبلیغی زانینی کردووە، و هەمووشی بە بێ فیزییەوە، و شکۆی ئەوەی پێ بەخشراوە کە بە "دەستی سەبەبی خودا" بناسرێت، دۆخێک و ئەرکێک کە لە ماوەی مێژووی بەهائیەتدا بە چەند بەهاییەک نەبێت کە خزمەتەکانیان بێ وێنە بووبێت، بە کەس نەدراوە.

فرووتەن بە بایەخی کەلتووری کوردی گەورە بووە، باوکی لە هۆزی کوردی فەرهاد خانی بوو. باوکی بەهاییەکی بەتین بوو، و دایکی و داپیری بەری باوکی ، کە لە هەمان ماڵدا دەژیان، گەرچی لە سەرەتادا دژ بە ئایینە نوێکە بوون، هەردوکیان بوون بە بەهاییەکی دڵسۆز. واهەیە بە هەڵکەوتیش بووبێت، بەڵام سەرنجڕاکێشە بزانرێت کە فرووتەن بە لاویەتی بۆ ماوەی چەند مانگ لە ناوچەیەک ژیا کە بە دانیشتووانی کورد و ئەرمەنییەوە دەناسرێت. لە ساڵانی دواتردا، هێشتا ڕازاوەیی چیاکانی قاوقازی لەبیر مابوو کە بە دەوری شاری باکۆ و گەنجە و تفلیسەوە بوون، هەمان ئەو شوێنانەی وا بۆ وانەگوتنەوە دەچووە ئەوێ.(25) لای کەم دووجاریش سەردانی بەغدای کرد.

ئەم خزمەتکارەی مرۆڤایەتی نووسراوەکانی بەهایی بە ووردی خوێندۆتەوە و لەوانە، قسەکانی عەبدولبەها. لە قسەکانی خۆیدا، توانیویەتی بابەتی ئەستەم بە زمانێکی ساکار و ڕوون باس

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

بکات. لەم بوارەدا لێهاتوویی عەقڵ و ئامۆژگارییەکی بەرز شاراونەتەوە، و بیسەران هەست بە دڵخۆشی و متمانە دەکەن. هەندێک لە هاوڕێیان لەبیریانە کە چۆن باسی مانەوەی بەهائوڵڵا لە چیاکانی کوردستان ولە ناو گەلی کوردی بۆ دەکردن.**(26)**

فرووتەن لە ڕاستیدا زۆر بابەتی خستۆتە بەرباس و هەندێکیان لە کتێبەکەیدا بە ناوی '*داستانی دڵم*'. لە بابەتێکدا کە سەبارەت بە شادی و خۆشحاڵی خۆی نووسیوە، قسەی عەبدولبەهای هێناوەتەوە کە دەڵێت: "هەموو دۆستێک دەبێ، بەوپەڕی ویستیەوە، هەوڵ بدات شادی، دڵخۆشی و خۆشحاڵی بخاتە دڵی ئەوانەوە کە لە پەیوەندی ئەودان."**(27)** ئەو و هاوسەرەکەی و هاودەمێکیان، لە ژیانی خۆیاندا ئامۆژگاریی و ورەی برادەرە خۆشەویستەکاني خۆیان زیندوو وبەرز ڕاگرت، بە تایبەت منداڵان و لاوان، کە دڵیان تەژی شادی دەکردن." (28)

لەو کتێبەیدا، فورووتەن لەزمان پاسەوانی ئایینی بەهاییەوە دەگێڕێتەوە کە "مەلایانی زانستگەی ئەلئەزهەمیشە دەیانویست زیان بە ئایینەکە بگەیێنن، بە پێچەوانە، هێرشکاریی ئەوان لە ڕاستیدا گەیشتە ئەنجامی ئازادیی ئایینەکە لە میسردا." و هەروەها ئەوەی کە "بەهایی نابێ لە ڕووداوی وا بترسن، هەرچەندە ناخۆش و بە ئازاریش بن، لەبەر ئەوەی لە ئەنجامدا بە دڵنیایی ئەو هۆکارە بە قازانجیان وەردەگەڕێت." **(29)**

ئەو برادەرە بەڕێزە، بە مەبەستەوە باسی خۆبەختکەریی زۆر و مل دانەواندنی پڕبەدڵی خۆی بۆ ڕێکخراوی ئایینەکە دەکات، و هەروەها بەخشندەیی، هێمنی ولەسەرخۆیی و ئازادبوون لە فەناتیزمی خۆی ڕادەگەیێنێت. ئەوانەی وا گوێیان بۆ ئەو مامۆستا مەزنە ڕاگرتبێ، واتای بێ فیزیش تێگەیشتوون و بەو حەقیقەتەیان زانیوە کە هەمووشت بە خوداوە بەستراوە، و "ئەویش هەر ئەو شتانە دەکات کە خۆی دەیەوێت."

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

ڕێبەرانی دەسەڵاتدار و مەلایانی خاوەن ڕێز، کە هەر لە سەرەتاوە لەگەڵ ئایینی بەهایی دژایەتییان کردبوو، هەرگیز چاوەڕوانی وەڵامی وایان نەدەکرد، لەبەر ئەوەی کورد بەمیوانداریيەوە ناسرابوو و هەروەها بە توانای خەبات و لایەنگریی سەرڕەقانەی ئەو ئایینانەوە دەناسرا کە لە ئایینی زۆرایەتی خەڵکەکە جیاوازن. بەڵام هەرچۆنێک بێت، ئەوەی وا لەژێر ئەم ڕواڵەتە توندوتیژەدایە، ڕۆحێکی پەروەردەکراو و گەلێک پێشکەوتوو ، ئەوینێکی قووڵی حەقیقەت و دەربەست نەبوونێکی بوێرانەی دیاردەی باوە، کە وای کردووە گەلی کورد هەر لە سەرەتای زووەوە بۆ ئەم ئایینە نوێیە کراوە بن، تەنانەت لە سەردەمی بابەوە، کە پێشڕەوی بەهائوڵلا بوو.

ژمارەیەکی زۆر لە شیعەی ئێران کە باوەشیان بۆ ئایینی بەهایی کردبووەوە (و ئەم ئایینە ڕێبازی بابییش دەگرێتەوە)، وایان لە دەسەڵاتداران کرد کە باب لەو ناوچانەی وڵات کە کوردانی سوننەی تێدا دەژیان، زیندانی بکەن ، کە لایان وابوو خەڵکەکەی زەوقیان لە فێرکردنەکانی ئەو نەبێت. ئەوان لەوە باش تێنەدەگەیشتن کە دڵسۆزیی ئەوان لە پێناو ئیسلامدا، بۆ ڕێبازی بەهاییشی ئامادە کردبێتن. حیکایەتی عەلی خان ، پارێزەری کوردی قەڵای ماکۆ، ئەو شوێنەی وا بابی تێدا زیندانی کرابوو، تەنیا یەک نموونەیە.

گەرچی عەلی خان لە ئەسڵدا و بە ڕواڵەت، شێوازی کارەکەی دڵڕەقانە بوو، بەڵام لە دەروونەوە میهرەبان بوو. شەوێکیان لە خەودا حەزرەتی محەممەدی بینی وبەگوێرەی ئەزموونی دواتریش، کە هەمان ئەو خەوە هیدایەتی کردبوو، لەپڕباوەڕی بە هێزی ڕۆحانی باب هێنا. **(30)** عەلی خان لەوە بەدواوە خۆی بەتەواوەتی بەختی باب کرد. دانیشتووانی ناوچەکانی دەوروبەر بەگشتی کورد بوون، و ئەوانیش خۆیان بەختی باب کرد. تێگەیشتنی ئەوان لە حەقیقەتی کەسێک کە پێشینەی بە

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

تـەواوەتـی لـەوان جیـاواز بـوو، نیشاندەری ڕاسـتگۆیی، تێگـەیـشتنی وریایانـە، دلێـری و سـینگ فراوانی ئەوان، و هەروەها هێزی ڕۆحیی بابە.

خەڵکانێکی زۆر لە دەوروبەری ماکۆ خۆشـەویستیی بابیان چووە دڵـەوە و ئـاوا بـوو کـە هەست دەربڕینی دڵسۆزانەی عەلی خان لای ئەو کەسانەی وا سەردانی بابیان دەکرد، بە شێوەیەک بوو کە ئیتر فەرمان هات باب بۆ زیندانێکی تر ڕاگوێزن ، لـە قەڵایـەکی چیایی لـە 'چـەهریق' واتـە 'چاری'. وەک ئەوی پێشوو، پارێزگاری ئەم زیندانەش، کە یەحیاخانی کـورد بـوو، خـۆی بـەختی باب کرد. یەحیاخان مۆڵەتی بە خەڵکانی ناوبەدەرەوە و نەناسراو دەدا چاویان بـە بـاب بکـەوێت.

لـە ناویاندا دەروێشێک بـوو کـە لـە هیندستانەوە هـاتبوو ، دەسـت بـەجێ بـاوەشـی بـۆ ئـاییـنی نـوێ کردبـووەوە، و **گـەواهی** دابـوو کـە "لـەڕۆژانـەدا کـە مـن شـکۆی 'نـەوواب' م لـە هیندسـتان پـێ دەبەخشرا، باب لە بەرچاوم دەرکەوت، سەیرێکی کردم و دڵمی بە تەواوەتـی بـرد. مـن ڕابـووم و دەستم کرد بەوەی بکەومە شوێنی. چاوێکی پڕ واتای لێکردم و گـوتـی: 'واز لـە بـەرگـی ڕازاوەت بهێنە، لە وڵاتی خۆت دەرکەوە، بە پەلە و بە پێیان وەرە من لە ئازەربایجان ببینە. لە 'چاری' بـە ئاواتی دڵت دەگەی.' من بە ڕێبازی ئەودا هاتم و ئێستاش بە ئامانجم گەیشتووم." **(31)**

ئەوە سەرنج ڕاکێشە کە لە گوندی چاری لە ناو گەلی کورددا بوو، وا زۆرێکیان لە سەر ڕێبازی تەریقەتن، دەروێشێکیش لە ڕێگای دوورەوە دێت و خواستی دڵـی خـۆی دەدۆزێتـەوە. کـوردانی چاری نەک هەر سینگ فراوانییـان بـەرانبـەر بـە بـاب و خـەڵکانی سـەر ڕێبـازی ئـەو پیشان دا، بەڵکوو ڕێزی زۆریشیان لە باب گرت. ڕێزی لـە ڕادەبـەدەریـان بـۆی هـەبـوو، هـەموو ڕۆژێـک داوای دۆعای بەخێریان لێدەکرد و باوەڕیان بە هێزی ڕۆحانی ئەو دەهێنا. **(32)**

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

پەیوەندی گەلی کورد و ئایینی بەهایی گەلێک زۆرن، بەشێوەیەک کە ژماردنیان نەگونجاوە. من ئەو باسە بە گرنگترین پەیوەندییەکان کۆتایی پێدەهێنم، کە ئەویش وەک ئەوانیتر ریشەی لە سروشتی کراوە و سینگ فراوانی کەلتووری کوردیدایە. ئەویش بە شوێن گرنگترین روخساری ئایینەکەدا دێت ، واتە بەهائوڵلا. ئەوەی گەیشتە ئەنجامی ئەو پەیوەندییە تایبەتە زنجیرەیەک رووداوی دڵتەزێن بوو کە لە بابەوە دەستی پێکرد.

بۆی هەیە لە چاونەترسیی نائاسیی'تاهیرە' وە دەرکەوتبێت کە رێبەرەکەی واتە باب رێبازی بەهێز و **پارێزگەری** سەردەمی خۆی بەرئاوەژوو کرد و گۆرانکاریی گەلێک گرنگی بە سەر ئەوانەدا هێنا کە کەوتبوونە شوێن بیروباوەرەکەی، هەموو ئەوانەش بۆیە بوو کە رێگا بۆ زانیارییەکی تەواو نوێ خۆش بکات وا بەڵێنی دابوو لە ساڵی (9) دا بە مرۆڤایەتی بدرێت. بەم پێیە، ئەرکی ئەو کورت بەڵام "وەک ئەستێرەی کشاو" بریقەدار بوو. (33)

کاتێ دەسەڵاتداریەتی تێگەیشت کە هیچ شتێک، تەنانەت زیندانی **تاقە کەسیی** ماکۆ و 'چاری' یش ناتوانێت بەر بە خۆشەویستی ئەو لای خەڵک بگرێت، بریاریان دا کە دەبێ بکووژرێت. فەرمان بۆ والی ئازەربایجان دەرچوو کە باب ببات بۆ تەورێز و لەوێ بە بەرچاوی خەڵکەوە **لە قەنارەی** بدات. پێش ئەوەی کە ناوبراو لە (9) ی مانگی جوولای 1850 دا لە بەر چاوی هەزاران کەس بکووژرێت، رووداوێکی سەیر قەوما.

باب و یەک لە **هەوادارەکانی** بە گوریس بە دیواری سەربازخانەیەکەوە بەسترانەوە و فەوجێکی (750) کەسی چەکداری ئەرمەنی عیسایی هێنرانە ئەوێ بۆ ئەوەی تاقمی تەقەلێکردنیان لێ پێک بهێنرێت. کەرەنێلی فەوجەکە، کە ناوی 'سام خان' بوو نەیدەویست فەرمانی تەقەلێکردنی بدات، و لەوە دەترسا کە غەزەبی خودای بە سەردا ببارێت. دەگوترێت باب ئەم متمانەیەی پێبەخشی:

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

فەرمان بەڕێوە بەرە، وئەگەر نیەتت چاک بێت بە دڵنیایی، خودای مەزن دەتوانێت لە سەرلێ شێواوی ڕزگارت بکات.'

گەلێک شایەد **ئاماژەیان** بۆڕووداوەکانی دوایی کردووە. فەوجەکە بە ڕیز وەستان و (750) تفەنگ تەقین. دووکەڵی تفەنگی تەقیو پەردەیەکی تاریکی بەسەر گۆڕەپانەکەدا کێشا. کاتێ کە دووکەڵ ڕەوییەوە، بینەرانی سەرسووڕماو هاوڕێکەی بابیان بینی بە تەنیشت دیوارەکەوە وەستابوو؛ باب لەبەر چاوان وون ببوو! ئەو گوریسەی وا هەردووکەسەکەی پێ هەڵاوەسرابوون پسابوو. دوای گەڕان وتوێژینەوە دەرکەوت کە باب هەر لەو ژوورەدایە وا شەوی پێشتر لەوێ ڕاگیرابوو ، بە هێمنی خەریکە دوایین فەرموودە کانی بە کاتیبەکەی خۆی دەدات. **(34)**

ئەمە دەقی ئەو قسانەیە وا ئەو زیندانییەی وا بە خواستی خودایی پارێزراوە، لەگەڵ دەرکەوتنی فەڕاشباشی' پێیدەڵێت: *"من لەگەڵ سەیید حسێندا قسەم تەواو بوو، ئێستا دەتوانی خواستی خۆت بەڕێوە ببەیت."* **(35)**

فەڕاشباشی دەستبەجێ شوێنەکەی بەجێهێشت، و سام خان بەرپرسیایەتی ئیعدامەکەی دایە دواوە. کەرەنێڵێکی تر هاتە پێشەوە. باب و لایەنگرەکەی بە هەمان شێوەی پێشوو بە دیوارەوە بەسترانەوە. تاقمی تەقەلێکردن ئەمجارە لەشی هەردوکیانی شپرزەکرد بەڵام دەموچاویان نا. دوایین قسەی باب ئەمانە بوون: *"ئۆف، ئەی نەوەی سەرچڵ! ئەگەر باوەڕتان بە من بوایە هەمووتان دەکەوتنە شوێن نموونەی ئەم لاوە، کە لە ڕیزی سەرەوە دانیشتووە، و بە خواستی خۆی سەری لەپێناو ڕێبازی مندا داناوە. ڕۆژێک دێت کە ئێوە من دەناسن؛ ئەو ڕۆژە ئیتر من لە ناوتاندا نەماوم."* **(36)**

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

بۆ ئەوەی بگەڕێینەوە سەر باسەکەی خۆمان، نزیکەی سێ ساڵ دوای شەهیدبوونی باب و لە (9)هەمین ساڵی بەڕێوەبردنی ئایینەکەیدا، **پەیامی** بەهائوڵڵا لە خۆی ئاشکرا بوو، گەرچی ناوبراو ئەرکی پەیامنێریی 'شێخ ئەحمەدی ئەحسایی' بەڕێوە دەبرد، کە بریتی بوو لە "دوو دەرکەوتن (ظهور)" کە "بە خێرایی بەدوای یەکتردا دێن." **(37)** هەر لە سەرەتای ئایینەکەوە، پەیوەندێکی پڕ ڕەمزوڕاز لە نێوان باب و بەهائوڵڵادا بووە. نیشانەکانی ئەم پەیوەندییە گەلێک لەوە زیاترن کە لێرەدا دەست نیشان بکرێن، بەڵام بەهائوڵڵا دەستبەجێ دوای باب ڕابوو ، بوو بە گرنگترین پارێزەری هزری وی. باب بە ناوی نوێیی بەهائوڵڵا بانگی کرد و نووسراوێکی بێ هەژماری لە لا ئاشکرا کرد کە تێیاندا بە *"کەسێک"* ناوبرا، کە *"خودا خۆی ئاشکرای دەکات".*

بەهۆی دڵڕەقییەکانی پێش شەهید بوونی باب وداکۆکی کردنی بەهێزی بەهائوڵڵا لەو لایەنگرانەی خۆی کە بابی بوون، کار گەیشتە ئەو ئەنجامەی کە دەوروبەری دووساڵ دوای ڕووداوەکە، بەندی بکرێت و بخرێتە سیاچاڵ، واتە ئەشکەوتێکی بۆگەنەوە کە یەک لە عەمباراوەکانی شاری تاران بوو. زیندانی بوونی بەهائوڵڵا لە سیاچاڵ، لە سەردەمێکدا ڕووی دا کە **هەوڵی تیرۆری** گیانی شا، درابوو و تاهیرە و زۆرێک لە بابییەکان سەرەڕای بێتاوان بوون، گیرابوون و کووژرابوون. ئەویان بەزنجیر بەستەوە و لە گەرمای گەلاوێژدا بە سەری ڕووت بردیانە شوێنەکە، لەوێش زنجیر لەمل ڕایانگرت. کارتێکەریی ئەو زنجیرە قورسە لە سەر ملی بەڕادەیەک بوو کە بۆ هەموو پاشماوەی تەمەنی لەگەڵیدا مایەوە.لە ناو ئەو کونە بێدەرگا، دوورە ڕووناکی و پڕ لە بۆگەنەدا بوو کە یەکەم نیشانەی ڕیسالەتەکەی خۆی لێ ئاشکرا بوو:

"شەوێکیان لەخەودا، ئەم وشە شکۆدارانە لە هەموو لایەکەوە بیسترا:

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

بە ڕاستی، ئێمە دەبێ سەرکەوتوویی تۆ لە خۆت و قەڵەمت داوا بکەین. خەمی تۆ بۆ ئەوە نییە کە چی لە خۆت قەوماوە، بۆ ئەوەش نییە کە لێت بترسم، لەبەر ئەوەی تۆ لە سەلامەتیدای. زۆر پێش ئەوەی خودا گەنجینەکانی زەوی بەرز بکاتەوە ، ئەو مرۆڤانەی وا لە ڕێگەی خۆت و ناوی خۆتەوە یارمەتیت دەدەن، خودا دڵی ئەوانەی وا ئەویان ناسیوە بە چی دەبووژێنێتەوە." **(38)**

بەهائوڵڵا دوای چوار مانگ لە سیاچال ڕزگار کرا. بەڵام ملک و ماڵی لێ زەوت کرابوون و مۆڵەتی مانەوە لە ئێرانی پێ نەدەدرا. لە چلەی زستاندا لەگەڵ ژن و منداڵی کەم تەمەنی، و چەند دۆستێکی بەرەو بەغدا، وەڕێ کەوتن ، **تاراوگەیەك** کە لە وڵاتی خۆی دوور بوو؛ تەندروستییەکەی بە هۆی ئەو ئەشکەنجە و بێبەشییەی وا بەسەریان هێنابوو تەواو تێک چووبوو، تواناکانی بۆ وەفریاهاتنی پاشماوەی کۆمەڵگای بابیی کەم بووبووەوە، و **پەیامەکەی** جگە لە خۆی بۆ کەسیتر ناسراو نەبوو. ئەو تێکۆشەرە ماندوویی نەناسە، دوای چەند مانگ سەفەر بە چیاکانی ڕۆژئاوای ئێراندا گەیشتە خاکی کورد، و لە قۆناغێکدا لە گوندی (کرند) حەسایەوە، شوێنێک کە حاکم، واتە حەیاتقوڵی خانی "سەر بە ئاییینی عەلیە للاهی" میوانداریەکی "گەرم و بەتین" ی دەرکراوەکانی کرد، و بەهائوڵڵاش بە بەخشندەیی و خۆشەویستییەوە وەڵامی دایەوە. **(39)**

لە قۆناغی دواتردا، دانیشتوویەکی شاری(خانەقی) لە سەر سنووری ئێران و نەزۆر دوور لە (کرند)ەوە، گەورەترین کارە سۆفیایەتییەکانی بەهائوڵڵا ی وەرگرت. بەڵام هەرچۆنێک بێت، من تەنیا دەست نیشانی ئەو ڕووداوە ناکەم، بەڵکوو ئاماژە بە چاوپێکەوتنێکی دیکە لەگەڵ خەڵکی کورد دەکەم، ڕاست لە ناوجەرگەی کوردستان. هەموو پێغەمبەرانی خودا پێش ئەوەی پەیامی خودایی لە مرۆڤ ئاشکرا بکەن، شوێنێکیان بۆ خەڵوە و بیرکردنەوەی قووڵ هەڵبژاردووە.

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

مووسا دەچووە بیابانی 'پاران'. عیسا چل ڕۆژاو چل شەو لە بیابان مایەوە. بوودا چەندەها ساڵ لە بیر کردنەوەدا بوو ، لە باکووری ڕۆژهەڵاتی هیندستان دەخولایەوە. محەممەد لە ئەشکەوتەکانی چیای حەڕا دا نیشتەجێ بوو.

شوێنێک کە بەهائوللا بۆ خەڵوە و بیرکردنەوەی تەنیا هەڵیبژارد(سلێمانی) بوو. ئەوەی کە بەهائوللا بۆچی کوردستانی هەڵبژارد، وەک ڕەمزوڕازێک ماوەتەوە. بەڵام وەک ڕووداوەکان دەریدەخەن، خەڵکی ئەوێ بە ڕادەیەک تێگەیشتوو بوون کە هێزی ڕۆحیی لە ڕادەبەدەری ئەویان ناسیبوو ، ئەوەندەی پێیان دەکرا لێی نزیک دەبوونەوە و لەو سەرچاوە نوێیەی زانیاری کە کەوتبووە بەر دەستیان کەڵکیان وەردەگرت. جا بەم هۆیەوە، کوردستان لە مێژووی بەهائیەتدا گرنگایەتییەکی زۆری هەیە و بۆ هەمیشە لە لایەن بەهاییانی جیهانەوە ڕیزی لێدەگیرێت.

چیرۆکی مانەوەی بەهائوڵلا لە سلێمانی بەرپەرچی ئەو باوەڕە دەداتەوە کە کوردستان ناوچەیەکە لەباری زانیاریی و ئاڵۆزیی [بیر] ەوە کورتی دەهێنێت. لە ڕاستیدا، حەقیقەت پێچەوانەی ئەوەیە: ئەگەر خەڵکی کوردستان تەنیا لە ڕێگەی دوو یا سێ دێڕ نووسراوەی ئەوەوە پەی بە گرنگایەتی کەسێک ببەن، چلۆن دەتوانرێت بگوترێت کوردستان شوێنێکی پێ نەگەیشتووە؟ ئەگەر هەر ئەو خەڵکە بۆ گەڕان بە دوای ئەو کەسایەتییە گرنگەدا بچن بۆ چیا، و بە زەوقەوە لە بیروبۆچوونەکانی بکۆڵنەوە، کێ دەتوانێت ڕێزگرتنیان لە زانست و فێربوون بە ژێر لچەوە بکات ؟ لە سە ر هەموو ئەوانەشەوە، چۆن کەسێک دەتوانێت مێشک کراوەییان بداتە دواوە ، کە بایەخیان بە قسەکانی ئەو دەدا، لەکاتێکدا کە ئەو قسانە لە نەریتی ڕابوردووی خەڵکەکە جیاواز بوون. خەڵکەکە شیعرەکانی ئەویان لەگەڵ هی نووسەرانی گەورەی کلاسیکدا بەراورد دەکرد، و داوای ڕوونکردنەوەکانی ئەویان سەبارەت بە پرسیارە فەلسەفییە کۆنەکان وبیرۆکە ئایینییەکان دەکرد، و خوازیاری بیستنی زێتر و زێتری قسەکانی بوون. لە ڕاستیدا، ئەوە شتێک نییە لەبیر

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

بکرێت و نیشانەیەکە بۆ تواناى ڕۆحی گەلێ زۆریان کە ئەوان، وەک دەیبینین، دەیانتوانی ئەوە لێک بدەنەوە کە بەهائوڵڵا پێش ئەوەش کە هەڵوێستی خۆی ئاشکرا بکات، خاوەن شوێنایەتیی پێغەمبەریی بوو.

واهەیە گرنگترین تایبەتمەندیی گەلی کورد لە کاری وەڵامدانەوەی بەهائوڵڵادا ئەوجیاوازییە بێت کە لەگەڵ خەڵکانی دیکەدا هەیانە، و لەبەر هۆکاری ئامادەیی و بەخشندەییان، دەبێ بتوانن بە هەمان ڕوانگەی ڕۆحییەوە کە پێیان گەیشتووە، ڕاپەڕن یا لانی کەم بە دادپەروەرییەوە بجووڵێنەوە. بەڵام، دوای ئەو چاوپێکەوتنە دڵخۆشکەرەی لەگەڵ خەڵکی سلێمانی، کوێرەوەرییەکان وەها زۆر و ناتەبایی وەها پەرەئەستێن بوو کە بەرەو ئەویان برد بە تەواوەتی خۆی لە کۆمەڵگا دوور بخاتەوە.

لەو خەم و خەفەتەدا بوو کە لە **دەپی**(لەوحی) قلوعت طعام دا نووسی: *"دەریایەکی خەم دایگرتووم، کە هیچکەس ناتوانێت دڵۆپێکی لێ بخواتەوە. خەفەتیشم بە شێوەیەکە ڕۆحم نزیکە لە لەشم جیابێتەوە." و "کەماڵ! گوێ بدە دەنگی ئەم تەنیایە ئەو مێروولە بەجێماوەی کە خۆی لە کونێکدا شاردۆتەوە، و دەیەوێت لە ناوتان بڕوات و لەبەر چاوتان وون بێت، لەبەر ئەوشتەی وا دەستی مرۆڤ خوڵقاندوویەتی. خودا خۆی بێگومان شایەدی نێوان من و خزمەتکارەکانیەتی."* **(40)**

بەهائوڵڵا دەوروبەری ساڵێک دوای گەیشتنە بەغدای، لە ڕۆژی (10) ی ئاپریلی 1854 دا ئەوێی بەرەو سلێمانی بەجێ هێشت. کەس، تەنانەت ئەندامانی بنەماڵەکەشی ئاگاداری ڕۆیشتن و هەروەها ئەو شوێنە نەبوون کە نیازی بوو بچێتێ. بە جل و بەرگی دەروێشێکی گەڕۆکەوە، لە کوردستان ناسنامە ی خۆی بەتەواوەتی شاردەوە. خۆی بە ناوی 'دەروێش محەممەد' ەوە ناساند و

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

ژیانی خەڵوەی لە بیابان و چیاکاندا بۆخۆی هەڵبژارد و وەرزێران "لە ساڵدا تەنیا دووجار" چاویان پێی دەکەوت، ئەویش لە کاتی داچەندنی تۆو ، هەڵگرتنی خەرماندا." **(41)**

بەهائوڵلا خۆی لە باسی ئەو ڕۆژانەدا نووسیویە.... ئێمە خۆمان بردە چیاکانی کوردستان و لەوێ ماوەیەک ژیانێکی بەتەواوەتی دابڕاومان هەبوو. پەناگەمان لە لووتکەی چیایەکی دوور بوو کە سێ ڕۆژە ڕێ لە شوێنی نیشتەجێی مرۆڤ دوور کەوتبووەوە. **حەوانەوەی** ژیان بە گشتی هەڵگیرابوو. بە تەواوەتی لە شوێنگرەکانمان دابڕابووین.... **(42)**

ئەوە یەک لەو **نزایانە**(دوعایانە) وا بەهائوڵلا لە ماوەی ژیانی تەنیایی خۆیدا نووسویەتی:

"خودایە! دڵێکی گەورە لە لەشمدا بخوڵقێنە و ویژدانێکی ئارام لە دەروونمدا . هیوایە لە ڕێگەی هێزی ڕۆحەوە پەسندی من بکەیت لە ڕێگای خۆتدا ئەی خۆشەویستترینم، و بە ڕوناهی خۆت لە ڕێبازی خۆتدا شکۆ بخەیتە سەرم . ئەی خودای خۆشەویستم! بەهێزی لە ڕادەی تێگەیشتنی ئێمە بەدەری خۆت، لە بەهەشتی پیرۆزی خۆتدا ژیانم پێ ببەخشە . ئەی سەرچاوەی بوونم، کە خودای منی، بە نەفەسی هەمیشەیی خۆت شادمانم بکە! با نەوای هەمیشەیی خۆت بەختەوەریم بۆ بنێری. ئەی هاوڕێیم، با سامانی ڕوخساری دێرینت لە هەموان جگە لە خۆتم دوور بخاتەوە، ئەی سەروەرم، با شەپۆلی ئاشکراکردنەکانی جەوهەری لەفەوتان نەهاتووت شادیم بۆ بهێنێت. ئەی ئەوەی وا بوونی هەموو بوونێک و شاراوەی هەموو شاراوەیەکی!" **(43)**

شەوێکیان شیخێکی سلێمانی، کە خاوەنی مڵکێکی نزیک چیاکان بوو ، حەزرەتی محەممەدی هاتە خەون و پێی گوترا کە بە شوێن دەروێش محەممەد دا بگەڕێت. شێخ فەرمانی حەزرەتی بەڕێوە برد و بەهائوڵلای دۆزییەوە. ئەو ڕووداوە بە تەواوەتی کۆتایی بە ژیانی تەنیایی

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

بەهائولڵا هێنا. بە ماوەیەکی کەم دوای ئەم چاوپێکەوتنە، ڕێبەری تەریقەتی خالیدییە سەردانی بەهائولڵای کرد. شێخ ئیسماعیل، تکای لێکرد لە شارێکی نزیک، واتە سلێمانی بمێنێتەوە ، "ناوەندێکی فێربوون... کە بە بەهرەی زگماکیی زۆرەوە ناسرابوو وبە تەکیە نوێ کراوەکانیەوە و بە هۆی پەیوەندییەکانیەوە لەگەڵ سەلاحەددینی ئەییووبی و کوڕوکاڵی ئەو" کە لەوێوە **را ڤەوانی** ناسراوی زۆری ئیسلامی سوننە سەریان هەڵدابوو و پەیڕەوەکانی ئەویان بە وانە دەگوتەوە..."**(44)**

گەرچی سەرنجی شێخ ئیسماعیل و شێخانی دیکەی تەریقەتی نەقشی و قادری بە هەڵکەوت بەرەو بەهائولڵا ڕاکشا، شایەدێکی متمانە پێکراو**(45)** لە کاتێکدا کە بەهائولڵا لە تەکیەی مەولانا خالید دەژیا، هاتە سلێمانی و **گەواهی** دا کە ئەو شێخە ناسراوانە و لایەنگرانی بێ هەژماریان هەموو خۆیان بەختی ئەو کردووە. خۆشەویستی بەهائولڵا، دڵڕفێنییەکەی، ڕوانگەی، و تێگەیشتنی لە دیاردەی نادیاری ئاینی وفەلسەفی "ژمارەیەکی زۆر لە زانایان ، مامۆستایان، شێخان، دوکتۆران، پیاوانی پیرۆز، و بەگزادان، کە لە کۆڕ وکۆبوونەوەکانی سلێمانی و کەرکووکدا بەشداریان کردبوو،**(46)** هەروەها ئەوانەی وا شەوقی چوونە لای و سوود وەرگرتن لە زانست و عەقڵی ئەویان هەبوو، "ڕێز و ئیحتیرامیان بۆی تا ڕادەیەک بوو کە هەندێک کەس بە یەکێ لە 'شەخسە غەیبی' یەکانیان دەزانی و کەسانێکی تر وەک کارامەی بواری کیمیا و زانستی خەمڵ لێدان حیسابیان بۆ دەکرد، و ئەوانیتر پلەی 'تەوەری کائینات' یان دەدایە، و کەم نەبوون ئەوانەی وا ببوونە لایەنگری و تا ئەو شوێنە دەڕۆیشتن کە باوەڕیان وابوو ڕادەی کەمتر لە ڕادەی پێغەمبەران نییە. کورد، عەرەب، و ئێرانی، خوێندەوار و نەخوێندەوار، بەرز و نزم، لاو و پیر، کە دەیانناسی بە هەمان ڕێزی زۆرەوە سەیریان دەکرد...." **(47)**

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

جوانترین نووسراوه و ڕوونکردنەوەی بەنرخی ئەو، وەڵامی شازی وردبینانەی خەڵکی کوردستان بۆ بەهائوڵڵای بەدوادا هات. ئەم لافاوی ئاشکراکردنە لە کوردستان سەرڕێژی کرد و لە بەغدا درێژەی کێشا. ڕۆژێکیان کە هێشتا بەهائوڵڵا لە سلێمانی بوو، شێخ ئیسماعیل وفەقێکانی داوایان لێکرد **راڤەی** هەندێک بەشی ئەستەمی کتێبی 'الفتوحات المكیە' ی سۆفی ناوداری ئەندەلووسی، 'ابن العربی' بکات. لە چەند دەرفەتدا ئاڵۆسکاویی هەندێک بەشی ئەستەمی کتێبەکەی بۆ ڕوون کردنەوە. زانیاریی ئەو سەبارەت بە سۆفیایەتی، کارێکی وای کردە سەرسۆفییەکان کە داوایان لێکرد **چامەیەك** لە سەر هەمان شێوازی 'التائیة الكبری' ی 'ابن الفارض' - سۆفی و شاعیری ناسراوی لەدایکبووی میسر بهۆنێتەوە، کارێکی لێهاتووانە کە بە بۆچوونی ئەوان هیچکەسێک تا ئەودەم نەیتوانیبوو بەرهەمی بهێنێت.

بەهائوڵڵا **چامەیەکی** 2000 **بەیتی** بە عەرەبی هۆندەوە، بەڵام تەنیا(127 **بەیتی** هەڵبژارد و دایە سۆفییەکانی سلێمانی. دوای خوێندنەوەی **چامەکەی** 'هەڵبەستی بولبولی بەهەشت'، سۆفییەکان پەسندی ئەوەیان کرد کە لە لایەنی خەیاڵ و بەلاغەت و هەروەها ناوەرۆکەوە، وەپێش 'التائیة الکبری' کەوتووە.

لە **چامەکەدا**، بەهائوڵڵا باسی ئەو ئازارانە دەکات کە زۆر خراپ تووشی خۆی هاتبوون: "تۆفانی نووح هیچ نییە جگە لە ڕادەی ئەو فرمێسکانەی وا من ڕشتوومە، و ئاگری ئیبراهیم هەڵچووی **گیانی** منە، خەمی یەعقووب هیچ نییە مەگەر تیشکدەرەوەی خەفەتەکانم، و کارەساتی ئەییووب بەشێکە لە لێقەوماویی من." **(48)**

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

ڕوخساری ناسراوی ئەم شیعرە ئەوەیە کە بەهائوڵڵا تێیدا وت وویژ لەگەڵ فریشتەیەکی ئاسمانی دەکات ، عازەبێکی بەهەشتی، کە لە ڕاستیدا ڕۆحی خودایە. بە پێچەوانەی 'ابن الفارض'، کە لە شیعرەکەیدا وێدەچێت لایەنی چەمکی 'وحدة الوجود' ی گرتبێت (واتە باوەڕ بەوەی کە هەمووان، بە **پەروەردگار** خۆیەوە، لە یەک ماددە خوڵقاون)، بەهائوڵڵا جە خت دەکاتە سەر دەرکەوتنی خودا لە مەودای فەرماندا، کە خانەی پێغەمبەرانە.

دوای گەڕانەوەی بەهائوڵڵا بۆ بەغدا، خەڵکی کوردستان کە خۆیان بەختی ئەو کردبوو، زۆرێکیشیان ڕێبەرانی ئایینی کورد بوون ، ژمارەیەکی زۆر لە "زانایان و سۆفیانی بە ڕەگەز کوردی هەردوو تەریقەتی قادری و خالیدی" کەوتنە شوێنی. **(49)** ئەو خۆ بەخت کردنەی ئەوان سەرنجی مەزن پیاوانی بەغدای ڕاکێشا، کە 'ابن الوسی' موفتی بەغدا، شێخ عبدالسلام، شێخ عبدالقادر و سید داودی بوون. لەگەڵ ئەوەدا کە زانستی خودایی و کەسایەتی بەهائوڵڵا زیاتر و زیاتر کاری لێدەکردن، هاوڵاتییەکی بەناوبانگی زۆر و ڕێبەرانی ناوشار لەگەڵ ئەوان کەوتن و بوون بە لایەنگری بەهائوڵڵا. هەموویان خوازیاری هاودەنگیی ئەو بوون و هەر پرسیار یاخۆد تەنگ وچەڵەمەیەکیان هەبوایە دەیانخستە بەردەمی ئەو.

لەو کوردانەی وا لەو قۆناغەدا پەیوەندیان لەگەڵ بەهائولڵا بەست، دووکەسیان بەهۆی ئەو پرسیارانەی وا ئاراستەی بەهائوڵڵایان کرد و وەڵامیان وەرگرتەوە، هەرگیز لەبیر ناچنەوە. لە "چوار **دۆڵ**" دا بەهائوڵڵا وەڵامی شێخ عەبدولڕەحمانی کەرکووکی* دەداتەوە، کە تێیدا ئاماژە بە سەفەری ئەو بۆ شاری سنە کراوە و ناوەکەی وا دەردەخات کە خەڵکی کەرکووک بووبێت لە کوردستان. شێخ عەبدولڕەحمان، کە دەگوترێت 'لای کەم سەدهەزار کەس لایەنگرانی 'خۆبەختکەر ی بوون'، ڕێبەری تەریقەتی قادری بووە. **(50)**

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

ناوبراو لەو ڕۆحە پەروەردەکراوانە بووە کە بەهائوللآی زۆر خۆش ویستووە و لەو سەردەمەدا

کە بەهائوللّا لە سلێمانی بووە ملی بۆ کەچ کردووە. میهرەبانی و شکو و خۆشەویستی و ناسک

هەستی و لەگەڵ ئەوەشدا وشیارکەرەوەیی بەهائوللّا بەرانبەر بە شێخ عەبدولڕەحمان، هاوڕێ

لەگەڵ کۆکیی و پێکەوە گونجانی خاوەن شێوازی ناو نامەکە، گەلێک هەست بزوێنە.

---

* [لە وە یە حاجی شێخ عەبدولڕەحمانی کوڕی شێخ ئەحمەدی زەنگەنە بێت کە لە ساڵی 1858 یا 59 دا وەفاتی کردووە. وەرگێڕ]

بەهائولّلا لە یەک لە نووسراوەکانیدا بە ناوی '**هەفت دۆڵ**'، وەڵامی 'شێخ محی الدین' - داوەری شاری خانەقی دەداتەوە.**(51)** شەوقی ئەفەندی، لە کتێبی خۆیدا بەناوی "خودا *بەوێداتێپەڕ دەبێت*" دەڵێ "وا هەیە ئەم نامەیە وەک گەورەترین پەخشانی بەهائولّلا سەیر بکرێت." لە "**هەفت دۆڵ**" دا بەهائولّلا شکۆ دەبەخشێتە پێگەی موحەممەد و ئاگاداری ئەوە دەکاتەوە کە ڕێگای ڕۆیشتن بەرەو وەحدەتی سۆفیانە بۆ کەسانێک نەبەستراوە کە لەبەر چرای دەرکەوتنی خودادان. ئەو بە ڕێزلێگرتنی میهرەبانانە و هەندێک جاریش بە ووشەی 'ئەی پایەبەرز'، هەندێک جاریش وەک 'ئەی خۆشەویست' و جارجاریش وەک 'ئەی برا' ڕوو دەکاتە شێخ محیی الدین. بەهائولّلا پێی دەڵێت ئەو ئەزموونی سۆفیایەتییەی وا خوازیارەکەی پەیدای دەکات بریتییە لە تێگەیشتنی خودا: *"لە تۆی پایەبەرز ئاشکرایە کە هەموو چەشنە جیاوازییەکی جیهانی بوون (وجوود) کە ڕێبواری ڕێ لە قۆناغەکانی سەفەریدا چاوی پێیان دەکەوێت، لە ڕاستیدا لە ڕوانگەی خۆیەوە دەیانبینێت".*

(52)

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

هەموو ئەوانە و تێگەیشتنی حەقیقەتی **ئاوەزینی** دیکەش لە بارودۆخی مرۆڤایەتی ئێمە سەرهەڵدەدەن ، ئەو کەرەسە سەرسامهێنەرەی وا خودا پێیداوین بۆ ئەوەی بیناسین. بەڵام، *"خودا، لە گەوهەری خۆیدا، پیرۆزە و لە ژوور بنەچە و نەوە، شوێنی چوونە ژوورەوە و چوونەدەرەوەیە؛ ئەو بە هەموو ئەزەلێیەتدا تێپەڕ بووە و بێ پێداویستی ئەو شتانەیە کە مرۆڤ دەیانخولقێنێت، و بۆ هەمیشە وا دەمێنێتەوە. هیچ مرۆڤێک تا ئێستا نەیناسیوە؛ هیچ گیانێک ڕێگای وجوودی ئەوی نەدۆزیوەتەوە. هەموو عاریفان لەسەحرای ناسینی ئەودا ون بوون..."* **(53)**

ئەوەی وا بە تایبەت سەرنجڕاکێشە ئەو کاتەیە کە بەهائوڵڵا ڕوونی دەکاتەوە بۆچی قسەی گوتراوی پێشینیان *'دوویات'* ناکاتەوە؛ بچووکیی خۆی دەردەخات و پەسندی بەستراوەیی تەواوی خۆی دەکات بە خوداوە:

خواستی ئێمە بۆ دوویات نەکردنەوەی قسەکانی ئەوان لە ڕووی شانازی و غرووڕەوە نییە، بەڵکوو دەرکەوتنی وەهب و نیشاندانی وەفادارییە.

ئەگەر (خدر) لە سەر دەریا بەلەمەکەی خۆی شکاند،

لەو هەڵەیەشدا هێشتا هەزار ڕاستی هەیە.

دەنا، ئەم خزمەتکارە خۆی بە کەسێک دەزانێت کە بە تەواوەتی وون بووە و وەک هیچێک، تەنانەت لە لای خۆشەویستێکی خوداش، چەندە کەمترە لە حوزووری پیرۆزی ئەو. گەورەیی بۆ خودای تەبارەک وە تەعالایە! **(54)**

---

1. ئەحمەدی خانی، مەم و زین (دێری 1798)، بە گوێرەی وەرگێڕاوی فەرنسی، مەم و زین، ل. 233. لە وەرگێڕاوی ئەلێکسی و حەسەن دا هاتووە:

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

“Si tu m’emprisonnes cent années,/ Je ne perdrais pas l’espoir de t’atteindre.”

2. عبدالله صحیح فروش، *استدلالیه برای اهل حق* (1966)، وەک لە کتێبی ە. م. باڵیۆزی بە ناوی *بەهائیانی گرنگی سەردەمی بەهائوڵڵا هاوڕێ لەگەڵ هەندێک پێشینەی مێژوویی* (1985)، ل. 318 دا هاتووە.
3. مارثا ڕووث، *'تاهیرەی پاک'*، چاپی دوای پێداچوونەوە (1981)، ل. 45 . لە بنەڕەتدا نووسەر خۆی بەم ناوە چاپی کرد: *تاهیرەی پاک، گەورەترین ژنی ئێران*، کراچی، 1938.
4. بڕوانە: عەبدولبەها، هەڵبژێرراو لە نووسینەکانی عەبدولبەها، ژمارە 227، ل. 302.
5. وەک لە نووسینی مارثا رووث دا ڕاگوێزراوە، لل. 65-66.
6. چاوپێداخشاندنێکی لایەنە کۆمەڵایەتییەکانی مێژووی نوێی عیراق (دواتر وەک نامیلکەیەک بەناوی "قرةالعينيان ئاوا کوشت" بڵاو کرایەوە)، بەشی 2 (ئیرشاد، بەغدا، 1971)، ل. 190. بڕوانە پاشکۆی 6.
7. شەوقی ئەفەندی، *خودا بێرەدا تێپەڕ دەبێت*، ل. 75.
8. عەبدولبەها، *یادەوەریی وەفا* (1971). ل. 194.
9. وەک مارثا ڕوث ڕایگواستوە، ل. 62.
10. شەوقی ئەفەندی، *خودا بێرەدا تێپەڕ دەبێت*، ل. 75.
11. شێخ محەممەد ئیکبار، *جەوادنامە*، وەرگێڕاو لە فارسییەوە بە سەرەتا و یادداشتی ئا. ج. ئاربری، (1956)، ل. 92.
12. بەهائوڵلا، *حەوت وادی* (1973)، ل. 41.
13. پەراوێزی 2، کە ئاماژە بە [حەزرەتی]محەممەد مستەفا دەکات، ل. 111، لە کتێبی نبیل الاعظم (محەممەد زەرەندی) بەناوی شەبەق شکێنان: گێرانەوەی نەبیل لە ڕۆژانی شۆڕشی بەهایی، وەرگێڕاو لە فارسی و ئێدیت کردنی شەوقی ئەفەندی (1974)، ل. 272. یەکەم جار لە ساڵی 1932 دا چاپ کراوە.
14. *شەبەق شکێنان*، ل. 272.
15. بۆچوونەکانی بالیۆزی لەمەڕ ئەوەی تاهیرە لەو سەردەمەدا کە لە بەغدا بوو یەک لەو لەوحانەی پێگەیشتبوو ولەوێ کەڵکی تەواوی لێ وەرگرتبوو(*باب، پەیامبەری ڕۆژی ڕۆژان* (1973)، ل. 163).
16. پەراوێزی 3، کە ئاماژە بە [حەزرەتی] محەممەد مستەفا دەکات، ل. 112، لە *شەبەق شکێنان* دا، ل. 272 دا.
17. مارثا ڕوث، ل. 60.
18. وەک لە مارثا ڕوث لل. 121-122 دا دەست نیشان پێکراوە.
19. ئەحمەدی خانی، *مەم و زین* (دێڕی 1822 -1833)، وەرگێڕاو لە بەر [تەرجەمەی فرەنسی، ل. 236.9
20. *بەهائیانی ناودار*، ل. 321.[*دەبێ مستەفا بەگی کوردی شاعیری ناوداری کورد و برای سالمی سنە بێت. وەرگێر]*
21. ە. م. باڵیۆزی، *بەهائوڵڵا: شای شکۆدار*(1980)، ل. 40.
22. *یادەوەرییەکانی وەفاداری*، لل. 36-38.

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

23. کۆکراوەی نووسراوەکانی بەهائوڵڵا، چاپی دووهەم، (1976)، لل. 316-317. لەوحەکە ناوی 'لوح لیلة القدس' ە، ئەدیب تاهیرزادە، درکاندنەکانی بەهائوڵلا: ئادریانۆپل، 1863-1868 (1977)، بەرگی 2، ل. 188.
24. وەک مارثا ڕوث ڕایگوێستووە، ل. 62.
25 *چیرۆکی دڵم* (1984)، ل. 29.
26. شیزوو فووتا، بەهاییەکی کەنەدیی، ئەو بیرەوەرییەی گێڕاوەتەوە.
27. *چیرۆکی دڵم*، ل. 200.
28. هەمان، ل. 102 .
29. هەمان، ل. 60.
30. *شەبەق شکێنان*، لل. 255 -259..
31. هەمان، 305.
32. هەمان، 302.
33. شەوقی ئەفەندی، *خودا بێرەدا تێپەڕ دەبێت*، ل. 3.
34. ویلیەم س. هاچر و جەی. داگلاس مارتین، ئایینی بەهایی: سەرهەڵدانی ئایینی جیهانی (1985)، لل. 18 – 19.
35. شەوقی ئەفەندی، *خودا بێرەدا تێپەڕ دەبێت*، ل. 53.
36. هەمان
37. هەمان، ل.92.
38. هەمان، ل. 101.
39. هەمان، ل. 108.
40. هەمان، ل. 118.
41. هەمان، ل. 120.
42. *شەبەق شکێنان*، ل. 585.
43. دۆعا و خەڵوە ی بەهائوڵلا، گردوکۆیی و وەرگێڕانی شەوقی ئەفەندی، چاپی دوای پێداچوونەوە (1938)، ژمارە 155، ل. 248.
44. شەوقی ئەفەندی، *خودا بێرەدا تێپەڕ دەبێت*، ل. 122.
45. شێخ سۆڵتان، باوکی زاوای ئاغای کەلیم (هەمان، ل. 121).
46. هەمان، ل. 123.
47. هەمان، ل. 124.
48. وەک لە هەمان شوێندا دەست نیشان کراوە، ل. 118.
49. هەمان، ل. 128-129.
50. هەمان، ل. 122.
51. هەر ئەو کەسەی کە وادیارە سەبارەت بە چەند شیعری دیاریکراو پرسیاری لێکردووە (**هەفت دۆڵ**. ل. 28)
52. هەفت دۆڵَ. ل. 18.
53. هەمان، لل. 22-23.
54. هەمان، ل.26. فەردە شیعرەکە هی جەلالەددینی ڕۆمییە.

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

بەشی چوارەم

بڕوا سەرەکییەکانی ئایینی بەهایی

"کاتێ لەگەڵ ڕۆحی خۆمدا ئەم سەفەرەم دەست پێکرد،

مۆڵەتمان دا ڕۆح لە لەشدا نەمێنێت

بەهەموو نیشانەیەکدا بە ڕۆحم گوترا: 'بڕۆ!' و

پاشان گوترا: 'وەرەوە!' "

(مەم و زین)(1)

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

باوکم هەمیشە دڵەڕاوکێی داهاتووی گەلەکەی هەبوو: پێشکەوتیان، بەختەوەرییان و ژیانی باشیان. ئەو لای وابوو کارەکە لە پەروەردە و نەزم و نیزامەوە دەست پێدەکات. بەڵام هەروەها دەیزانی کە پێشکەوتن و خێروبێری بەشێکی خەڵک بەستراوەتەوە بە بارودۆخی هەمووخەڵکەوە و سەقامگیر بوونی ئاسایش و ئاسوودەیی و برادەرێتی لە نێوان نەتەوەکانی سەرزەوی، دەتوانێت هەل ومەرجی پێویست بۆ شادی و پێشکەوتنی نەتەوەی ئێمەش پێک بهێنێت. ئەو لای وابوو کە ئوسوولی بەهائوڵڵا کەرەسەی پێویست بۆ نوێکردنەوەی [کۆمەڵگای] کوردی پێک دەهێنن و بە هەموو گیانیەوە هەوڵی دەدا منیش بە هەمان ئەو ئوسووڵەوە پەروەردە بکات. ئەو ئوسوولە ڕێنومای من بوون لە هەموو سەردەمی سەرکێشیی ژیانمدا. ئەوانە دەرگای مێشکی منیان بەرەو جیهانی نوێ و ئامادەی گۆڕان، یەکاڵا کرد. هەروەها لە دەست ماتریالیزم وگەندەڵیی کۆمەڵگای مۆدێرن پارێزگارییان کردم. گەلێک بە قایمی لە سەر بەهەند وەرگرتنی پێکەوە لکان و بەرپرسیایەتیی نەریتانە ڕایانگرتم. و لە پەرپووت بوونی بیر و ڕوانگەی بڕیاردانی پێشەکی سەبارەت بە ڕابوردوو پاراستیانم. من بە بێ ڕق وکین لە سەر ئەو دوو ڕێبازەی ژیان گەورە بووم و توانیم شتی باشی هەردوکیان وەربگرم ، بەڵام بۆ ناسنامەی خۆشم **ئەمەکدار**بم. بەم پێیە، ئامۆژگارییەکان ئەو توانایەیان پێ بەخشیم کە هەمیشە بە هێمنی و ئاسوودەیی بژیم. قەرزاریی زۆرم بە باوکم وام لێدەکات کە ئەو دیارییەی وا ئەو دایە من، و ئەوەی وا بە ئاواتی دەخواست لە ناو چیا وبەرزاییەکانی کوردستاندا بڵاو بێتەوە، من بیاندەمە خەڵک. لە ژوور هەمووانەوە، شێخ فەرەجوڵڵا تومی ئەوینی مرۆڤایەتی و خواستی یەکیەتی جیهانی لە دڵ و مێشکی مندا چاند. ئەو بۆ هەموو ئەوانەی وا لە دەوروبەری بوون دەریخست کە ئاشتی سەر زەوی تەنیا لە ڕێگەی ئەو یەکیەتییەوە دابین دە بێت. خەڵک، بەدرێژایی ساڵان خۆیان دابەش کردووە، و هەرکام خۆی لە

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

دراوسێکەی بە زلتر زانیوە. جیاوازیی شوێنی لەدایکبوون، جیاوازیی سامان، جیاوازیی مێژوو، جیاوازیی ڕەنگ، و جیاوازیی ئایینیان کردۆتە هۆکار بۆ کوشتنی یەکتري، هەڵگرتنی ملک ومالّی یەکتري ، یا خود ناوزڕاندنی یەکتری . جیاوازییەکان هێشتا هەر هەن و هێشتا دەبنە هۆی بێدادي و ڕق وکین و شەڕ و ناکۆکی ، کە بۆ گەلەکەی من شتێکی بە باشی ناسراون. ئێستا کاتی ئەوەیە ئەو ڕابردووە بەجێ بهێڵین و هۆکارەکانی بنەبڕ بکەین. جیهان سەرنجێکی کەم دەداتە ئەو گۆڕانە گرنگانەی وا ڕاسپاردەکانی بەهائوڵڵا بە سەر لایەنگرەکانیدا هێناوە. ئەوانەی وا بۆ ماوەی زۆر دژبەری یەکتر بوون ئێستا بوونە بە یەک، و وەک بنەماڵەکیان لێهاتووە. ئەوانەی وا پێشتردیلي نەریت و خەیاڵاتی بێ واتای میراتیی بوون، مێشکیان ئازاد بووە بۆ ئەوەی بە سەربەخۆیی بە شوێن ڕاستی دا بگەڕێن.

تاک دەبێ مێشک و دڵی لە بیر وباوەڕی لەپێشدا بڕیاردراو و پێشداوەریی جێگەی حەز و خواست ئازاد بکات (2) و گریمانەی بەڕێ وجێ و بەکار بهێنێت بۆ ئەوەی سەیری حەقیقەت بکات. ئەم ئەسڵە، ژیان دەبەخشێتە دامەزراوەکان، و کۆمەڵگا و تاکەکەسی ناو کۆمەڵ، لەبەر ئەوەی پەیوەندیان بە ڕاستییەوە دەدات. ئەوەیە ڕادەی بووژاندنەوە و ڕوونکردنەوە ئەوکاتەی کە ڕەنگدانەوەی بێ پێشداوەری و گەڕانی سەربەخۆ دەبرێتە پاڵ حەقیقەت.

بەهائوڵڵا سەبارەت بە جیهانی خودا دەڵێت: *"ئەگەر دەستی دادپەروەری و زانستی لێ بدرێت، ڕۆحی ژیانی پێ دەبەخشێت بۆ ئەوەی خێرایی بداتە هەمووشتێکی ئافرێندراو (خوڵقا)و."* (3)

بۆ تاکەکەسێک کە لە ڕاستی دەکۆڵێتەوە، ئەسڵ ئەوەیە مەودای بینینی خۆی بێ سنوور بکات. تاک بە بێ ئەو شتە، ناتوانێت خواستە تاکەکەسییەکانی خۆی وەدی بهێنێت. و ناشتوانێ لەناو کۆمەڵگادا کار بکات. نووسراوە سەرەتاییەکانی بەهائوڵڵا، کە لە بەغدا نووسراون، بنچینەی

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

باوەڕی دەردەخەن سەبارەت بە *"ڕوانین بە چاوی خۆ، نەک لە ڕێگەی چاوی خەڵکەوە." بۆ ئەوەی "خۆت شت بزانی نەک لەڕێگەی زانینی دراوسێکەتەوە."* **(4)**

لەبەرئەوەیە کە بەهائوڵلا لە **دەپێکی** (لە وحێکی) دیکەدا کە ئەویش لە بەغدا ئاشکرا بوو، ڕایدەگەیێنێت کە خەڵک لە ڕابردوودا نەیانتوانی لە حەقیقەت تێبگەن لە بەر ئەوەی *"بابەتەکەیان لە دڵی خۆیاندا ئەزموون نەدە کرد، و لە جیاتییان کەوتنە شوێن مەلای بەهەڵەداچوو، کە پێشکەوتی خەڵکیان لە بەڕێوەبردنی کاروباری ڕابردوو، بەرەو دواوە گەڕاندەوە.* بە هەمان شێوە لە **گەوی** (ئاڵقەی) کارەکانی داهاتووشدا."**(5)** جا بۆ ئەوەی خەڵک خۆیان لەم چەشنە بەندەییە ڕزگار بکەن، دەبێ *"هەموو ئەوشتانەی وا لە کەسایەتی پیرۆز فێری بوون بخەنە لاوە."* **(6)** سەربەخۆییەکی ئەوتۆ، لە تاک دەخوازێت خۆی "بە جل وبەرگێکی نوێ *بڕازێنێتەوە کە لە پۆلا دروست کرابێت"*، لە بەر ئەوەی دوور نییە *"بکەوێتە بەر نێزەی گومانێک کە لە ژێر پەردەی ناوی مرۆڤدا شاردرابێتەوە."* **(7)**

کارتێکەری زۆری ئەم ئەسڵە لە شوێنێکی پێشتری نووسراوەکانی بەهائوڵلا دا هاتووە. وشەکانی سەرەتا، کارێکی "بێ وێنەی بەناوبانگ لە ناو نووسراوەکانی نووسەری 'شۆڕشی بەهایی'دا **(8)** ڕوون دەکاتەوە کە ئەگەر بمانەوێت مرۆڤێکی ڕاستەقینە بین، ئەوا لێکۆڵینەوەی سەربەخۆیانەی حەقیقەت، داواکارییەکی گشتییە لێمان. بە هەمان شێوەو وشەکانی سەرەتای 'کتێبی یاسا' ی ئەویش بە فەرمانێک ڕازاونەتەوە کە واتای ئەوە دەداتەوە ئەرکی سەرەکی تاکەکەسە بچێت و لێکۆڵینەوەی تاکەکەسی و سەربەخۆی حەقیقەت بکات. هەموو کەسێک خۆی بەرپرسە لە بەرانبەر باوەڕی خۆیدا و ئەرکی سەرشانیەتی داوەرییەکی ڕاستەقینە بکات.**(9)**

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

کەوابوو، باوەڕ بە گشتی و ئایین بە تایبەت، نابێ بە شێوەی خۆکار بە میرات وەربگیرێت و لە بەر خاتری پەیڕەوی و لاسایی کردنەوە شوێنیان بگیرێت. بە پێچەوانەوە، دەبێ ئەو باوەڕ و ئایینە، ئەنجامی بڕوای شەخسی و هەڵبژاردنی وشیارانەی کەسەکە خۆی بن. لێکۆڵینەوەی تاکەکەسی و سەربەخۆی حەقیقەت هاوڕێی ئەسڵێکی دیکەشە کە دەبێ بە شوێنیدا بگەڕێین: یەکیەتی مرۆڤ. لێکۆڵینەوەی تاکەکەسی و سەربەخۆی راستي، ئەو پێشداوەری و لاسایی کردنەوە کوێرانەیە دەشواتەوە و دەبیات کە بۆتە هۆی دابەشبوون و دوژمنایەتی لە نێوان خەڵکدا. لە ڕێگەی لێکۆڵینەوەی حەقیقەتەوە، ڕێگایەکی یەکیەتی ئاواڵە دەبێت، لەبەر ئەوەی ئێمە هۆکارەکانی ئەو ڕێگرانە لەناو دەبەین کە لە ڕابردوودا خەڵکیان لە یەکتر جیادەکردەوە. لە کتێبی 'ئیقان' دا، بەهائوڵلا دەرسی بنیاتنانی یەکیەتی و خاوێنکردنەوەی دڵ دادەدات لە *"بەرتەنگییە دروستکراوەکانی مرۆڤ و بیری نارِوونی بەسەریاندا سەپاو."* **(10)**

هەر بۆ بەرژەوەندیی خۆشمان، دەبێ لە دابەشبوون ڕوو وەربگێڕین، لە ئێمەدا توانای ئەم کارە هەیە. بەهائوڵلا دەڵێت: *"ئەوە هەمان ئەو ڕۆژەیە کە باشترین میهرەبانی خودا بە سەر مرۆڤدا باری، ڕۆژێک کە تێیدا بەرەکەتی خودای مەزن خەڵاتی* ***بوونەوەران*** *کرا. ئەوە ئەرکی سەرشانی هەموو خەڵکی جیهانە کە جیاوازییەکانیان لەگەڵ یەکتر لەناو بەرن و بە یەکیەتی تەواو وبە ئاشتی لە ژێر سێبەری داری چاوەدێریی ومیهرەبانی خۆشەویستانەی ئەودا بمێننەوە. ئەوە* ***ناچاریان*** *دەکات کە، لەم ڕۆژەدا، بە هەر خواستێکیانەوە بنووسێن، بگەن بەپیرۆزایەتی پێگەکەیان لە پێناو بەڕێوەبردنی باشترین بەرژەوەندییان."* **(11)**

لە ڕابردوودا، هەندێک تاقمی خەڵک خۆیان بە باوەڕ و نەریتی خەڵکی خۆیانەوە هەڵدەواسی تەنیا لەبەر ئەوەی ئەو باوەڕانە هی پێشینییانیان بوون و لە سەرەتای منداڵییەوە وەک فەرهەنگی

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

میراتی، فێریان کرابوو. بەڵام پەیوەندیی کۆن نابێتە بایەخ بۆ باوەڕ. بە هەڵسەنگاندنی وورد چەند باوەڕی نەریتیی خۆمان دەدۆزینەوە کە لەگەڵ دەستکەوتەکانی زانست، تەکنۆلۆجی، و بوارەکانی دیکەی سەردەمدا ناکۆک و نارێکن. خۆبەستنەوە بەو باوەڕانەوە بەرگری لە **دۆزینەوەی** ڕاستەقینەی مەزنتر، و زانیاریی بەربڵاوتر دەکات، کە بۆی هەبوو بە بێ ئەو خۆبەستنەوەیە بزانرایەن و ئێمەی بهێنایەتە پێک گەیشتن و هاو ئاوازی. ئەوهاو ئاوازییەی ڕاستي گەوهەری ئایینی بەهائییە. **(12)**

ڕێبازێکی دووهەم کە تێیدا ڕۆحی لێکۆڵینەوە دەمانگەیێنێتە یەکیەتی، ئەوەیە کە ڕاستي هەر یەکێکە. هەر ئەوەندەی تاکەکەسی جیاجیا گەیشتنە ئەو ڕاستییە ، ئیتر دەزانن کە بەیەکەوە بەستراون.

بەهائوڵڵا بنەمای ئەو پەیوەندە جیهانییەی ووردە ووردە ئاشکرا کرد، ئەو لە سلێمانی و بەغداوە دەستی پێکرد، و لەوێ واتای ئەم وشانەی دەرخست: *"گورگ و مەڕ دەبێ پێکەوە ئاو بخۆنەوە."* دەرهێنانی ئەم پێش بینییە لە ناو دەقی لە سەرەتا دا گوتراو واتاپێدانی زۆر وکەمی، لەگەڵ سروشت و ئەو یاسایانە وا بە سەر **گیانلەبەراندا** زاڵن و بە پێی ئەوان مەڕ خۆراکی گورگن، ناتەبایی پەیدا دەکات. ئەم چامە سەیرە، زیاتر پێش بینی یەکیەتییەک دەکات کە لە بە گوێرەی وتەی خودا لە نێوان خەڵکانی "بیرجیاواز، ئایینی لەگەڵ یەک نارێک، و تەبعی لەگەڵ یەک ناساز"دا پێک هاتووە. **(13)**

بەهائوڵڵا لە **تاراوگەکانی** دواتری خۆیدا، پەرەی بەو ئەسڵە دا و ئاشکرای کرد کە یەکیەتی تایبەتمەندی سەردەمی ئێمە، یەکیەتی دڵە لە نێوان مرۆڤدا. داوا لە هەموو دانیشتووانی ئەم گۆی زەوییە کراوە کە هەموو ئەو شتانە فڕێ بدەن و لەپشتەسەری خۆیان بە جێیان بهێڵن کە هۆکاری

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

ڕق و ناكۆكی نێوان گەل و تاقمی جیاواز بوون و لە شوێنی خۆیانەوە باوەش بۆ ڕێبازی نوێ، و ئامۆژگاریی نوێ لە لایەن خوداوە بكەنەوە، كە تێگەیشتنی بەردەوام و یەكیەتی دەهێنێت.

بەهائوڵڵا، لە جاڕی گشتی **پەیامی** خۆیدا كە بۆ ڕێبەرانی جیهانی نووسی، ڕایگەیاند كە ئەمڕۆ ئامانجی خودا ئەوەیە "ئەوانەی وا لە سەر گۆی زەوی دەژین یەک بخات،" (14)

بەهائوڵڵا جەختی لە سەر یەكیەتی مرۆڤایەتی دەكات و ڕایدەگەیێنێت كە بوونی خودا بۆ یەكیەتییە. هەربۆیە، لە**دەپیو** (لەوحە) دا كە بۆ ناپلیۆنی سێهەمی ناردووە نزا دەكات و دەڵێت: "

ئەگەر جیهان خێراتر بگەڕایە و خەڵكەكەی یەكیان بگرتایە، مەگەر من لە ڕێبازی تۆ لامدەدا!" **(15)**

بانگی گەلانی جیهان دەكرێت ڕوانگەیەكی دڵنیایان لەمەڕ هاوسەنگی هەبێت:

"جیهان وەک لەشی مرۆڤێک ببینە، كە تووشی چەندەها نەخۆشی هاتووە، و چاكبوونەوەی بەستراوەتەوە بە ڕێكخستنی هەموو توخمە پێكهێنەرەكانیەوە." (16)

هەروەها لە **دەپێكی**(لەوحێكی) دیكەدا:

"با ڕوانگەت لەجیاتی ئەوەی تەنیا خۆت ببینێت، جیهان لەباوەش بگرێت."

"بە ڕۆحی برادەریی و هاوڕێیەتی لەگەڵ لایەنگرانی هەموو ئایینێكدا بگونجێ."

ئامانجی "یەككرتن و بە یەكەوە پەیوەست بوونی هەموو دانیشتووانی سەر گۆی زەوی" (17) ئەوە دەخوازێت كە تاكەكەس بەش بەحاڵی خۆی، خۆڕاگر و بە تەواوەتی لە ناكۆكی دوورەپەرێز بێت و تەواو بچێتە ناو جەرگی هەموو ئەوشتانەوە وا پارمەتیدەری مرۆڤن. بنەمای ئەم مرۆڤایەتییە دادپەروەرییە و باوەڕ بە خودا. هەركام یا هەمووشی دەبێ بەهۆی تەندروستی و تێگەیشتنەوە دابین بكرێت.

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

دیتنی هەموو تاکێکی سەر گۆی زەوی وەک یەک ڕەگەز و هاوڵاتیی یەک وڵات، ڕوانگەیەکە کە دەبێ جیهان بەرەو ئاشتی بەرێت. یەکیەتی ڕاستەقینەی مرۆڤ بەو شێوەیەی وا لە ئامۆژگارییەکانی بەهاییدا هاتووە، ئەو شتەیە کە ئاشتی دەخاتە جیهانەوە. شەڕ لە هیچ سەردەمێکدا بەم شێوەیەی ئێستا وجوودی لەناو نەبردووە و "**جەنگی** بەردەوام" ی ئێستا وێرانکەری ئابووری، و کاولکاریی لایەنی دەروونی و ئاسایی خەڵکە. چارەسەری سەرەتایی کە بەهائوڵلا دایناوە، بریتییە لە دامەزراندنی "دادگایەکی دادپەروەرانەی ناوبژیکار" کە لە ڕێگەی ئەوەوە " کێشە ناونەتەوەییەکان چارەسەر بکرێن"**(18)** و "هەموو دەرفەتێکی ناکۆکی و **جەنگی** نێوان گەلان ... لەناو ببرێت."

دادگایەکی وا لە باوەڕی قورس وقایم بە ئاشتییەوە سەرهەڵدەدات، کە ئەویش ڕەفتارێکە بنەماکانی **جەنگ** هەڵدەوەشێنێتەوە، پێشداوەری لە ناودەبات، ڕق و کینی ئاڵۆسکاو دەفەوتێنێت، و نەزم بە خۆشویستنی زێدەخوازی و دەسەڵات دەبەخشێت.

بەهائوڵلا هەروەها بنەما پێویستەکانی ئاشتی لە دادپەروەریی ئابووریدا، خۆ پاراستن لە ستەم و هرۆژم، مافی بەرانبەری، یەکگرتوویی، پەروەردە، پەیمانی نێونەتەوایەتی، هاوکاری و یاسا، کەمکردنەوەی خەرجی چەک و سوپای مەزن و لە سەر هەمووانەوە، نوێکردنەوەی ئایین دەست نیشان دەکات. **(19)**

ئەو، فەرمانی ئازادیی کۆمەڵانی خەڵک لە ژێر چەڵەمەی ملهوڕی، لەناوچوونی بەندایەتی و دامەزرانی حکوومەتێک بە ڕوخساری دیمۆکراتییەوە دەدات. کاتێ ئەو بڕوایانە لە سەدەی نۆزدەیەمدا ڕاگەیێنران، بیری جیهان زۆریان لێ دوور بوو، بەڵام وردەوردە ئەو **بنەمایانە**

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

کاریان کردە ناو مێشکی مرۆڤ و مرۆڤیان لە وەرگرتنی بێ مەرجی ئەوانە نزیک کردەوە.

تایبەتمەندییەکانی ئەو ئاشتییەی وا بەهائوڵڵا خستوویەتە بەرچاو،هیچ هاوشێوەییەکیان لەگەڵ ئەو ئاشتییانەدا نییە وا لەڕابردوو هاتوونەتە کایەوە. ئەم ئاشتییە بێ وێنەیە بەو واتایە دێت کە بەشداریی هەموو گەلانی جیهان، و هەموو بەشێکی کۆمەڵگا بهێنێتە ناوکارەکەوە و لە هەندێک **بنەمای** فرەجۆر پێک هاتووە کە **بەرسفدەری** پێداویستییەکانی هەموو مرۆڤایەتین. ئەم ئاشتییە، پێشکەوتنخوازانەیە و لەگەڵ پلەی دادپەروەری و پلەی بەشداریکردنی نەتەوە و هاوڵاتیانی جیهاندا یەکدەگرێتەوە. ئاشتییەک کە بەهائوڵلا دەیبینێت بریتییە لە ئاشتبوونەوەی نێوان نەتەوەکان، کەمکردنەوەی ڕادەی چەکداریی، دانانی ماف بۆ هەمووان و دامەزراندنی دادپەروەریی ناونەتەوەیی، وهەر لە هاوکاریی سەرەتاییەوە دەست پێدەکات هەتا دەگاتە دیاردەی گرنگی وەک ژیانی دادپەروەرانەی کۆمەڵگای جیهانی و هاودەنگی ناو یەک ماڵ، ناسوپایی کردنی سەرانسەری جیهان، و بەڕێوەبردنی ژیانێکی پاک کە دەسەڵات بە هەموو تاک وکۆمەڵێک بدات ببن بە بریکاری یارمەتیدانی دوولایەنە. بە هەمان شێوە، کەرەسەی ئەم پێشکەوتنە، وەک دیاردەیەکی پێشکەوتوو، هەر لە دامەزراندنی سەرەتایی باوەڕپێکراوی و وشیاریی ناونەتەوەییەوە، تا دەست لێهەڵگرتنی **جەنگ** ، و تا بڕیارنامە و پەیمانی قورس وقایم بۆ بەرگری کردن لە **جەنگ** ، تا ڕاوێژکاریی و کاری هاوهەنگاو لەپێناو هەرشتێک کە ببێتە هۆی ئاسوودەیی خەڵکی سەر گوی زەوی لە چنگ زۆرداری و هەموو هۆکارێکی دیکەی تێکگیران و لە کۆتاییشدا بڕیاردان و کردەوە لە پێناو پەروەردە، پارێزگاریی، بەختەوەریی و ئاشتبوونەوەی هەموو خەڵکی سەر زەمین، گیراوەتە بەرچاو. لە یەکەم هەنگاودا، گەلانی جیهان دەبێ بەرەو وشیاربوونەوەیەکی زیاتر بڕۆن. عەبدولبەها ڕوونی دەکاتەوە و دەڵێت:

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

" شارسانیەتی ڕاستەقینە، کاتێ جێگای خۆی لەناو دڵی جیهاندا دەکاتەوە کە ژمارەیەکی زۆری دەسەڵاتدارانی ناسراو و خاوەن مێشک – نموونەی ڕوونی خۆبەختکەریی و بڕیاردەری – لە پێناو چاکە و شادیی مرۆڤ بە بڕیاری قایم و ڕوانگەی ڕوونەوە، هەستنە سەرپێ بۆئەوەی بنەمای 'هۆکاری ئاشتی جیهانی' دابمەزرێنن، پەیمانێکی بەهێز ببەستن و ڕاییگەیێنن و لەگەڵ هەموو گەلاندا پشت ڕاستی بکەنەوە. هەموو دانیشتووانی سەر گۆی زەوی ئەم کارە گرنگە کە هۆکاری **حەوانەوەی** خەڵکە، بە پیرۆز دابنێن. هەموو هێزی جیهان **پابەندی** پایەداری و مانەوەی ئەو پەیمانە ببێت و تێیدا سنووری هەر وڵاتێک دیاری بکرێت. هێزی **جەنگاوەری** هەر وڵاتێکیش دەست نیشان بکرێت. لەبەر ئەوەی ئەگەر هێزی سوپایی وڵاتێک ڕوو لە زیادی بنێت، وڵاتانی دیکەش دەکەونە سەروکلاوی خۆیان و هێزیان پەرە پێ دەدەن. بنەمای ئەو پەیمانەش لە سەر ئەوە دابنێن کە ئەگەر حکوومەتێک پەیمانەکەی شکاند، هەموو دەوڵەتان بکەونە گیانی و لە ناوی بەرن وسەرجەمی مرۆڤ لێی وەخۆ کەون. ئەگەر لەشی نەخۆشی جیهان لە دۆزینەوەی ئەم دەرمانەدا سەرکەوتوو بێت، ئیتر بۆ هەمیشە چاک دەبێتەوە. وەک دەبینن، ئەگەر دەستکەوتێکی وەها هەبێت، هیچ پادشایی و حکوومەتێک پێویستی بە ئامادەکاریی چەک و تەقەمەنی نابێت و ناضار نابێت چەکی لەناوبردنی مرۆڤ دروست بکات و تەنیا پێویستی بە سوپای ناوخۆیی دەبێت کە بەرگر بێت لە کاری خراپ و **گەندەڵی** و فیتنەی ناوخۆیی. لە ئەنجامدا یەکەم، **بوونەوەری** خودا خەرجی گرانی ئەو چەک و تەقەمەنییەی لە سەر لادەچێت و دووهەمیش، خەڵکێکی زۆر بە دروست کردنی دەستکردی شەڕ وگەڕەوە خەریک نابن کە دژ بەخششی خودایە بۆ مرۆڤ و بە پێچەوانە، هەوڵیان تەرخانی کارێک دەکەن کە خێروبێر و ڕزگاریی خەڵکی تێدا بێت. ئینجا

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

هەموو دەوڵەتانی جیهان بەوپەڕی سەرفرازییەوە لە سەر تەختی گەورەیی دادەنیشن و هەموو

گەل و **نەتەوەیەك** لە ئاسایش و *حەسانەوەدا** ژیان دەبەنە سەر.   (20)

---

*بڕوانە وەرگێڕاوی عەرەبی ئەم بەشە لە پاشکۆی ژمارە(1)دا.

هاودەنگ لەگەڵ ئەم بنەمایانەی ئاشتی بچووکتر، ئاشتییەک کە نەتەوەکانی جیهان خۆیان دایدەمەزرێنن، دەتوانرێت ئاشتییەکی مەزنتریش سەقامگیر بکرێت، ئەویش لە ڕێگەی بەکارهێنانی ئەو ئامۆژگارییە تەواو و پێشکەوتووانەی وا لایەنگرانی بەهائوڵلا وردەووردە لە ژیانی تاکەکەسی و کۆمەڵگایی خۆیاندا کەڵکیان لێ وەردەگرن. ئەم ئاشتییە، وەک عەبدولبەها ڕوونی دەکاتەوە، ئەنجامی *یەکبوونی ڕاستەقینە*ی مرۆڤایەتییە: بەڵام *"لە ڕێگەی بریکاری مرۆڤانە و جەستەییەوە نەگونجاوە؛ و دەبێ بە هۆی هێزی ڕۆحییەوە سەربگرێت. پێویست بە هێزێکی کاریگەری جیهانی دەکات کە یەکبوونی مرۆڤایەتی دامەزراو بکات و بنیاتەکانی **جەنگ** و تێکگیران بڕووخێنێت. هیچ هێزێک جگە لە هێزی خودایی ناتوانێ ئەم کارە بەڕێوە ببات؛ هەربۆیەش، دەبێ بە وودەمی **هەناسەی** پیرۆز بەڕێوە ببرێت."* (21)

ئاشتی خواستێکە بۆ ئازادی گەلان و تاکەکەسان ، بەڵام دەبێ لە سەر بنەمای دادپەروەری دابمەزرێت. دادپەروەرییەکی ئەوتۆ پێویستی بە ئازاد بوونی بیرو هزری خەڵکە لە باوەڕی پڕوپووچی کۆمەڵایەتی و سیاسی و خاوێن بوونەوەی دڵیان لە ڕق و دژایەتی و دواتریش، ئازادکردنی ئایین لە خورافە و شتی دوورە **لۆجیك**. بێ توانایی لەپێناو سەقامگیر کردنی ئەو

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

ئازادییە، کارەکەی گەیاندۆتە پشت گوێ خستنی ئوسوولّە ڕۆحییە ڕاستەقینەکانی بنەمای ئایین.

ئایین نابێ بە شێوەیەک فێر بکرێت کە بگاتە ئەنجامی "کوێرباوەڕیی نەزانانە و ڕەگەزپەرستی" (22)

ئایین وەک هێزێکی ئازادکەر وڕابەرێک بۆ ڕۆشنبیریي مرۆڤ، ئێستا لە ڕاستیدا فەوتاوە و تەنیا تەڵەیەک بە ناوی ئەوەوە هەیە کە لە ڕاستیمان دوور دەخاتەوە و بەرگری لە پێشکەوتمان دەکات.

زانست پڕکراوە لە کۆسپ. بە بێ **بنەمای** ئاکاریی (ئەخلاقیی) ئەوتۆ کە لەگەڵ بارودۆخی نوێی جیهانێک کە تێیدا دەژین گونجاو بن، زانیاری بەکردەی بەرهەمهێنراوی زانست ناتوانێ کاریگەر بێت بۆ ئەوەی بەرەو پێشکەوتێکمان بەرێت کە هەمیشەیی و دادپەروەرانە بێت. زانست، لەو پرسیارانە سەرهەڵدەدات کە ئێمە دەیانپرسین و کاتێ ئەو پرسیارانە بە ئامانجی سوود وەرگرتنی بیرتەسکانە، کاتی، هێرشکارانە، نەتەوەپەروەرانە، یا ڕەگەزپەرستانە دابمەزرێن، ئیتر بەرهەمی زانست دەبێتە ڕێگری دادپەروەری و کۆسپی سەر ڕێگای ئاشتی. بۆ ئەوەی زانست ببێتە خزمەتکاری ڕاستەقینەی بەرژەوەندیی مرۆڤ، پێویست بە هێزێکی هاوسەنگ کەرەوە و میانڕەو هەیە بۆ ئەوەی مەیلی زێدەخوازی و نامرۆڤانەی تێدا هێور بکاتەوە. بۆ ئەوەی لەگەڵ یەکدا **تەبا** و حاواوە بن، زانست و ئایین دەبێ هەڵگری هەستی لۆجیك بن، لۆجیکێک کە بەڵێنەکانی لە ڕادەیەکی جیهانیدا بن. بە بێ ئەم هاوهەنگاوییە، هەردوکیان دەبنە هۆکاری وێرانگەریی و **جەنگ**. هەردوکیان دەبنە قوربانیی بەرژەوەندییەکی سنووردار و هەردوکیان دەبنە بریکاری ئاواتی خۆپەرستانە و دوور لە دادپەروەری.

لێشاوی بەخوڕی زانیاریی نوێ و توانا نوێیەکانی ئەم چەرخە، و کەمایەسی زانیاریی سەبارەت بەو گۆڕانە سەرسامە، **(23)** جیهانێکی وای ئەفراندووە کە گەلێک جیاوازە لە جیهانی ڕابردوو.

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

مرۆڤایەتی دەبێ زانیارییە کۆنەکانی بنێتە لاوە و نەریتیش نابێ ڕێگری دەستکەوتە نوێکان بێت.

پێویست بە سووربوونێکی زیاتر بەڵام لە **هەمان** کاتدا مام ناونجی هەیە. **(24)** لەبەر ئەوەی

کاریگەریی شارسانیەتی ماددی لە سەردەمی نوێدا زۆر بەربڵاوە و خەڵکانی جیهان دەبێ بەهۆی فەرمانڕەوایی کردنێکی جێ متمانە و هەروەها میانڕۆوییەوە پارێزگارییان لێبکرێت:

میانڕۆویی لە هەموو شتێکدا دەخوازرێت. ئەگەر شتێک گەیێنرایە ئەوپەڕی خۆی، دەریدەخات کە ئەو شتە سەرچاوەیەکی شەیتانی هەیە. بڕوانە شارسانیەتی ڕۆژئاوا، چۆن خەڵکی جیهانی ئاڵۆز کردووە و خستوونیەتە مەترسییەوە. ماتۆڕێکی دۆزەخی تێدا دانراوە و چەکێکی وێرانکەری ئەوتۆی هێناوەتە ئاراوە کە هیچکەس هاوچەشنی ئەوی نەبینیوە و نەژنەفتووە. خاوێنکردنەوەی ئەو گەندەڵییە ڕەگ داکوتیو و هەمەلایەنەیە، بەڕێوە نابرێت مەگەر خەڵکانی جیهان لە دەوری یەک ئامانجی تاکدا یەک بگرن و باوەش بۆ ئایینێکی گەردوونی بکەنەوە. گوێیان بکەنەوە بۆ ئاوازی ئەم هەڵەیە و بە توندی بە ئاشتی کەمترەوە بنووسێن. (25)

ئێمە دوورین لە پێزانینی تەواو یا تەنانەت سەرەتایی بەکارهێنانی ئەم ئامۆژگارییانە سەبارەت بە پێکهاتن لە نێوان زانست و ئاییندا. ئەوەی لێی دڵنیاین ئەوەیە کە ئەوان پێداویستیی کارامەییە ڕۆحییەکانیان کردۆتە قوربانیی پێشکەوتی زۆری فێربوون. متمانەداری، یەک نموونەیە: زانست هەرگیز بە بێ متمانە بەرەوپێش ناچێت، و لەڕاستیدا چەمکێکی ڕۆحییە کە بێگومان پەیوەستە بە نەزم و نیزامەوە و ئەویش وزەی لە ئایینێک وەردەگرێت. زۆرێک لەو پێشمەرجانە هەن، و لەناویاندا، مرۆڤایەتییەکی نوێ، کراوەییەکی نوێ، پێوەندلکان، دادپەروەری، تێگەیشتن، نەزم، پارێزگاری و ئازادبوون لە پێشداوەری. ئەم مەرجانە پیشاندەری ئەوەن کە تەنیا یەک

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

ڕوانگە لەمەڕ یەکگرتوویی نێوان ئەو زانیارییانە هەیە کە لە جیهانی ئێستادا وەک شتی دژ بەیەک سەرنجیان دەدەن. ئازادکردنی مێشکی مرۆڤ و ڕەها کردنی وزەی ئەفراندنی، پەروەردەی جیهانیی دەخوازێت. دەبێ ئەوە بینرابێت کە ئەو کەسانەی وا ئوسوولی بەهائوڵلایان خوێندۆتەوە، هەموو وەک ئەندامانی لەشێکی زیندوو لەگەڵ یەکدا یەک دەگرنەوە. ئەو پەیوەندە ناوخۆییە بە تایبەت لەو ئوسوولەی بەهائوڵلا دەردەکەوێت کە تایبەت بە پەروەردەی گەردوونین و بەگوێرەی ئەوان هەموو تاکێک دەبێ دەستی بە خوێندن ڕابگات، پەرە بە تواناکانی خۆی بدات، و ئەو کەرەسانەی بەدەستەوە بێت کە بۆ ژیانێکی شاد، هاوکاری، زانیاری خزمەت و هەمیشە بەرەوپێشچوون پێویستن. عەبدولبەها ڕوونی دەکاتەوە و دەڵێت: " نابێ ڕێ **بگیرێت** لە ڕاهاتنی ڕووناکبیریی هیچ تاکێک یا خۆد لێی بێبەش بکرێت، بەڵام هەرکەس دەبێ بەگوێرەی تواناکانی خۆی بەشی بدرێت." **(26)**

پەروەردە، پەیوندیدیسازی نێوان ئایین و زانست وهەژار و دەوڵەمەندە. هەروەها بنەمای متمانە، یەکسانی، میهرەبانی و سینگ فراوانیشە. هۆکارێکی دابەشبوون و دوژمنایەتی نێوان گەلان، جیاوازیی نێوان زانینیانە. بەبێ زانیاریی سەرەتایی هاوبەش، پەیوەندیکردن ئەستەمە و لەیەکتر تێنەگەیشتن پەرەپێدەدا و بڵاوی دەکاتەوە. باوەڕی بێ بنەما و ئاڵۆز دەگاتە ئەنجامی شەڕ و گرژایەتی. لەڕێگەی خوێندنی هونەر و زانستەوە کە سوودیان بۆ مرۆڤایەتی هەبێت، نەزم و نیزام، ئاسایش، و ئاشتی لە کۆمەڵگادا گەشە دەکەن. بە هەمان شێوە، یەکیەتیش دەستەبەر دەبێت لەبەر ئەوەی هەرچەندە زیاتر لە باروودۆخی مرۆڤ بە هەموو چەشنایەتی و کەماڵی خۆیەوە تێبگەین، زیاتریش تاک و کۆمەڵ وەک بەرەیەکی تاشراوی یەک ئەڵماس، ڕازاوە دەبینین و پێداویستی چەشنایەتی ئەندامانی بنەماڵەی مرۆڤایەتیمان بۆ ڕوون دەبێتەوە. **(27)**

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

پەروەردەیەکی وا، کە کاری دەستی و بازرگانیش دەگرێتە بەر، خواستی هەموو کەسێکە، لەبەر ئەوەی شادی بۆ مرۆڤایەتی دەهێنێت. **(28)**

بەهائوڵلا لە زۆر شوێندا ئاماژە دەکات و دەڵێ دادپەروەری بە بێ پەروەردەی ڕۆحی نەگونجاوە. شکۆی مرۆڤ و تەنانەت مافە سەرەتاییەکانیشی بە بێ پەروەردەی ویژدان دابین نابن. مێژوو دەریدەخات کە بێ بەزەیی و ملهوڕی وەختێک سەر هەڵدەدات کە تاکەکەس و ڕێبەران بکەونە شوێن ئاکاریی (ئەخلاقی) خراپ؛ بەڵام میهرەبانی و داد بەهۆی نەزمی ڕۆحی و ئاواتی مرۆڤانەوە دێتە ئاراوە. ئەم کاراکتەرانە بە شێوەی سروشتی لە کۆمەڵگای مرۆڤدا دەرناکەون. تەنیا بە ڕێگەی پەروەردەی بە بەرنامە و فێربوون، ئەویش بە چەندەها نەوە، دەتوانرێ بچێنرێت. دەسەڵاتی کۆمەڵایەتی هەموو مرۆڤێک بە ساکاری دەیانخاتە ژێر کارتێکەریی ئەوانەی وا بەدووریيەوەن، لەبەرئەوەی **باندۆری** (تەئسیر)ی پەروەردە هەست پێ ناکرێت مەگەر بەشی بەرچاوی کۆمەڵگا پێیەوە خەریک نەبن. بەهائوڵلا چەندەها جار باسی *"خەڵاتی گرنگ"* ی زانیاری کردووە و ئەوەی خستۆتە بەرچاو کە شوێنکەوتنی زانیاریی ئەرکی سەرشانی هەموولایەکە، هەژار یا دەوڵەمەند، پیاو یا ژن. **(29)** **بنەمای** پەروەردەی جیهانیي ،*(ئەرکی بێگومان)* ی *(پەرەپێدانی فێربوون)*، *(دەخاتە سەر شانی)* هەمووان. **(30)** **ڕۆڵی** تایبەتی دایکان، وەک *"یەکەمین ئامۆژگاران"* ی پیاو و ژن، وا دەگەیێنێت کە بۆ مەسەلەی پەروەردە، تەنانەت ئەرکێکی گرنگترلە ئەستۆی ژێندەری مێ دایە. ئەوان بەرپرسیایەتییەکی گەورەتر لە پیاوانیان لە پێناو ئایندە هەیە و دەبێ **ڕۆڵی** گەورەتریشیان لە ڕێبەرایەتی کردنی کۆمەڵگادا هەبێت. گەرچی واهەیە هەندێ کەس بڵێن ئامۆژگاریی سەبارەت بە یەکسانی لە ئامۆژگاریی ئایینە کۆنەکانیشدا بە شاراوەیی هەبووە، بەڵام کەس ناتوانێ بەرپەرچی ئەوە بداتەوە کە ئەگەر بە شاراوەیی بووبێت،

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

پشت گوێ خراوه، خۆ ئەگەر فرێش نەدرابێت. بەڵام هەرچۆنێک بێت، بەهائوللاّ لە کتێبی یاساکانی خۆیدا بە ئاشکرا لە یەکسانی پیاو و ژن دواوە و بە هەمان شێوە لە نووسراوەکانی دواتری خۆیدا، کە لە پەیوەندی ئامۆژگارییەکانی ئایینی بەهاییدایە. ئەو بەهۆی هەر ئەم گۆڕانکارییەوە، سەرنجی تایبەت بەرەو پەروەردەی ژنان ڕادەکێشێ. زۆرێک لە ئامۆژگارییەکانی سەردەمی زووی لە پەیامی تایبەتیی بۆ شاهان و فەرمانڕەوایانی سەر گۆی زەوی ئەو باوەڕە بنەڕەتییەی ئایینی بەهایی تێدا گونجا بوو. بۆ نموونە: بانگ هێشتن بۆ بەربەست کردنی بەرپرسیایەتی سەرشانی خەڵک و نارەوا کردني و مە حکومکردني کۆیلایەتی، تەنانەت کارتێکەریی زیاتریان بۆ سەر لایەنی سەلامەتی ژنان هەیە تا پیاوان ، لەبەر ئەوەی، دۆخی ناسەربەخۆیی، لە باری هەژاریی و چەوسانەوەوە ئەوانی زیاتر نەپارێزراو کردووە. بە هەمان شێوە، بەهائوڵلا بانگی قەشەی کلیسە مەسیحییەکان دەکات نەکەونە شوێن *"خەیاڵاتی پووچی ناو ئەفسانەکان"* **(31)** هەروەها بانگی ڕێبەرانی ئایینی هەموو جیهان دەکات کە *"بەگوێرەی هەر پێوانەیەک کە لە ناویاندایە، بایەخ بدەن بە ئامۆژگارییەکانی خودا"* **(32)** بەڵام لە کۆتاییشدا دەبێ ئەو باوەڕە چەوتانەی سەبارەت بە ژنان لە خۆ دووربخەنەوە کە ڕوانگە دەشێوێنن و پەکی پێشکەوتی مرۆڤ دەخەن. بەیانی تازە گەڵاڵە کراو، وەک "**ئافرێنەری بێ وێنە** هەموو مرۆڤێکی لە یەک ماددە **ئافراندووە** " **(33)** و "لە ڕاستیدا خودا ژنی بۆ پیاو ئافراند ، و پیاوی بۆ ژن" **(34)** هەموو ئەو بیر وبۆچوونانەی سەبارەت بە نزم بوونی پلەو پایەی ژنانی بۆ هەمیشە لەناوبرد ، کە لە ڕابردوو ئێستا و تەنانەت ئەمڕۆشدا بە بەربڵاویی هەیە.

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

هەموو بەیانێکی گشتیی و توندی بەهائوللا دژ بە ملهوڕی بووە هۆی ئەوەی دادپەروەریی، وەک ئامانجێکی ڕۆحیی پلە بەرز بۆ مرۆڤایەتی پێگەیشتوو بهێنرێتە کایەوە. فێرکردنە یارمەتیدەرەکان بەڕوونی پێداویستی کارکردی تایبەتیان لە پەیوەندی ژناندا دەردەخەن:

دۆستانی خودا دەبێ بە خشڵی دادپەروەری، بەرانبەریی و ئەوین ڕازاوە بن. وەک چۆن نابێ مۆڵەتی ئەوە بە خۆیان بدەن کە ببنە کەرەسەی بێبە زیی و یاساشکێنی، بە هەمان شێوە نابێ ئەو ملهوڕییە سەردانی ئافرەتانی خزمەتکاری خوداش بکات. **(35)**

ئەم **بنەمایە** ، لەو بەیانانەشدا ڕوون کراوەتەوە کە دەڕواننە ڕوانگەی نەریتی سەبارەت بە ژنان، ئەو ڕوانگانەی وا بەهائوللا وەک "خەیاڵاتی پووچ" و "هەوەسی بوت" **(36)** ناویان لێ دەبات.

هەرچۆنێک بێت، ئەوە کتێبی یاسای بەهەئوللایە کە بە توندی دابڕانی بێگومانی دۆخی ژنان لە پەرەسەندنی قۆناغی منداڵی و مێرمنداڵی ڕادەگەیێنێت و ئەو قۆناغەی کە تێیدا دەگاتە سەردەمی **پێگەیشتنی** مرۆڤایەتی، هەر ئەو قۆناغەی وا ئێمە ئێستا **پێی لێ دەنێین .**

خڕ کردنەوەی ژنان لە سەر بنەمایەکی یەکسان لەگەڵ پیاوان لە هەموو ئەرکێکی پێویستی پێشکەوت و ئاشتی لە سەردەمی ئەمڕۆدا، وا هەیە لە زۆر ڕێگاوە زیاترین ئەنجام و دەرخەری ئەو یاسایانە بێت، کە بەگوێرەی ئەوان پلەی ژنان دەچێتە سەرێ. فەرمانی تاکە ژنی وپێداویست بوونی پەروەردەی کچان بە شێوەی یەکسان لەگەڵ کوڕان، ئایینی بەهایی لە ئایینە کۆنەکان جیا دەکاتەوە و یارمەتی بەهێز کردنی دۆخی نوێی کۆمەڵایەتی ژنان دەدات.

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

ئەم یاسایانەی کە هاندەری گۆڕانکارییین، لەگەڵ یاساکانی تردا هاوسەنگن کە ئەرک ومافی تایبەتی لە پەیوەندی دایکایەتیدا دەپارێزن و لە ڕاستیدا پەرەیان پێدەدەن و سەقامگیریان دەکەن. لە زۆر قۆناغی ئاییندا لە رابردوو، ژنان هەمیشە بە شێوەیەک لە شێوەکان لە بەشێک لە ئەرکە ئایینییەکانی سەرشانی کۆمەڵگا وەلا نراون. بەڵام، وەک چۆن پیاو بە هەر پێشینەیەکەوە بانگ دەکرێت لە کار بێتە پێشەوە، لە قۆناغی پێگەیشتنی ئێستادا ژنیش، نەک هەر هەموو ئەرکێکی تاکەکەسی و بنەماڵەیی پێ دەسپێررێت، بەڵکو بۆ ئەو ئەرکە مەجبوورییانەش وا لە پەیوەندی نەزم و نیزامی کۆمەڵگا و جیهاندان، بانگی لێدەکرێت. شیکەرەوەی مۆڵەت پێدراوی نووسراوەکانی بەهائوڵڵا ، واتە عەبدولبەها، پەنجە دەنێتە سەر تایبەتمەندبوونی ئەم ئامۆژگارییانە:

لە سەرەتای بوونەوە هەتا ڕۆژی **بەلێندراو**، پیاوان لە هەموو بارێکەوە دەستی باڵایان بە سەر ژناندا هەبووە لە قورئاندا هاتووە: "پیاوان دەسەڵاتیان بە سەر ژناندا هەیە" بەڵام لەم دەسەڵاتە خوداییە سەرسامە **(37)** دا، **بەخششی** مەزنی خودای گەورە بۆتە هۆی نیشانەی دەست پێراگەیشتنی ژنان....

لایەنێکی ژیان کە تێیدا دادپەروەری بەڕێوە چووبێت، ئابوورییە. بەکارهێنانی چارسەری پڕوپووچ ونەگونجاو بۆ دادپەروەریی ئابووری، زۆرجار **دەستەلاتی** زیاتر دەداتە دەوڵەمەندان و بێبەشییەکی زیاتریش تووشی هەژاران دەکات. کێشەی ئابووری مرۆڤایەتی زۆر جار بە شێوەیەکی خراپ هەڵس وکەوت **لەگەلێدا** کراوە: چەکداری و **جەنگ**، زاڵیەتی، چەوساندنەوە. تەنانەت تازەترین ڕێکخستنی کۆمەڵایەتی وپارەی زۆر جێگەی سەرنج، و چارەسەری نوێی

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

سیاسی کە زۆریش بنەڕەتی و باوەڕپێکراو بن، لە بنەمادا دەگەڕێنەوە سەر پارە و پووڵ، و هاوڕێ نین لەگەڵ پێشکەوتی ئاکاریي قووڵ کە بە تەنیا بتوانن هەل ومەرجێکی وا بخوڵقێنن کە تێیدا بۆی هەبێت پێداویستیی ئێستای تاکەکەس، بنەماڵە، شار و نەتەوەکان وەڵام بدرێتەوە و تواناکانیان پەرە بستێنن. هەر هەوڵێکی سەرکەوتووانەی ناو ئەم گۆڕەپانە دەبێ لە سەر بنەمای هەندێک پێوانەی پەیوەندیدار بە کێشەکە دابنرێت.

وەک **بنەمایەکی** بنەڕەتی ئاییني بەهایی، بەهائوڵڵا چارەسەرێکی مرۆڤانە و ڕۆحیی بۆ کێشە ئابوورییەکانی ئەم سەردەمە ئاراستە کرد. بە هۆی نووسینەکانی عەبدولبەهاوە، کە لە لایەن ناوەندی پەیمانەکانی ئەوەوە پەرەی پێدراون، ئێمە بیرۆکەیەکی ناوکی دەبینین کە دەڵێت بڕبڕەی پشتی خێروبێری ماددی مرۆڤ، لە ڕاستیدا ڕۆحانییە. هەر بۆیەش، هەرکام لەو **بنەمایانەی** وا پێشتر باسیان لێوە کرا، کارتێکەریی خۆیان لە سەر بەختەوەریی تاک و نەتەوە دەبێت. بۆ نموونە، **بنەمای** یەکیەتی مرۆڤ، کە پشتگیریی خێروبێری ئابووری تاک و کۆمەڵگاش دەکات، ئەوەیە کە لەم قسانەی بەهائوڵڵا دا بەرجەستە کراون:

لە سەر ئەوانەی وا خوداني دڵپاکی و بەینەتداریین ئە ***رکە*** *لە گەڵ هەموو خەڵکی جیهان بە خۆشی و باشی هەڵس وکەوت بکەن بۆ ئەوەی ببێتە هۆکاری یەکیەتی و هاوشانی و هۆي پایەداری و مانەوەی نەزم و نیزامی جیهان. خۆش بە حاڵی ئەوانەی وا دەست بە* ***پەتی*** *میهرەبانی دەگرن و لە ڕق و کین دوور دەکەونەوە. هەر ئەوش دەبێتە چرای ڕێگای تاریکی و مامۆستای چاکسازیي ئاکار.* **(38)**

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

جيهانيي بوونی مافە ئابوورييەكان كە بەهائوڵلا دەست نيشانی كردووە، وا نييە كە ببێتە هۆكاری دابەش بوونی تواناكان، يا خۆد لێهاتوويی و پێداويستييەكان بەرچاو نەگيرێن. بە هەمان شێوە، **رێگاچارەكانيش** جاروبارە پێشنياربكرێن يا بەرئاوەژوو كەم و زياد بكرێن و بە هەڵكشان و داكشانی هێزە سياسييەكان سات وسەودايان پێ بكرێت؛ بە پێچەوانە، ئەو چارەسەرانە روخساری هەميشەيی كۆمەڵگا و مافەكانی تاكەكەسن.

بەهائوڵلا **بنەماكانی** دادپەروەيی نوێباو، كە بە سەركەوتووييەوە مافەكانی تاك و كۆمەڵگای رێک خستووە، دەخاتە روو. ئەو **بنەمايانە**، مرۆڤ لەوپەری بەربەست كردنی كێشە ئابوورييەكانی سەردەمەوە دەگەيێنێتە شێوازێكی نوێ، كە تێيدا هەژاريی نامێنێت. روخساری ناسراوی ئەو پێوانانەی وا پايەی ئەو دادپەروەرييە ئابوورييە بەرزەی لە سەر دانراوە، وا هەيە بە هۆی ئەم وتەيەی عەبدولبەهاوە بخەمڵێت كە لە ماوەی سەردانە مێژووييەكەيدا بۆ رۆژئاوای جيهان، لە بوستۆن بە كۆمەڵانی خەڵكی ئەمريكای گوت:

*بنەمای سەرەكی هەموو بارودۆخێكی ئابووری، لە سروشتی خۆيدا بەرزە، و هاورێيە لەگەڵ جيهانی دڵ و **گيان** . ئەوەش لە ئامۆژگارييەكانی بەهائوڵلادا هاتووە، و بە بێ ئاگادار بوون لە **بنەماكانی** ئەو، توانای تێگەيشتن لە دۆخی هيچ پێشكەوتنێكی ئابووری **ناگونجێت**.* **(39)**

بەم پێيە، ئابووری و دادپەروەريی ئابووری ئەو لايەنانەی كۆمەڵگان كە جگە لە سامانی سروشتی، كاری ئەستەم و رێكخراوی سياسی، بەشێوەيەكی **زينيی** پەيوەنديان بە گەلێک توخمی تريشەوە هەيە. دەبێ پێش ئەوەی روانگەيەكی نوێی رۆحی لە ژيانی ئابووريی گەردووندا

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

هەست بکرێت، ژمارەیەکی زۆری تۆخم، نەزم، و دادپەروەری، بە شێوەیەکی **ئاوەزمەندانە** بەرهەم بهێنرێن. واهەیە مەرجی یەک لە دوای یەکی زیادکردنی بەرپرسیایەتی تاکەکەسی هاوڕێ لەگەڵ پەرەپێدانی ئازادییە تاکەکەسییەکان، وەک نموونەیەک بکەوێتە بەرچاو. تا ئەو ڕادە وسنوورەی کە هێزی ئابووریی تاک توانای پەرسەندنی هەیە، ژمارەیەکی تاکەکەس کە بە باشی لەو دەسەڵاتە کەڵک وەربگرن، دەتوانن بە چەند جارە زیادی بکەن؛ کەوابوو، بەشداریی کردنیان لە هێورکردنەوە و ڕەوایی دا، دەبێ گەشەی پێ بدرێت. هیچ یاسا یا ڕێکخراوێک ناتوانێت بە بێ گۆڕینی کەسایەتی، گرنگایەتی ئابووری بخولقێنێت یا بیپارێزێت. گۆڕانێکی هاوچەشن لە **بنەماکانی** نەزمی گشتیشدا پێویستە. ئەگەربە سەر نێوان ناخۆشی و **جەنگی** نێوان خۆماندا زاڵ بین، وەفاداری بە نەتەوەی کەسێک نابێ بیگەیێنێتە ڕق لێبوونەوەی کەسەکە لە وڵاتانی تر یا ئاواتی خراپ خواستن بۆیان. بە پێچەوانە، دەبێ ئەو **ئەمەکدارییە** تەواوکەرێکی هەبێت کە ئەویش ڕوانگەیەکی ڕۆحییە بۆ مرۆڤ و دامەزراندنی دادگایەکی بەرزی چەند نەتەوەیی کە بە شێوەیەکی دیموکراتییانە لە خەڵکانی جیهان هەڵبژێردرێن. نەگونجاودەبێت تاک بتوانێت تەنیا بە بەشداریی ووڵاتی خۆی، ئاشتییەکی سەرانسەری لە جیهاندا سەقامگیر بکات، با ئەو خۆش ویستنی ووڵاتە، لە ڕادەش بەدەربێت. لە بەر ئەوەی هەموو نەتەوەیەک تایبەتمەندیی خۆی هەیە و ئەو خێروبێرەی وا خۆش ویستنی ووڵات دەتوانێت بە گشتی **بیبەخشێتە** مرۆڤایەتی ، کەمە. لە گەڵ ئەوەشدا ئەمڕۆکە ئاشتی جیهانی لە هەمیشە پێویستترە، وەدیهێنانی هۆی کاریگەر بۆ دامەزرانی ئەو ئاشتییە جیهانییە و پاراستنی، لە بەرژەوەندی هەموو نەتەوەیەکدایە. لەم سەردەمە دا کە هێزی وێرانکەر وا زۆرن کە دەتوانن هەڕەشە لە بوونی مرۆڤ بکەن، هیچ شتێک کەمتر لە دەسەڵاتێکی ژوورەدەستی نەتەوەکان، کە لە سەر بنەمای وەفادارییەکی

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

بەربڵاوتر بە هەموو مرۆڤ دانرابێت و ئیلهام لە ئەوینی خودا وەربگرێت، ناتوانێ لەم بوارەدا سەرکەوتوو بێت. تەنیا بریکارێک کە "نوێنەری هەموو حکوومەت و گەلەکان بێت." **(40)**

و ئامانجی دۆستایەتی سەرانسەریی جیهانی هەبێت. **لە کاتێك** ئاشتیی جیهانیی **کەوتنە بەر هەڕەشە**، یا کاتێ کە پەیوەندیی نێوان نەتەوەکان یا خۆد پەیوەندی ناوخۆیی نەتەوەیەک بشێوێت، یا نەتەوە و گەلێک هێرش بکاتە سەر هەموو جیهان، یا کاتێک کە وڵاتێک وەها گەندەڵ بێت کە **ئەمەکداری** بۆ خەڵکەکەی خۆشی نەمێنێت، لەو دەمانەدا دەتوانێت داد پەروەری بەڕێوە ببات.

کاتێ کە ئێمە کارتێکەریی ئەم **ئەمەکدارییە** بەرینە لە سەر **ئەمەکداریی** بە وڵاتی تاکەکەس دەگرینە بەرچاو، دەبینین نەک هەر دەتوانرێت ئەو**هەستیارییە** زۆرە بە هۆی نیشتمانپەرستی ڕاستەقینەوە چارەسەر بکرێت، بەڵکو دەتوانێ هەستی ئاسایی نیشتماندۆستیش بگۆڕێت و بیکاتە هێزێکی مەزنترلە خزمەت بەرژەوەندی گەلێک مەزنتری وڵاتەکە. ئەو نیشتمانپەرستییەی وا جەختی لە سەر **جەنگ** و زاڵبوونە، هەمیشە لە باری شکۆ و شانازییەوە لە کورتی دەدات، لە بەر ئەوەی ڕەگی بنەماڵەی ئاسایی وەرزێرانی خاک، و کرێکارانی تر هەڵدەکەنرێت، دەکووژرێن، دەبن بە زیندانیانی **جەنگ** و تووشی خەفەت و نائاسوودە یی ئەوتۆ دێن کە بۆ چەندەها نەوە هەر دەمێنێتەوە.

بەڵام ئەو نیشتمانپەرستییەی وا لەگەڵ ئەوینی مرۆڤایەتیدا تێکچرژاوە، سرووش بە هەمان ئەو تاکەکسانە دەبەخشێت کە کاری وا مەزن بکەن کە هەموو جیهان سوودی لێ ببینن. وڵاتەکەشیان لە لایەن گەلان و نەتەوەکانی سەرانسەری جیهانەوە ڕێزی زۆریان لێدەگیرێت و گەلانی دیکەش شوێنی ئەوان هەڵدەگرن و بەم شێوەیە، هەر هەنگاوێک هەڵێننەوە خەڵاتی پێویستی پێ

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

وەردەگرن و پێشکەوتی خۆشیان خێرا تر دەبێت. هەربۆیەشە کە تاکەکەسی بەڕاستی نیشتمانپەرست، کە ڕەنگدەرەوەی ئەو هۆیانەیە وا پارێزگاریی، ئازادی و پێشکەوتی نەتەوەکە زامن دەکات، ئەوە بە شتێکی مەنتیقی دەزانێت کە باوەش بۆ ڕاستییەكي گەورەتر بکاتەوە و ئەویش ئەمەكدارییە بۆ هەموو هاوڵاتیانی زەوی و ئەو بریکارانەی وا لە سەرەوەی نەتەوەن و نوێنەرایەتییان دەکەن.

ئەوانە هەندێک بەشی کەم بوون لەو **بنەمایانەی** وا لە لایەن بەهائوللاوە ڕاگەیێنراون. ئەو **چارەسەر**يي بۆ ئەو نەخۆشییانە دۆزیوەتەوە کە هەر ئێستا تووشی جیهانی مرۆڤ هاتوون و چارەسەرە بۆ کێشە **دژوارەکان** و نایەکسانیی نەبڕاوە، کە زۆرجاران پەیوەندی تاکەکەسی، بنەماڵەیی، عەشیرەیی، نەتەوەیی و ناونەتەوەیی تێک دەشکێنێت (و زۆرجاریش لەبەر یەکیان دەبات). ئەو بناغەیەکی ڕاستیي خۆدایی داناوە کە دەبێ لە بەر چاوی ئێمە و لە سەر بنەمای ئەو، لە هەموو وڵاتاندا شارسانیەتێکی ماددی و ڕۆحانی دابمەزرێت.

1.ئەحمەدی خانی، مەم وزین (دێڕی 2075 – 2076)، لە بەر وەرگێڕاوی فڕەنسی *مەم وزین*، وەرگێرانی ساندرین ئەلێکسی و عاکیف حەسەن (2001)، لاپەڕە 264. 'اقلی' و 'ارجی' دوو ووشەی عەرەبین بە واتای 'بڕۆ' و 'بگەڕێوە'. لە تەرجەمەی ئەلێکسی و حەسەندا بەم شێوەیە هاتووە:
“Quand j’ai fait ce voyage avec mon âme, / Nous avons cédé cette âme et l’avons détachée de mon corps./ En apparence, il a dit a mon âme: ‘Iqlîî!’/ Et après cela, il a dit: ‘Irjîî!’”
2. 'عەبدولبەها'، *یاسای گەردوونیی ئاشتی*، لاپەڕە 229.
3. ئەلواحی بەهائوللا، کە دوای 'کتێبی ئەقدەس' ئاشکرا کراون (1978)، ل. 147
4. ووشەی شاراوە، بە عەرەبی، ژ. 2
5. گەوهەری ڕەمزوڕازەکانی خودایی- جواهر الاسرار (2002)، پەرەگرافی 54، ل. 40.
6. هەمان، پەرەگرافی 55، ل. 40
7. هەمان، پەرەگرافی 71، ل. 51

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

8. شەوقی ئەفەندی، پێشەکی بۆ کتێبی ئیقان (1983)
9. کتێبی ئەقدەس (1992)، بەشی 1، ل. 19.
10. کتێبی ئیقان، لل. 46-47.
، ل.6. 11ix. گوڵچنینەوەیەک لە نووسراوەکانی بەهائوڵلا.
12. *یاسای گەردوونیی ئاشتی*، لل. 443-446.
13. کتێبی ئیقان، لل. 112-113.
14. سوورەی هەیکەل، لە کورتکراوەکانی لۆرد هۆستس، ئەلواحی بەهائوڵلا (2002)، پەرەگرافی 109، ل. 58.
15. هەمان، پەرەگرافی 142، لل. 74-75.
16. هەمان، پەرەگرافی 152، لل. 79-80.
17. پەیام بۆ کوڕی گورگ (1971)، ل. 24.
18. *یاسای گەردوونیی ئاشتی*، ل. 317.
19. عەبدولبەها لە نووسین و قسەکانیدا ئەم لایەنە و هەندێک لایەنی دیکەی ئاشتی دەردەخات کە بەهائوڵلا ڕایگەیاندوون.
20. *نهێنیەکانی شارسانیەتی خودایی* (1990)، لل. 64-66.
21. *یاسای گەردوونیی ئاشتی*، ل. 109.
22. ئەلواحی بەهائوڵلا، ل. 68.
23. سوورەی هەیکەل، لە کورتکراوەکانی لۆرد هۆستس، ئەلواحی بەهائوڵلا ، پەرەگرافی 47، ل. 25.
24. سوورەی هەیکەل، لە کورتکراوەکانی لۆرد هۆستس، ئەلواحی بەهائوڵلا، پەرەگرافی 6، 7، 39، لل. 187-188، 201-202.
25. ئەلواحی بەهائوڵلا، ل. 69.
26. *یاسای گەردوونیی ئاشتی*، ل.108
27. ئەلواحی بەهائوڵلا، لل. 168 – 169، 162.
28. هەمان، لل. 51 – 52.
29. هەمان، لل. 39، 162، 73.
30. عەبدولبەها، هەڵبژاردەیەک لە نووسینەکانی عەبدولبەها، ژ. 97، ل. 126.
31. ڕاگەیاندنەکانی بەهائوڵلا (1978)، ل. 92.
ل. 198.Xcviii 32. گوڵچنینەوەیەک لە نووسراوەکانی بەهائوڵلا، ژ.
، ل. 81 ,*33xxxiv*. هەمان،
34. بەهائوڵلا، لە بابەتی *ژنان* دا، ل. 379.
35. بەهائوڵلا، لە هەمان، ل. 379.
36. بەهائوڵلا، لە هەمان، ل. 357.
37. بەهائوڵلا، لە هەمان، لل. 360 -361.
38. ئەلواحی بەهائوڵلا، ل. 36
39. *یاسای گەردوونیی ئاشتی*، ل.238
40. هەڵبژاردەیەک لە نووسینەکانی عەبدولبەها، ژ. 202، ل. 249

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

بەشی پێنجەم

ناوجەرگی ئایینی بەهایی

"و هەموو باڵندەکانفێر دەبوون چۆن

ڕۆژ وشەو بچریکێنن"

فەرهاد شاکەلی **(1)**

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

لـەگـەڵ ئـەوەی تـاریکترین سـەعـات پـێش سـپێدە دەکـەوێـت، سـەرلـێ شـێواوی، بـێ هیـوایی، ڕقـەبـەرایـەتـی و خـەفـەت لـە پـەیامـدەری جیهـان و نـەزم، متمانـە، هـاودەنگی و خۆشـی دەگـاتێ. هەڵگەڕاندنەوەی لاپەڕەی مێژوو، ئاوڕدانەوەیە لە کێشەیەکەوە بۆ کێشەیەکی تر: مەینەتی، ستەم، بـە ئامـانج نـەگـەیشتنی تواناکـانی مـرۆڤ. گۆڕانی بنـەڕەتـی و پێشکـەوتـی زانستیی دوو سـەدەی ڕابردوو، هەرچۆنێک بێت، دەروازەیەکی کردۆتەوە. ڕێکخستنی ڕوانگە و پێشکەوتێکی ئاکاري پێویستە بۆ ئەوەی لایەنەکانی ژیانی کۆمەڵایەتی بە شێوازێک هاوسەنگ بکرێن ، کـە هـەمـووان بتوانن سوودی تەواو لە گۆڕانکارییە باشەکان و **دەرفەتە** ئەرێ ییە تازەکان وەربگرن.

لە دڵی ئایینی بەهاییدا **بنەمایەکی** نـوێ هـەیـە کـە پێشترلە ڕابـردوودا هیـچ ئـایین یـا فـەلـسەفـەیـەک ئاراستەی نەکردووە، **بنەمایەك** کە وزەی ئەوەی تێدایە ئەو هاوسەنگییە نوێیە دابمـەزرێنێت. ئـەم **بنەمایە** ، بریتییە لە یەکیەتی لە چەشنایەتیدا وبـەهـائوڵڵا **وانـەی** ئـەو **بنەمایـەی** داداوە. ئایینـەکـانی ڕابردوو پێ لە سەر یەک چەشنی دادەگرن. ئەو یەک چەشنییە بە ناچـاری و پێویستی، یـەکیـەتـی وەدی ناهێنێت. بەزۆر سەپاندنی هاوشێوەیی لە ڕاستیدا دەگاتە ئەنجامی تێک شکانی یەکیەتـی. لـە ئامۆژگارییەکانی بەهاییدا، هاندانی چەشنایەتی، جگە لە بابەتە سەرەکییەکاندا، هێز و توانا دەداتـە کۆمـەڵگا لـەبـەر ئـەوەی هـەمووکـەس دەتـوانێ **پـەرە** بـە توانـا تایبـەتییـەکـانی خـۆی بدات و لـە ئامۆژگارییە سەرەکییەکاندا کەڵکیان لێ وەربگرێت، و ئامانجە هەمەلایەنییەکانی پتـەوتـر بکـات. بۆ هەرکۆمەڵگایەکی بەهایی لە ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوا چووبێتم، دیتوومە کە بـە ڕاستی هـەستی ئەو بڕوایەیان تێدایە کە مرۆڤ هەمووی لە بنەماڵەیەکن. لە ماوەیەکی کەمتر لە سەدەیـەک دوای مردنی عەبدولبەها، ئەم کۆمەڵگایە لە سەرانسەری گۆی زەویدا، خەڵکانی جیاجیا و پێشتر لەگەڵ

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

یەک دوژمنی هێناوەتە لای یەکتر. کۆمەڵگاکە، ئێستا پێنج ملیۆن ئەندامی لە ناو **پتر** لە(200)

قەوم و فەرهەنگدا هەیە کە لە زیاتر لە (230) وڵات و خاکی پەیوەست دەژین. لایەنگران لە

هەموو ڕەگەز و ئایینێک، پیاو و ژن، لاو و پیر، هەژار و دەوڵەمەند، خوێندەوار و لە خویندن

بێبەشکراو، خەریکن نموونەیەک لە یەکیەتی و هاودەنگی دەئافرێنن و خۆیان بەختی کەسانیتری

ناو کۆمەڵگای گەورەتر دەکەن بۆئەوەی دەرمانی ئەو کێشە زۆرانە بکەن کە ڕووبەڕوومان

بوونەتەوە. خەڵک بە شێوەیەکی تازە بەرەو **تەنگژەکانی** ئەم دواییانە دەچن، لە بەر ئەوەی لایان

وایە سروشتی ئەم کارانە لەوانی ڕابردوو جیاوازە:

ئەوشتەی وا لە سەرەتای مێژووی ڕەگەزی مرۆڤدا دەیتوانی لەگەڵ پێداویستییەکانی مرۆڤ

یەک بگرێتەوە، ئێستا ناتوانێت وەڵامدەر یا خۆد جێ پەسندی نیازەکانی ئەمڕۆ، واتە ئەم

سەردەمی تازەیی وهێنانەبەرهەم بێت. مرۆڤایەتی لە پلەی ڕاهاتنی بەربەستکراو و سەرەتایی

پێشوو چۆتە پێشەوەتر. مرۆڤ ئێستا دەبێ ڕاستی و وزەی نوێ لە مێشکیدا بێت، **ئاکارگەلێکی**

نوێ، توانای نوێ.... **(2)**

ئەوە ڕاستە کە جیهان بە گشتی، بەتایبەت لە دوو دەیەی ڕابردوودا، خەریکە بە خێرایی هەستی

'زەوی وەک یەک وڵات' پەیدا دەکات. بەڵام ئێمە لەم **دەیەی**(لەوحە) ی عەبدولبەهادا کە لە دوە

می مانگی جولای (1914) دا بۆ فەیلەسووفێکی دیاریکراو لە هیندستان نووسراوە، دەبینین کە

ئەو بیرۆکەیەی وا ئێستا دەستی کردووە بە کارتێکەری لە ناو مرۆڤدا، هەر لە سەرەتاکانی

دەسپێکی ئایینەکەوە ڕۆح و گیانی بە کۆمەڵگاکانی بەهایی بەخشیوە و بە کار هێنانی

ئامۆژگارییەکانی لەمەڕ خۆشەویستی، ناوکی بیری ئایینی جیهانییە:

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

ئەو خودایە!

ئەی خوازیاری راستي! خودای بەرز و دڵۆڤان ئەوین و هاودەنگیی بە جیهانی مرۆڤایەتی بەخشیوە، بۆ ئەوەی هەموو تاکێک پەیوەندێکی تەواویان لەگەڵ یەکتر هەبێت و رۆناهي و **تاکایەتی** خودا لە جیهانی مرۆڤ دەربکەوێت. هەر بەو ئامانجەشەوە نیشانەی بۆ ناردووین؛

کتێبی ئاسمانیی بۆ ئاشکرا کردووین؛ ئایینی ئاسمانیی داناوە بۆ ئەوەی ئە**وگیانە** پیرۆزانە، ئەو کتێبە ئاشکرا کراوانە، و ئەو ئایینە ئاسمانییانە لە جیهانی مرۆڤایەتیدا ببنە هۆکاری یەکیەتی، پێکهاتن و ئەوین. کاتی سەرنج دەدەینە ئایینە پیرۆزەکان، دەبینین کە حەقیقەت هەر یەکێکە لە بەر ئەوەی هەموو ئایینە ئاسمانییەکان ڕاستن، و ڕاستەقینەش چەند جارە بوون و دابەش کران هەڵناگرێت. ئە فسوس ، ئێستا بنەمای ڕاستەقینە ون بووە و لاسایی کردنەوە، نەریت و ڕێ ورەسم بوونەتە بنەمای جیاوازیی و هۆی کەلە ڕەقی، و کەرەسەی شەڕ و پێکدادان.

ئامانجی بنەڕەتی لە دەرکەوتن (ظهور ') ی پیرۆز ودامەزرانی ئامۆژگارییە پیرۆزەکان لەناو چوون. لە کاتێکدا کە ئەم تاریکییە ڕەشە، کە لاسایی کردنەوەی باوک وباپیرانە، دەوری جیهانی داوە و ڕووناکایی بنەڕەتیی ئایینە ئاسمانییەکان فەوتاون، وا سپێدەی ڕاستی دەرکەوتووە و هەتاوی ڕاستەقینە (بەهائوڵڵا) لە ئاسۆی ئێران سەری هەڵداوە و تیشکی ئاسمانیی خۆی خستۆتە سەر جیهانی مرۆڤایەتی. ناوبراو بینایەی لاسایی کردنەوەی نەزانیی ڕووخاند و ئەو کردار و نەریتانەی مرۆڤی لەناو برد کە لە پێشداوەریی سەردەمە کۆنەکانەوە سەری هەڵدابوو. ئەو ئامۆژگارییە ئاسمانییانە کە لە ناو جەرگی ئاسۆدا بنیات نراون، وەک خزانی ڕۆحن بۆ ناو لەش. بەم پێیە، ئێستا لە ئێران، بەهۆی نەفەسی ڕۆحی خوداوە، خەڵکانی جیاجیا پەردەی خوڕافە و پروپووچییان دڕاندووە، لە لاسایی کردنەوەی نەزانیی ڕزگاریان هاتووە، گەیشتوونەتە راستي ،

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

و لـەوپـەڕی هـاودەنگیـی و ئـەویندارییـدا لـەگـەڵ ئیمانـدارانی ئایینـە جیـاوازەکـان کـەوتـوون.

کۆبوونـەوەی گـەورە ڕێـک خـراون کـە موسـوڵمان، مووسـایی، زەڕدەشـتی و هـەنـدێک جـار بـووزییش، بـە ڕەگـەزی جیاجیاوە لـەناویانـدا بـوون. تـورک، عـەرەب، ئێرانـی، کـورد، ئینگلیز، فرەنسی و ئەمەریکی، میهرەبان و شاد وەک برا، لەگەڵ یەک دانیشتوون. وەک 'مەڕی خودا' و لە ژێر سێبەری ڕاهێنانی شوانیکی ئاسمانیدا لە **کێڵگەی** راستیدا لەوەڕیون. کـاتێ کـە تۆ سـەرنج دەدەیـە راسـتي ، دەبینـی ئـەو لاسـایی کردنـەوە کـۆن و تـەقلیدییانـەی ئـایین، لـە نـاو خـەڵـک و نـەتەوەکاندا دەبنە هۆی خوێنڕشتن.

لە بەر ئەوەی سەردەم سەردەمی ڕووناکییە و ئـەم سـەدەیـەش سـەدەی زانین، ئامۆژگـاریی نـوێ پێویستە، درەوشانەوەیەکی نوێ گەلێک گرنگە و ژیانێکی نوێ پێویستە. **گیان** ناتوانێت بیری کۆن وەربگرێت، بیرۆکەی نوێ وئامۆژگاریی نوێ پێویستن کە دەبێ ببنە **گیانی** ئـەم سـەردەمـەو چرای سەدەکەمان. لێکی بدەوە، هەوڵی تەواو بدە کە وەک بینەری ئەوین، ناوەندی چرای راستي لە کۆبوونەوەی جیهانیدا بەچاو بکەێت و بە توانا و هێز وبڕیارێکەوە هەستیە سەرپێ کە وەک ئەوە وابێت دەتەوێت وڵات بـجووڵێنیەوە.

ڕێز و سڵاوت لێ بێت!

عەبدولبەها عەبباس(3)

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

وەک عەبدولبەها **پشتگیری** دەکات، باوەڕ بە لەخۆگرتن، کە لەو سەردەمە دا تەنانەت لە ئێستاش بەهێزتر بوو، گۆڕا و بوو بە کۆڕی برایەتی، کە وابوو هەر لە ڕۆژانی سەرەتای ئایینی نوێوە، *"موسوڵمان، جوولەکە، زەردەشتی، بووزی، تورک، عەرەب، ئێرانی، کورد، ئینگلیز، فەرەنسی وئەمریکی"* هەستیان کرد کە ئەندامانی بنەماڵەیەکن. ئەسڵی بنەڕەتیی بەهایی، واتە یەکیەتی، ڕەگی لە یەکیەتی خودادایە ، **چونکە** ئێمە هەموومان دەستکردی یەک **کردگارین** کە هەموومانی خۆش دەوێت. خودای **دێرین** کە ناسینی نەگونجاوە، هەمیشە ئاگری ئایینی لە دڵی مرۆڤدا بە هەڵکراوی هێشتۆتەوە. ئەو هەمیشە چراهەڵگرانی **پاکژی** ناردووە بۆ ئەوەی ئاگری ئایین بدرەوشێتەوە. ئەم ئاگرە هەموو ئەوانەی دەوری خۆی گەرم دەکاتەوە، جا گرنگ نییە چساڵێک بێت و گرنگیش نییە کام چراهەڵگر هەڵیدەکات. هەموو دڵێک بە هەمان چرا ڕووناک دەبێتەوە. بەهائوڵڵا دەنووسێت:

"خودا لە هەموو **بوونەوەران پاکترە** ، ئەو دەڕوانێتە هەمووان و لە هەمووان پاکترە ، واتای **یەکگەرایی** (تەوحید) و تاکپەرستی ئەوەیە کە خودای تاک بە سەر هەمووان‌دا زاڵ ببینین و هەمووان بەوەوە بەستراو ونیازمەندی ئەو بزانین. ئەوەیە واتای تاکپەرستی ، نەک ئەوەی هەندێک لە خەیاڵپەرستان هەموو شتێکیان کردۆتە هاوبەشی خودا و لەگەڵ ئەوەشدا خۆیان بە ئەهلی **یەکگەرایی** دادەنێن. نا، ئەوانە لاساییکەرەوە و بەربەستکارن. **یەکگەرایی** ئەوەیە یەک بە یەک بزانی نەک بە دوو. گەوهەری **یەکگەرایی** ئەوەیە جێگەی سەرهەڵدانی حەق لەگەڵ غەیبی

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

بەرزدا بە یەک بزانی، واتە کار و کردار و فە رمان و نەهی ی ئەو بە هی ئەو بزانی و لەوی جیا نەکەیتەوە. خۆش بە حاڵی ئەوانەی ڕزگار دەبن و ئەوان لەوانەن وا پێ داگرن." **(4)**

هەربۆیەش خوداناسی لە چوارچێوەی ناسینی نیشانەکانیدا دەمێنێتەوە - نیشانەکانی جوانیی ئەو لە هەموو شتێکدا ڕەنگی داوەتەوە و بە تەواوەتی لە مرۆڤدا، و لە تێگەیشتنی دەرکەوتنی خودادا.

دەرکەوتنی خودا تەرکیزی لە سەر هەموو نیشانەکانی خودا لە وجوودی ئەواندا هەیە، وەک ئاوێنەیەکی باڵانوێن کە هەتاو تێیدا تیشک بداتەوە. ئەوانەی وا پەروەردەی خوداییان هەیە لە سەردەمی جیاواز و لە کات و ساتێ **نائومێدیی** مرۆڤدا دەردەکەون، کاتێ کە تەنگژەی بە ناسۆرئابڵوقەی هەمووان دەدات و بەهۆی قسەی ئەوان و خۆبەختکەریی ئەوانەوە، زانیاریی و ڕابەریی خەڵاتی هەمووان دەکرێت.

هەرکامیان **پشتگیری** ئەوی پێش خۆیان دەکەن و هەرکام پەیمان لەگەڵ خەڵک دەبەستن کە ئەوی وا دوای ئەوان دێت، بناسن. هەرکامیان ڕاستیی ئەبەدی دووپات دەکەنەوە وئامۆژگاریی تایبەت وجیاوازی تایبەتمەند بە پێداویستییەکانی سەردەم ئاراستە دەکەن. ئەوان و تەنیا هەر ئەوان، بە لێهاتوویەوە ئەو نەخۆشییانە دەناسن کە جیهان تووش دەکەن و هەر ئەوانیش دەرمانی بێ وێنە دەخەنە بەر دەست کە لە سەردەمی خۆیدا چارەسەری نەخۆشینەکە بکات. ئەگەر بە ووردی و لە پەیوەندی ئەو سەردەمەدا کە ئەوانی تێدا دەرکەوتوون، لە ئایینی جیاجیای جیهان بکۆڵرێتەوە، ڕوون دەبێتەوە کە ئامۆژگاریی و هێزی گۆڕانی وایان تێدابووە، کە بۆ پێشکەوتنی خەڵک پێویست بوون. لەم بارەیەوە، هەموو ئایینەکان قۆناغی جیاجیای یەک ئایینن، کە وەک زانستگە، خوێندکارەکانیان بە ناو بەرنامەکاندا تێپەڕ دەکەن تا پێدەگەن و ئامادەی توێژینەوەی باڵاتر و بەگشتی، کرداری لێهاتووانە لە جیهانی بەرینتر دەبن. بە هەمان شێوە، دەکرێت دەرسی

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

ڕاستگۆیی، بێ خەوشی، جێی متمانە بوون، وەفاداری، بەزەیی، خۆشەویستی لە هەموو ئایینێکدا بدۆزرێتەوە، لەبەر ئەوەی لە ڕوانگەی ئامۆژگارییە هەمیشەییەکەیانەوە، واهەیە ئەوان وەک هەتاوی ڕاستي سەیر بکرێن کە لە زۆر ئاسۆوە سەرهەڵدەدات، بەڵام هەمیشە یەک ڕۆناهي و یەک گەرما ئاراستەی زەوی دەکات.

هاوسەری خۆشەویستم 'ڕۆبێرت گولیک' ی لاو، لە سەرەتایەکدا کە بۆ "حەوت **دۆڵ**" و "چوار **دۆڵ**" ی نووسیوە، ئاماژە بە ئەسڵەکانی بەهائوڵڵا دەکات لەمەڕ یەکبوونی هەموو ئایینەکان و دەڵێ: "ڕاستەقینە ڕۆحانییەکان لە ناو هەموو ئایینە دامەزراوەکاندا وەک یەکە، و ئەوانن کە بنەمای ئایین دادەمەزرێنن. ئەوە، مانا و مەبەستی ڕاگەیاندنی بەهائوڵڵایە سەبارەت بە ئایینەکەی: 'ئەوە ئایینی لەگۆڕان نەهاتووی خودایە، لە ڕابردوودا هەمیشەیی بووە، و لە داهاتووشدا هەمیشەیی دەبێت.'" **(5)**

بەهائوڵڵا لە *'نیشانەکانی خودا'* دا کە ئایینی خودای تێدا ئاشکراکردووە، گوتوویەتی: *"هەرکام لەوانە، ڕێگای خودایە کە ئەم جیهانە بە مەوداکانی ژوورسەرەوە پەیوەند دەدات و پێوانەی ڕاستي ئەوە، لە سەر هەموو کەسێکی ناو پاشانشینی زەوی و ئاسمان..."* و لە **دەقێکی** دیکەدا دەڵێت: *" ئەی ئیمانداران! لە یەکبوونی خودا، ئاگادار بن بۆ ئەوەی کەمتر ئارەزووی جیاوازیدانان لە نێوان یەک یەکەی نیشانەکانی ئەوتان هەبێت..."* **(6)**

ئێمە کە بە دەوری **ڕاستییەوە** کۆبووینەتەوە، و دڵمان بە چرای خودا ڕوون کردۆتەوە، هەموومان هەمان لێهاتوویی و هەمان سیفاتی تایبەتمان هەیە کە ئەوانیتر هەیانە. خودامان یەکە. پێغەمبەرانێک کە بۆمان نێردراون ، ڕووناکي ئەو یەک چرا خوداییەن. هەربۆیە، ئێمەش هەریەکین. وەک پێغەمبەرانی خودا، کە هەرکامیان توخمێکی جیاوازکەرەوەیان تێدایە : بڵیمەتیی

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

تایبەت، ناوێکی جیاواز، مەئموورییەتێکی تایبەت، وەدربڕینێکی بێ وێنە. ئێمەش هەروەها خاڵی جیاوازیکەرەوەمان هەیە.بەڵام لە بناغە ی ژیانی ڕۆحانی و مرۆڤانە و تەنانەت ئەندامیی خۆماندا هەر یەکین. بەم شێوەیە، **بنەمای** ناوەندیی یەکبوون لە ئایینی بەهاییدا یەکیەتیە لە زۆرایەتیدا، و لە هە مان ئەوەدا ڕێز لەو باربووە جیاوازانە دەگرین کە تاکەکەس پێشکەشی دەکەن، جە ختمان لە سەر ئەوە دەبێت کە چ شتێک دەتوانێ پێکەوەمان ڕابگرێت.

من ئەزموونی خۆم لەگەڵ ئەمریکییە هیندییەکان [سوور پێستەکان] م لەبیرە لە کاتێ هاتنمدا بۆ وڵاتە یەکگرتووەکان. سەرنجم زۆر بەرەو ئەوان کشابوو. لەخۆم دەپرسی بۆچی دەبێت کوردێکی وەک من هەستی ئەوتۆی هەبێت. تێگەیشتم، هۆیەکەی باوەڕم بە یەکیەتی لە ناو زۆرایەتیدایە کە پێشتر فێری ببووم.

ئەمڕۆ، من ئەو خۆشەویستییە ڕۆحانییە لە ناو تاک و کۆمەڵی بەهاییدا دەبینم، کۆمەڵگایەک کە لە پانتایی ئەم گۆی زەوییەدا زیندووە. ئەوە گۆڕانکارییەکی شۆڕشگێرانەی ئەو ڕابردووەیە کە ئیمانداران [ی بەهایی] هەمیشە وەک کەسانێکی جیاواز لە خەڵک سەیر دەکران. بەهائوڵڵا نووسی:

ڕەشماڵی یەکیەتی هەڵدراوە؛ خۆتان وەک کەسی نامۆ مەزانن.... ئێوە هەموو میوەی دارێکن وگەڵای لقێکن... جیهان هیچ نییە جگە لە یەک وڵات ومرۆڤیش هاوڵاتیەکانین... **(7)**

عەبدولبەها ئەم ڕاستییە نوێیەی ئەم سەردەمەی لە یەک لە دوایین ووتارەکانیدا لە 1912 و لە کاتی سەردانی ئەمەریکای باکوور ڕوون کردەوە، سەردانێک کە دوای ئازاد بوونی لە زیندانی عوسمانییەکان بۆی ڕەخسا.

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

نیازی لەم وتەیەی سەرەوەتر ئەوەیە کە جیهانی مرۆڤایەتی وەک دارێک وایە، گەلان یا خەڵکان لق وپۆپی جیاوازی ئەو دارەن و بوونەوەری تاکی مرۆڤ میوە و خونچەی دارەکەن. بەهائوڵلا بەم شێوەیە یەکیەتی مرۆڤایەتی راگەیاند، لە کاتێکدا هەموو فێرکردنێکی ڕابردووی ئایینەکاندا جیهان یا مرۆڤیان وەک شتێک ناساندوە کە بە سەر دوو لقدا دابەشکرابێت: یەکیان ئەوانەی وا لە سەر کتێبی خودان یاخود درەختی ئیمانن و ئەوانیتر خەڵکانی بێ ئیمان و بەهەڵەداچوو یا داری شەیتان. یەکەمیان وەک ئیماندار و دووهەمیان وەک **گاور** سەیر دەکرێن ، بەشێک لە مرۆڤایەتی دەکەونە بەر بەزەیی خودا، و ئەوانیتر غەزەبی خوڵقێنەریان لێ دەکرێت. بەهائوڵلا بە ڕاگەیاندنی 'یەکیەتی جیهانی مرۆڤ' ئەم شتەی لابرد، و ئەم **بنەمایە** لە ئامۆژگارییەکانیدا بوون بە شتێکی تایبەتمەند، لە بەر ئەوەی هەموو خەڵکی خستە ناو دەریای بەزەیی و دڵئاوایی خوداوە و گوتی: *هەندێک خەویان لێکەوتووە و دەبێ لە خەو ڕابن. هەندێکیش دەردەدارن و دەبێ* ***چارەسەر*** *بکرێن. هەندێک پێنەگەیشتوون وەک منداڵ، و دەبێ پەروەردە بکرێن. بەڵام هەمووان دەکەونە بەر دڵۆڤانی و بەخشندەیی خودا* . **(8)**

ئەسڵی بنەڕەتی یەکیەتی لە زۆرایەتی خۆیدا، تەنیا بریتی نییە لە ئاواتی باش وتەنیا لە چوارچێوەی هەست کردن بە برایەتییەکی بەرینتردا قەتیس نامێنێتەوە، لە چەشنی ئەو هەستانەی وا من لە کاتی دیتنی یەکەمجاری خەڵکە خۆجێیەکانی ئەمریکا بووم. ئەوە **بنەمایەکی** زیاتر ڕۆحانییە، کە وەک ئەسڵەکانی یاسای بنەڕەتی ، کە بەگوێرەی یاسا و نەریت دادەنرێن، ئامانجی دەست ڕاگەیشتن بە پشتگیرییەکی دوولایەنەی ئەندامانی یەک تاقم و دەستەی هەیە و هاودەنگی و هاوکاری لە ژیانی ڕەگەزی ئێمە ، ڕەگەزی مرۆڤدا بەرهەم دەهێنێت.

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

ئەو **بنەمایەی** وا لە جەماوەر هەڵقوڵیوە، لە زۆر پڕۆژەی پێشکەوتی کۆمەڵایەتی و ئابووریشدا بەکار هێنراوە کە بەهائیان دایانناوە، و لە ژیانی ڕۆحانی کۆمەڵگاکانیاندا کەڵکی لێ وەرگیراوە. پڕۆژەکانی پێشکەوتی کۆمەڵایەتی و ئابووری بەهائیان نابێ بە هەڵە وەک کاری خێرخوازیی مرۆڤدۆستانە سەیر بکرێت، هەرچەندە کارەکان جێگەی ستایشی زۆریش بن. بە پێچەوانە، ئەوانە لە **بنەمای** یەکبوونی مرۆڤەوە سەرچاوەیان گرتووە. بەبێ ئەوان ئەم **بنەمایە** تەنیا دەبووە دروشمێک و هیچی تر. هەموو ئەم پڕۆژانە ئاسانکاري بۆ شانازی، بەختەوەری و پەرەسەندنی ڕۆحانی خەڵک دەکەن. هەموویان کەرەسە بۆ هاوکاری کردنی خەڵکی کۆمەڵگا جیاوازەکان لەگەڵ یەکتر پێک دەهێنن. وهەموویان، چەشنایەتی کەلتوورەکانمان دەردەخەن. **(9)**

دوور لە جیاوازییە خەستەکان، **بنەمای** یەکیەتی مرۆڤ هێزێکە بۆ ئەفراندنی هاوتەریب. ئەم **وانەی** هاوڕێ بیەی نێوان خەڵک، لەماوەی ژیاندا، منی لە دۆست و برادەری گەلێک باش نزیک کردوە، لە تاکەکەسی نائاساییەوە تا کەلتووری کەمینە کان ، کە ئەگەر بەهایی نەبوایەم وا هەبوو نەیانناسم و خوشم نەوێن.

وا ئێستا بۆ ماوەیەکی دوورودرێژە کە لە 'ئاریزۆنا' ژیاوم، ناوچەیەکی وشک و گەرمی وڵاتە یەکگرتووەکان بە چیا ، دۆڵ وشیو و دەشتایی بەرزی سەرسام هێنەرەوە، کە هۆزە هیندییە خۆجێیەکانی تێدا نیشتەجێن : ناڤاجۆ، ئاپاچی، هۆپی و زۆرێکیتر. لەو کاتەوە کە گەیشتوومەتە ئاریزۆنا، ئەم خەڵکەم خۆش ویستووە. هەرکات چاوم پێیان کەوتووە، خێرا ڕامکردووە بۆ لایان بۆ ئەوەی لە نزیکەوە بیانبینم، ئەویش بەهۆی جل وبەرگی ڕەنگاوڕەنگیانەوە.ئەوان وایان بیر دەکردەوە کە منیش یە کێکم لە وان ، ڕەنگ بێت لەبەر ئەوەی زیاتر لەوان دەچووم تا

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

لەخەڵکانیتر. خوێندنەوەی **پێشبینییەکانی**'پیتر سیمپڵ' – هیندێیەکی ئاثاباسکان و خەڵکی 'فۆرت یووکون' ی ئالاسکا، دڵم دەرفێنێت. لە نامیلکەیەکدا ئاوا باسی نوقڵانە لێدانی هیندییەکانی ئەمەریکا کراوە:

گەلێک **پێشبینی** هیندییەکان لە بەشی جیاجیای ئەمریکا هەن کە زۆریان وەک یەکن و شتێکی بەم شێوەیە دەڵێن: باسی ئەو ڕۆژە دەکەن کە هیندییەکان پەرپووت دەبن، کاتێ کە ڕۆحیان نەخۆش دەکەوێت و ناتوانن وەک مرۆڤێک بجووڵێنەوە. ئەوان دەڵێن کاتێک دێت کە سەرلێ شێواوی سەبارەت بە بابەتەکان، بە تایبەت ئایین، پەرە دەستێنێت. پاشان **راستییەکی** نوێ لە ڕۆژهەڵاتەوە دەگاتێ. ئەوە هەموو مرۆڤ دەکاتە یەک و دەبێتە هۆکارێک بۆ ڕاسانی هیندییەکان و بوونەوەیان بەو خەڵکە مەزنەی کە پێشتر بوون.

ئەوشتە،لة كاتێك ڕوو دەدات کە ئامۆژگارییەکانی بەهائوڵڵا بگاتە بەر دڵێ هیندییەکان. **(10)**

پێش بینیي هاوچەشن لە ناو موسوڵمان و مەسیحییان واهەیە لە ئایینەکانی دیکەشدا، هەر هەیە. گەرچی هەموومان دابەش کراوین ، بەڵام بۆئەو کاتە ئامادەین کە تێیدا یەکیەتیی ڕاستەقینەی خۆمان دەدۆزینەوە. لە هاتوچۆم لەگەڵ هیندییەکاندا لە ئاریزۆنا، سەرنجی زۆرم بەرەو نامەی خاتوو 'ڕووحیە ڕەببان' ڕاکشا کە چەند دەیە پێش ئێستا بۆ هیندییەکانی ئەمریکای نووسیبوو، ڕۆحیە ئەوانی زۆرخۆش دەویستن و هۆزی 'بلاک فووت' ناوی "دایکی پیرۆز" یان لە سەر دانا. ئەم نامە مێژووییە، (11)

بۆ "بەهاییانی هیندی و ئێسکیمۆی کیشوەری ئەمریکا"، بەم شێوەیە دەست پێدەکات: "براو خوشکانی بەتایبەت خۆشەویستم".

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

کاتێ کە نامەکەم خوێندەوە، خەیاڵی ئەوەم تێدا زیندوو بووەوە کە ئێمەی کوردیش وا هەیە ڕۆژێک لە ڕۆژان بە ڕێزەوە لێمان تێبگەن. لە بەشێکی نامەکەدا خاتوو ڕەببانی دەنووسێت:

... دەمەوێت پێتان بڵێم کە دڵنیام ڕۆژێک دێت مرۆڤی سوورپێستیش دەخوێنێت و مێژووی گەلەکەی خۆی دەزانێت؛ مرۆڤی سپی ئێستا چوارسەدساڵە مێژووی مرۆڤی هیندی دەخوێنێت و هەرچەندە زیاتری لێ بکۆڵێتەوە زێدەترئێوەی خۆش دەوێت. ئێوە ڕەگەزێکی مەزنن. خەڵکی ئێوە لە دونیای نوێدا پێش ئەوەی مرۆڤی سپی بگاتە ئەوێ، شاری زۆر گەورە و نوێژگەی جوانیان دروست کردووە. ئێوە بەو دەستانەی خۆتان هەیکەل و دەفری گڵێنە، زێڕین، زیوین، و گەوهەرینی سەیر وسەمەرە وجل وبەرگ و سەرپۆشی بە زەنگیانە وپەڕتان لە خوری و ماددەی تر دروست کردووە....

ئەوە دەریدەخات کە ئایینی بەهایی چ شێوەیەک لە یەکیەتی دەئافرێنێت. یەکیەتییەک کە لێهاتوویی جیاواز، و تایبەتی لە هەر گەلێکدا پەروەردە دەکات و پێشی دەخات. (شەوقی ئەفەندی) ئەم **بنەمایە** ڕوون دەکاتەوە:

با گومان لە ئامانجی بووژاندنەوەی یاسای بەهائوڵلا لە سەرانسەری جیهاندا نەمێنێت- جیا لە ئامانجی ڕووخاندنی بنەمای هەنووکەیی کۆمەڵگا. یاساکە داوای بەرینبوونەوەی بنەماکان دەکات، بۆ ئەوەی دام ودەزگاکانی بتوانن بەشێوەیەکی گونجاو لەگەڵ جیهانی هەمیشە بگۆڕدا، نوێ بکرێنەوە و سەرلە نوێ دابڕژێنەوە. ئەویاسایە ناتوانێت بەگژ دڵسۆزییە ڕەواکاندا بچێت، ناشتوانێت چاو لە دڵسۆزییە سەرەکییەکان بقووچێنێت. ئامانجەکەی، دامرکاندنی بڵێسەی نیشتمانپەروەرییەکی ژیرانە و تێگەیشتووانە لە دڵی خەڵکدا نییە و لەناوبردنی سیستەمی سەربەخۆیی نەتەوەییش ئەوەندە گرنگ وبنەڕەتی نابێت ئەگەر لە خراپەکاریی بە ناوەندیکردنی

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

زیاد لە ئەندازە دووری بکرێت. یاساکە چەشنایەتی ئەسڵی قەومیی، بارودۆخ، مێژوو، زمان، نەریت، بیروباوەڕ، و عادەتێک کە خەڵک و گەلانی جیاجیا هەیانە، بە ژێر لچەوە ناکات و هەوڵ نادات دەستدرێژییان بکاتە سەر. بە پێچەوانە، داوای وەفادارییەکی بەرفراوانتر دەکات لەپێناو بەرزییخوازییەکی مەزنترلە هەموو ئەوانەی وا ڕەگەزی مرۆڤیان بووژاندۆتەوە. یاساکە، پێ لە سەر ملکەچ کردنی گۆڕم و بەرژەوەندیی نەتەوایەتی دادەگرێت لە بەرانبەر داواکاریی پێویستی جیهانێکی یەکگرتوودا. یاساکە، لە لایەکەوە بەناوەندیی کردنی زیاد لە ئەندازە رەفز دەکاتەوە و لە لایەکی ترەوە هەر هەنگاوێک لە پێناو بە هاوشێوە کردندا دەداتە دواوە. ڕوانینی ئەو بەرەو جیهان لە 'یەکیەتیی ناو چەشنایەتی' دایە.... **(12)**

ئەزموونی ژیانم لە ناو ئەو هەموو کۆمەڵگا جیاوازەکان : میسر، عیراق، کوردستان، لیبیا، و وڵاتە یەکگرتووەکان، گرنگایەتی ئەم **بنەمایە** بنەڕەتییەی یەکیەتی مرۆڤی بۆ دەرخستم. ئەوەش وای لێکردم لەوە تێبگەم کە ئێمە هەموومان – واتە هەموو کەسێکی سەر گۆی زەوی- یەک بنەماڵەین. ئێمە هەموومان شادی و کامەرانیمان دەوێت. با بە شوێن چارەسەرەوە بین بۆ دووبەرەکی کە پێمانەوە نووساوە و کاری بۆ بکەین، هەمیشە هەوڵ بدەین ئەو دووفاقەییەی وا کۆمەڵگاکەمانی فەوتاندووە، بەیەکەوە بدوورینەوە. گەلۆ ئەم یەکیەتییەی ناو چەشنایەتی باشترین **ڕێگەچارەیە** وتاقە چارەسەری ئەم دووبەرەکییە نییە؟

ئەم یەکیەتییەی ناو چەشنایەتی، هێنانەدیی ئەو یاسا زێڕینەیە کە لە ڕابردوودا ڕاگەیێنراوە، بەڵام تەنیا وەک ئاواتێکی باش ماوەتەوە ، بەو شێوەیەی وا لەم حەدیثە ناسراوەدا هاتووە: "هیچکام لە ئێوە خاوەن ئیمان نین ، مەگەر ئەوەی وا بۆ براکەی خۆتان دەوێت هەر ئەوشتە بێت کە بۆخۆتان دەوێت".

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

1. بەشێک لە "گەڕانەوە"، *شیعرەکانی فەرهاد شاکەلی*، وەرگێراو لە کوردی، (کەرکووک – کوردستانە، 2002)
www.kerkuk-kurdistan.com/kulturek.asp?ser=4&cep=3&nnimre=310, 2202.
2. عەبدولبەها، *ڕاگەیاندنی ئاشتی جیهانی*، ل. 438

3. ئەستێرەی ڕۆژئاوا، بەرگی 9، ژمارە 12 (ئوکتۆبری 1918)، لل. 135-136.

ل. 4LXXXIV166. گوڵچینێک لە نووسینەکانی بەهائوڵلا، ژمارە
5xii. پێشەکی، بۆ حەوت دۆڵ و چوار دۆڵ بەهائوڵلا (1978)، ل.

. ، لل. 50، 6XXI,XXIV59. گوڵچینێک لە نووسینەکانی بەهائوڵلا، ژمارە

7. وەک شەوقی ئەفەندی گوتوویەتی لە *نەزمی جیهانی بەهائوڵلا* دا، ل. 41.
8. *ڕاگەیاندنی ئاشتی جیهانی*، ل. 454
9. بۆ پێداچوونەوەی کاری هەمەلایەنە و هەمەچەشن کە بەهاییان بەڕێوەیان بردووە، بڕوانە:بەرگەکانی *جیهانی بەهائیان*.
10. پیتر سیمپڵ و جۆن کۆڵستۆ، ئامۆژگارییەکانی بەهایی: تیشکی هەموو ئایینەکان، بە وێنەکانی فرانکلین کاهن (ن.د)ەوە، پەرەگرافی کۆتایی.
11. ڕێکەوتی 1969 ی بەسەرەوەیە.
12. شەوقی ئەفەندی گوتوویەتی لە *نەزمی جیهانی بەهائوڵلادا* ، ل. 41- 42.

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

پاشكۆكان

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

پاشکۆی 2

بابە!

لەوپەڕی دیجلەوە سڵاوت لێ دەکەم
سڵاوێک لە دڵی منداڵە تاقانەکەتەوە
سڵاو لە دڵێکی برینداڕەوە
سڵاو لە ڕۆحێکەوە وا لە کەندەلانی ئەبەدییەتدا دەسووڕێتەوە
سڵاو لە لەشێکەوە کە لە ناو تۆزدا دەژی

بابە!
تۆ لەکوێی؟
بابە چۆن باوەڕ بکەم تۆ مردووی!
بەڵام ئەگەر هەواڵەکە ڕاست بێت
باوەڕ بکە تاقە هیوای ژیانی منیش فەوتاوە!
بابە! تۆ لە میسر کۆچی دواییت کرد و لە عیراق
چرای گەشی هیواکانم
لەگەڵ تۆدا کوژایەوە
بە زیندوویی بزەت دەهێنایە سەر لێومان؛ و بە مردنت
فرمێسکت ڕژاندە چاومانەوە

بابە!
تەنانەت لە کاتی سەفەری هەمیشەییتدا
نەمتوانی بتبینم!
تەنانەت لە کاتی ماڵئاوایی کردندا بەختی ئەوەم نەبوو
وەک جاری جاران ڕوومەتت ماچ کەم و لە ئامێزت بگرم بابە گیان!
تەنانەت ئێستا کە مردووی، لافاوی دیجلە و تۆفانی مێدیتڕانە
نایەڵن بێم و بۆ دواجار بتبینم!

بابە ئەی خۆشەویستی ڕۆحم،
تۆ خاوەن ڕۆحێک بووی
ڕۆحێکی گەورەی وا کە پانتایی زەوی بۆی بچووک بوو
دەبوایە مەودایەکی بەرینتر لە بەهەشتدا بۆ خۆی بدۆزێتەوە
بۆچی ملت بۆ مردن دانەواند؟
بۆچی چوویە هێمنایەتی هەمیشەیی و منت بە تەنیا هێشتەوە؟

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

بابە ! بانگت دەکەم بە هەموو تواناوە بانگت دەکەم
دەنگدانەوەی دەنگی خۆم لە زەوی و ئاسمان دەبیسم
گویم لە دەنگدانەوەکە هەیە بەڵام وەڵامم نییە!
بۆ، بابە بۆ؟
تۆ لە کوێی؟

بابە!
تۆ هەستی گشتیت بە دڵئاواییەوە پێ بەخشرا
تۆ خەڵاتی ئێشبینی بە دڵئاواییەوە پێ بەخشرا
کاتێ کە قیتارەکەم وێستگەی قاهیرەی بەجێ هێشت، نەگریای؟
وەک من تۆم دەناسی، پیاوێک نەبووی مل بۆ هەستت دانەوێنی
بەڵام ئەودەم
لام سەیر بوو فرمێسکت ڕژاند
پێم سەیر بوو کەوتیە شوێن قیتارەکە، دەستێکت بۆ ماڵئاوایی ڕادەتڵەکاند،
و بە دەستەکەی ترت فرمێسکت لە چاوان دەسڕی –
پێم سەیر بوو ببینم باوکی خاوەن شکۆم بە گریانەوە
کەوتۆتە شوێن قیتارەکە -
ئێستاش لەبیرمە کاتێ دەستت لەوە هەڵگرت شوێن قیتارەکە بکەوی،
نەڕۆیشتی و چاوت بڕیە دەستم کە لە پەنجێرەکەوە ڕادەتڵەکا
هەتا قیتار لەچاوان وون بوو.
گەلۆ دەتزانی ئەوە دوایین چاوپێکەوتنمان دەبێت؟

بابە!
من بۆیە چووم بۆ عیراق
کە تۆ عیراقت خۆش دەویست
دڵت لە عیراق بوو، هەربۆیەش ویستت من بچمە ئەوێ
بەڵام بۆچی لە کاتێکدا لە وڵاتی دڵخوازت بووم
وا بەتەنیات هێشتمەوە و کۆچی دواییت کرد!

بابە!
تا ئەو کاتەی زیندووم
هەرگیز پەیامی خۆشەویستی و ئاشتیت لەبیر ناکەم
هەرگیز ئەوەم لەبیر ناچێ کە هەمیشە پێتدەگوتم:
"بە ڕۆحی ئەوینەوە لەگەڵ خەڵک بجووڵێوە؛ نموونەیەکی باش بە؛
جیاوازی لە نێو خەڵک دامەنێ، ئێمە هەموو گەڵای سەر لقی تاقە دارێکین."

بابە!
من بە هەمان ئەو ئوسوولەوە دەژیم کە تۆ لەگەڵیاندا ژیای
بۆ ئەوانیش دەمرم، وەک تۆ مردی

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

بۆ ئەوەش کە بەو ئوسووڵە ئەمەکدار بمێنمەوە نابێ هیچ بکەم جگە لە کەمترین قەرزدانەوەم کە لە ئامێزگرتنێک بێت وا پێت قەرزدارم

بابە!

سڵاو لە تۆ و ئەوانیتر

سڵاو لە گۆڕەکەت و گۆڕی ئەوانیتر

سڵاوی منداڵە تاقانەکەت کە بەجێتهێشت

سڵاو لە بەغدا، ئەو شارەی تۆ خۆشت دەویست و منیش بۆ هەمیشە خۆشم دەوێت لەبەر تۆ!

بەهیە فەرەجوڵڵا زەکی

بەغدا، عیراق

وەرگێرانی (کوردی) لەبەر وەرگێراوی (ئینگلیزی) ڕێزداران

هۆمەر دزەیی، مایکڵ ل. شایەت و ستانلی ف. شایەت

بەڕێوە چووە، کە ئەوانیش لە بەر دەقی سەرەکی (عەرەبی) تەرجەمەیان کردووە.

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

یادداشت بۆ بنکەی بڵاوکەرەوەی کتێبەکە

<u>وێنەکان</u>

بۆ ئەوەی بنکەی بڵاوکەرەوە وێنە فۆتۆگرافییەکانی بە کەیفییەتێکی باش لەبەر دەستدا بێت، وێنەکان بە
شێوازی رێزێلووشنێکی بەرز(600 دی پی ئای یا زیاتر) وێنەیان لێ هەڵگیراوەتەوە و هەمووشی بە 'تیفف' نەک بە 'جەی پێگ''، لەبەر ئەوەی 'جەی پێگ' پشتگیری ئەم رێزێلووشنە بەرزە ناکات. لیستەیەکی فایلی وێنەکانیش هاوپێچ کراوە.

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

شرۆڤەی وێنەکان

لیستەیەک لە شەرحی وێنەکان لەم فایلەدایە:
BAHIA-picture captions.doc.

فەکس

لەبەر ئەوەی کەیفییەتی فەکس زۆر باش نییە، کەراکتەری تایبەتی هەرکامیان ئەم وێنەلەبەر هەڵگرتنانەوەیەی دەستەبەر کردووە. ئەونە هەموو لە سەر سی دییەکی تایبەت دانراون و بە ئیمەیل نێرراون، کە شیعرەکەی سەدووفیش وا خۆی ئیمزای کردووە(2 فایل) و نامەیەکی میرزا ئەبولفەزل بۆ فەرەجوڵڵا بە دەستخەتی خۆی(1 فایل)، دەگرنە بەر.

خۆشخەتی

بەهیە خۆی، لایەنی تایبەتی خۆشخەتیی بۆ کتێبەکە ڕێک خستبوو، هەربۆیەش دوو بەشییان ئەسڵن، کە هەرکام لە چەشنێکن. ئەوانەش سەرلەنوێ بە ڕێزولووشنی بەرزی فایلی 'تیفف' بەرهەم هێنراونەتەوە و هاوڕێ لەگەڵ وێنەکاندا نێرراون.

ڕووبەرگی کتێبەکە

ڕووبەرگ دەبێ بریتی بێت لە وێنەی بەهیە بە کڵاوی کوردییەوە، هاوڕێ لەگەڵ ناوی کتێبەکە و هیتر، کە لە خوارەوەی ئەم وێنەیە بنووسرێن. بەهیە وای بیر لێکردبووەوە کە وێنە ڕەش و سپییەکەی، باشتر دەبێت ڕەنگی لێبدرێت و بکرێت بە ڕووبەرگ، واتە ڕەنگێکی تر شوێنی ڕەنگە ڕەشەکە بگرێتەوە هاوڕێ لەگەڵ ڕەنگێکی دیکەشدا. ئەمانەی خوارەوە هەندێک لەو دەرەتانەن کە گونجاون:
Coral #FF7f50 255 127 80; Thistle # D8BF D8 216, 191, 216; Misty Rose #FFE4EI 255, 228, 225.

لاپەرەکانی کۆتایی

جارێکیان بەهیە پێشنیاری ئەوەی کرد کە نەقشەیەک یا نەقشەی کوردستان بکرێتە لاپەرەی کۆتایی. هەر بۆیەش سکەنی ئەوانەشتان لە ناو فایلە 'تیفف' مکاندا بۆ نێرراوە. هەڵبژاردنێکی دیکەی کە هەر خۆی پێشنیاری کرد، کەڵک وەرگرتن بوو لە وێنەی ئەم لاپەڕانە.

بەشی پێشەوە

لاپەڕەی عینوان، پێشکەشی و پێرست

لاپەرەکانی یەکەمی پێشەوەی کتێبەکە لەم فایلەدایە:
BAHIA-0prelim1.doc.
زانیاریی سەبارەت بە مافی 'کۆپی ڕایتس' و هیتر ناتەواون و دەبێت تەواو بکرێن. ژمارەی لاپەڕەکانی پێرستەکەش دەبێت دیاری بکرێن.

لیستەی ڕەسمەکان

تاقمی دووهەمی لاپەڕەکان بۆ بەشی پێشەوەی کتێبەکە، لەم فایلەدان:

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

BAHIA-0prelims2.doc.

ئەو لاپەڕانەی وا بۆ ڕەسمەکان دانراون دەبێت ئاڵوگۆڕیان تێدا بدرێت بۆ ئەوەی ژمارەی ڕاستەقینەی لاپەڕەکانی چاپەکە دەربخەن.

سپاسنامە و یادداشت

تاقمی سێهەمی لاپەڕەکانی پێشەوەی کتێبەکە لەم فایلەدان:

BAHIA-0prelims3.doc.

زاراوەی وشە وەرگێڕاوەکان دەبێ تەواو بکرێن.

پێشەکی

تاقمی چوارەمی لاپەڕەکانی پێشەوە لەم فایلەدان:

BAHIA-0prelims4.doc.

زاراوەی وشە وەرگێڕاوەکان دەبێ تەواو بکرێن.

<u>بەژنی سەرەکی کتێبەکە</u>

ئەمانەی خوارەوە ناوی فایلەکانن بۆ بەژنی سەرەکی کتێبەکە:

Chapter 1: BAHIA-1.doc, Chapter 2: BAHIA-2.doc, Chapter 3: BAHIA-3.doc, Chapter 4: BAHIA-4.doc, Chapter 5: BAHIA-5.doc,

<u>کۆتایی پێکهاتەی کتێبەکە</u>

ئەمانە شەش فایلن بۆ پاشکۆ. لاپەڕەی عینوان بۆ پاسکۆکان لە فایلەکەدایە و وەرگێڕاوی ئینگلیزیی شیعرەکەی بەهیە لەم فایلەدایە:

BAHIA-7.doc.

پاشکۆکانیتر لەم فایلە جیاوازانەدان: گوڵبژێری قسەی عەبدولبەها بە ناوی *نهێنییەکانی شارسانیەتی خودایی*، کە وەرگەڕاوەتە سەر زمانی عەربی، شیعری بەهیە بە عەرەبی، ووتاری بەهیە بە عەرەبی، گوڵبژێری عەرەبی '*الدرر النهائیه*'، گوڵبژێری عەرەبی *لبشری العالم بترک المحاربات*'.

دوو پاشکۆی کۆتایی پێویستە ئێوە تەواویان بکەن: هەڵبژاردەی دۆعا بە کوردی و هەڵبژاردەی عەرەبی کتێبی علی الوردی بە ناوی *چاوخشاندنێک بە لایەنی کۆمەڵایەتی مێژووی نوێی عیراقدا* (کە دواتر وە نامیلکەیەک بەم ناوە بڵاو کرایەوە: ئاوا قرةالعینیان کوشت)، بەشی 2، ئیرشاد، بەغدا، 1971).

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

وەرگێڕاوەکان

وەرگێڕاوی زاراوەکان لە هەندێک شوێندا ناتەواون – بڕوانە خوارەوەتر بۆ زیادکراوی پێویست:

لە هەموو دەقەکاندا (بە بەشی پێشکەشی و پێرستەوە)

دوو هایفنەکە بکەن بە یەک هێڵی درێژ *[لە کوردییەکەدا ئەوە بەڕێوە براوە. وەرگێڕی کوردی]*

لە ژێر دوو پیتی ئینگلیزی ووشەی شێخ واتە ش و خ هێڵێک بکێشن *[دیارە ئەمە بۆ کوردییەکە نییە]*

شەرحی ڕەسمەکان

[هیچکامیان بۆ کوردییەکە نین و تەنیا بۆ ئینگلیزییەکەن]

پێشەکی

[هیچکامیان بۆ کوردییەکە نین و تەنیا بۆ ئینگلیزییەکەن]

فەسڵی یەک

[هیچکامیان بۆ کوردییەکە نین و تەنیا بۆ ئینگلیزییەکەن]

فەسڵی دوو

[هیچکامیان بۆ کوردییەکە نین و تەنیا بۆ ئینگلیزییەکەن]

فەسڵی سێ

[هیچکامیان بۆ کوردییەکە نین و تەنیا بۆ ئینگلیزییەکەن]

شەرحی وێنەکان

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

(بەگوێرەی پاش و پێشیی دانرانی وێنە)

مارثا رووت، ڕۆژنامەنووسی ناودار وبەهایی
کاتێ کە من مێرمنداڵ بووم و شانازی ئەوەم هەبوو کاتێ کە هات بۆ قاهیرە، وەرگێڕی بم

هودا شەعراوی، ژنی مەزنی میسر. من لەگەڵ مارثا ڕووت سەردانیم کرد، هودا ئەودەم لە 'ماڵی منا' بوو لە ئەهرام،
لەبەر ئەوەی ماڵەکەیان بۆ نوێ دەکردەوە.

لەگەڵ باوکم شێخ فەرەجوڵڵا زەکی کوردی مەریوانی لە قاهیرە

تازە گەیشتبوومە بەغدا، 1937

لەگەڵ دایکم، شەوکەت فەرەجوڵڵا، لە بەغدا.

دایکم لەگەڵ کچانی کورد لە سلێمانی، زوربەیان قوتابی خۆم بوون.

لەگەڵ کچانی کورد لە سلێمانی

لەگەڵ چەند خوێندارێکم لە (دار المعلمات) لە بەغدا

ئەحمەد خانەقای خەڵکی کەرکووک، کە بەهائوڵڵای زۆر خۆشدەویست

بنەماڵەی ڕەواندزی:

ئەمین حەسەن ڕەواندزی (1898-1955) و
هاوسەرەکەی، ناجیە (1908-1979)

لای چەپ: ئەمین، 1943 لای ڕاست ناجیە، 1960

پیرۆز و هێڤی، منداڵانی ئەمین و ناجیە، 1960

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

وریا، جان و زۆزەک ڕەواندزی، منداڵانی ئەمین و ناجیە، پاریس، 1984

ماجید مستەفا، خاڵی فوئاد عارف.
ئەو و هاوسەرەکەی، دوای مردنی باوکم لەڕادەبەدەر لەگەڵمدا میهرەبان بوون

فوئاد عارف، برادەرم لە ڕۆژانی یەکەمی گەیشتنمە بەغداوە

یۆنس ڕەئووف – دڵدار، شاعیری گەورەی کورد
کە لە بەغدا دەرسی زمانی کوردی پێ دەگوتم

شێخ مەحموود ئەلحەفید، کە باوکم زۆری خۆش دەویست (بە ئیجازەی میهرەبانانەی عەبدولقادر بریفکانی،
دووبارە چاپکراو لە بەر [کتێبی] ئەو بە ناوی مێژووی وێنەداری بزووتنەوەی نوێی نەتەوایەتی کوردی، 1999)

دوڕڕییە عەونی، کوردێکی زۆر بە هەست

ئەحمەد شەوقی، شازادەی شاعیران، هاووڵاتییەکی کورد

قاسم ئەمین، کوردێک کە داکۆکی لە مافی ژنان دەکرد

ڕێورەسمی کۆتایی خوێندنی قوتابخانە

لە سلێمانی لە یەکەم سەردانمدا، دەورووبەری 1941

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

لە سلێمانی لە سەر سەربانی ماڵێک،دەوروبەری 1942

فطينة النائب، دۆستی شاعیرەی عیراقیم

لەگەڵ ئەو ژنانەی وا هاتبوونە خوداحافیزیم، کاتێ
بەغدام بەجێ هێشت، 1949 (فطينة النائب لە دەستە ڕاستمە)

پیاوانی هۆزەکەمان لە مەریوان. کوڕەلاوەکەی مێزەری سپی بە سەرەوەیە، ئامۆزا [پوورزا؟] مە.

لەگەڵ ژنانی کورد لە مەریوان، 1970

زارۆکی کورد

هۆمەر دزەیی و هاوسەرەکەی، ڕووناکە

برازاکانی هۆمەر دزەیی

جل وبەرگی کوردی
کە حەفصە خانم – براژنی شێخ مەحموود پێیدام
(ئیستاکە لە مۆزەخانەی کوردی لە برووکلین، وڵاتە یەکگرتووەکان پیشان دەدرێت)

پیشاندانی جل وبەرگ و قاڵی کوردی،
لە مۆزەخانەی کوردی لە برووکلین، نیویۆرک

وێنەی شایی من و ڕۆبێرت گولیکی هاوسەرم، 17 ی مانگی جانیوەری 1950
لە سەر کێکەکە نووسروە:
"ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوا، یەکبگرن – بەهیە و ڕۆبێرت"

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

لەگەڵ کوڕە بچکۆلە خۆشەویستەکەم، حوسەین، 1951

لەگەڵ عەلی نەخجەوانی لای چەپم و موحسین عینایەت لای ڕاستم

شیخ فرج الله زکی الکردی مریوانی

وێنەی بە فەکس هەڵگیراوی نامەیەک کە میرزا ئەبولفەزلی گوڵپایەگانی بۆ باوکمی نووسیوە

شێخ فەرەجوڵڵا لەگەڵ پسپۆڕێکی ئەلمانی، قاهیرە، سەرەتای 1930 یەکان

کۆبوونەوەی بەهائیان لە قاهیرە، 1932، شێخ فەرەجوڵڵ لای دەستەچەپ مێزەری سپی بە سەرەوە.

چیاکانی چەهریق [چاری]

وێنەی فەکسی شیعرێک بە دەستخەتی فطینة النائب

شێخ محيي الدين الکردی، قاهیرە، 1925

شێخ محيي الدين الکردی، میرزا مەحموودی زەرقانی، شێخ حەسەن عەبدو

شێخ محيي الدين الکردی، لەگەڵ بەهائیانی عەنتاب، تورکیا، 1931 یا 1932

وێنەکانی دواتری شێخ محيي الدين

لەگەڵ ابوالحمید خمیر و مصطفی بوشوشە، دوو تونسی کە

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

ئایینی بەهایی لای شێخ محیی الدین الکردی فێر بوون

بەشێک لە وشە شاراوەکان ی بەهائوڵڵا ، ژمارە 64، لە ئەسڵی عەرەبیدا
(خۆشخەت: بورهان زاهیری و مۆڵەت پێدراو بۆ چاپ لەم کتێبەدا)

بەهائوڵڵا
خاوێنکردنەوەکان، بەشێک لە نووسراوەکانی بەهائوڵڵا، ژمارە 4، لە ئەسڵی فارسیدا
(خۆشخەت: بورهان زەهرایی، مۆڵەت پێدراو بۆ جاپ لەم کتێبەدا)

جۆلای سوورپێستەکان و نەوەکەم، ئاریزۆنا، 1990 ەکان

لەگەڵ منداڵانی سوورپێست، ئاریزۆنا، 1970

ئێلیزابێث داهی، بەهاییەکی سوورپێستی نەڤاجۆ، (لە کۆبوونەوەی بەهائیاندا)

لەگەڵ باشترین هاوڕێم، ئێلیزابێث داهی،
کە مامۆستایەکی لێهاتوو بوو، ئاریزۆنا

کچی برای ئێلیزابێث داهی

وێنەی ڕەسمێکی عەتا سادقی گۆران : ژنێکی کورد
کە خەریکی چێشت وکوڵە (بە ئیجازەی میهرەبانانەی هونەرمەندەکە)

وێنەی نەققاشییەکی عەتا سادقی گۆران ژنێکی کورد
بە جل وبەرگی شینەوە (بە ئیجازەی میهرەبانانەی هونەرمەندەکە)

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

پێشەکی وەرگێڕ

هەموو کارەکە، لە تەلەفونێکی ڕێزدار هۆمەر دزەییەوە دەستی پێکرد. ساڵی 2000 بوو من بە نووسینی بەرنامەیەکی هەفتانە بە ناوی "چاپکراوی نوێ" – کە تێیدا کتێبی کوردی وسەبارەت بە کوردم دەناساند، سووکە هاوکارییەکی دەنگی کوردی ڕادیۆ ئەمریکام دەکرد. لە ڕێگەی بەرنامەکەوە پەیوەندێکی مانگانەم لەگەڵ کاک هۆمەر- سەرۆکی ئەودەمی ڕادیۆکە و بەرپرسانی دیکەی دەنگی کوردی هەبوو، کە وتارەکانیان بە هۆی تەلەفونەوە بۆ تۆمار دەکردم.

پێشتر من کەوتبوومە سەروشوێنی نوسخەی دەستنووسی شەرەفنامەی بدلیسی لە کتێبخانەکانی جیهان و بە سۆراغی 35 نوسخەم زانیبوو ، تایبەتمەندییەکانیانم لە کتێبێکدا چاپ کردبوو(1). کاک هۆمەر لە تەلەفونەکەیدا باسی خانمێکی بۆکردم و گوتی کچی نەمر فەرەجوڵڵا زەکی مەریوانییە و 80 ساڵێکی تەمەنە ولە ئەمریکا دەژی، ژمارەتەلەفونی ماڵەکەشی پێدام و گوتی دەتوانی تەلەفونی بۆ بکەی و هەواڵی بپرسی. من کە هەرگیز نەمدەزانی لە وەچەی فەرەجوڵڵا زەکی کەسێک مابێتەوە و بەم هاسانییە دەنگم پێی بگا، لە خۆشییان هەر شاگەشکە بووم و دەست بەجێ هەمان شەو تەلەفونم کردە خزمەت کچی کەسێک کە مێژووی کورد قەرزداری کار وخەباتیەتی (2).

"بەهیە خانم فەرەجوڵڵا زەکی" بەڕووخۆشییەوە لەگەڵم دوا و بە دڵئاواییەوە وەڵامی پرسیارەکانمی دایەوە و هەر ئەو پەیوەندییە ساکارە بووە هۆی دۆستایەتییەکی گەرم لە نێوانماندا، دوستایەتییەک، کە هەتا ساڵی 2005 درێژەی کێشا. لەو ماوەیەدا من چەند نامەم نارده خزمەتی و لای کەم مانگی جارێک تەلەفونم بۆ کرد. گەلێک پرسیاری بنەماڵەکەیان و بە تایبەت باوکیم لێکرد و ویستم بزانم گەلۆ لە "چاپخانەی زانستیی کوردستان" ی باوکی لە قاهیرە هیچ نیشانەیەک ماوە؟ بەهیە خانم پیر ببوو، مێردە ئەمریکییەکەی – ڕۆبێرت گولیک، کۆچی دوایی کردبوو و تاقەتێکی زۆری بۆ نووسین نەمابوو. جگە لە چەند وشەیەک هیچی لە زمانی کوردی نەدەزانی و چەند ڕستەیەکی فارسیشی لەبیر مابوو – کە لە دایکی وەرگرتبوو، منیش خۆ عەرەبیم نەدەزانی و لە ئەنجامدا پەیوەندییەکانمان لەگەڵ یەکتر بە زمانی ئینگلیزی بوو. تکام لێکرد ئەگەر بتوانێت بیرەوەرییەکانی خۆی سەبارەت بە باوکی بنووسێتەوە و تەنانەت تاقمێک پرسیارم بە نامە نارده خزمەتی و داوام لێکرد وەڵامیان بداتەوە. گوتی خەریکی ڕێک خستنی بیرەوەرییەکانیەتی لەمەڕ باوکی، بەڵام زیاتر خزمەتەکانی باوکی بە ئایینی بەهایی تێدا باس کردووە وهەوڵ دەدات ئاوڕ لە لایەنی نەتەوایەتیی و هەڵسووڕاوییە کوردییەکانیشی بداتەوە و وەڵامی پرسیارەکانی منیش کەم وزۆر لەوێدا بگونجێنێت.

"شێخ فەرەجوڵڵا زەکی مەریوانی" لە ساڵانی ژیانی قاهیرەیدا ببووە ئیمانداری‌کی بە باوەڕی بەهایی و کتێبەکانی بەهائوڵڵاو ڕێبەرانی دیکەی ئایینی بەهایی لە چاپخانەکەیدا چاپ کردبوو. بەهیە خانم خۆی و مێردە ئەمریکییەکەشی هەر بەهایی بوون. ئەو دەیزانی من هیچ باوەڕێکی ئایینیم نییە و باس وخواسی نێوانمان تەنیا بەرەو کوردایەتی دەکێشم، بەڵام ئەو لە منیش کوردتر بوو ، لە دوورە وڵاتیش هەر بیری لە کوردستان دەکردەوە. لە ڕاستیدا بەهیە خانم دوو ئەوینی گەورە لە دڵیدا پەنگیان خواردبووەوە: ئەوینی کوردستان و خۆشەویستیی ئایینی بەهایی. ئەو، ئەم دوو وانەیە لە قوتابخانەی مامۆستای باوکی فێرببوو، بە درێژایی تەمەن، لە قاهیرە و بەغدا و

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

ئاریزۆنا لەبیری نەکردبوون. شتێک کە توانای پێ بەخشی بوو ئەو دوو شووتییە گەورەیە بە دەستێک هەڵبگرێت واهەیە دڵ فراوانی بەهائیان بووبێت بۆ 'تەحەممول' ی خەڵکانیتر و ڕێز گرتن لە هەموو بیروبۆچوونێکی کۆمەڵایەتی و ئایینی ، تەنانەت هی ناحەزانی خۆشیان.

لە ساڵی 2005 دا پەیوەندییم لەگەڵ بەهیە خانم پچڕا و نامە و تەلەفونەکانم بێ وەڵام مانەوە. دەمزانی بە ثێي تەمەن و نەخۆشی، ئەو بێ وەڵامییە دەبێ واتایەکی تاڵی هەبێت ، هەرواش بوو. دۆستە جێگەی ڕیزەکەم لەو ساڵەدا کۆچی دوایی کردبوو و بە مردنی ئەو، وەجاخی بنەماڵەی فەرەجوڵڵا زەکی مەریوانی کوێر بووەوە، بەڵام یادی باوک و کچە خزمەتگوزارەکەی بۆ هەمیشە لە سەر تەتەڵەی زەینی ڕووناکبیرانی کورد دەمێنێت. یادیان بەخێر بێت.
دوابەدوای کۆچی دوایی بەهیە خانم، کەوتمە هەوڵی دۆزینەوەی سەرەهەودایەک بۆ دەست ڕاگەیشتن بەو بیرەوەرییانەی وا خەریکی نووسینیان بوو، بەشێکی کەمی لە سەر تەلەفون بۆ خوێندبوومەوە و لام وابوو دەبوایە لە شوێنێکی دانابێت. کەوتمە نامە نووسین بۆ ئەملا و ئەولا و بەهۆی میهرەبانیی دۆستێکەوە دوو جار بەشداریی کۆنفەرانسی ساڵانەی بەهاییانم کرد لە لەندەن و چاوم بە چەند کەس لە بەرپرسان و یەک لەوان، نوێنەرێکی "بیت العدلی جیهانیي بەهائیان" کەوت و لە هەموویانم تکا کرد، بەڵکوو شوێنی ئەو بیرەوەرییانەم بۆ هەڵبگرن و ئامادەیی خۆم بۆ وەرگێرانی کوردی کتێبەکە پێ ڕاگەیاندن؛ بە تەلەفون و نامەش هەراسم بە هەموان هەڵگرت. لە ماوەی ئەو هاتوچۆ و پەیوەندییانەدا سینگ فراوانی و دڵ گەورەیی بەهائیانم بە کردەوە بینی. ئەوان گەرچی دەیانزانی من بەهایی نیم و هەر بەگشتی باوەڕی ئایینیم نییە، ئەوپەڕی هاوکارییان کردم و بە ڕاستگۆیی و بێ فێڵییەوە حەواڵەی لایەنی جیاوازیان دەکردم کە هەرکام هەنگاوێک لە ئامانجەکەم نزیکیان دەکردمەوە. سەرئەنجام لە "بیت العدلی جیهانیي بەهائیان" لە عەککاوە بە نامە پێیان ڕاگەیاندم کە نوسخەی تایپکراوی بیرەوەرییەکانی بەهیەخانم نێردراوە بۆ ئەنجومەنی بەهائیانی عیراق و ئەوان خۆیان وەریدەگێڕنە سەر "کوردیی عیراق" واتە نایدەنە من کە خەڵکی ڕۆژهەڵاتی کوردستانم.

ئیتر وەک کەسێک کە ڕێگایەکی دووری بڕیبێت و گەڕابێتەوە ماڵی خۆی، پاڵم لێدایەوە و ئۆخژنێک بە دڵم دا هات کە بیرەوەرییەکانی دۆستی خۆشەویستم نەفەوتاون و ڕووی ڕووناکی دەبینن ولە ڕێگەی نووسینەکانی ئەوەوە گەلەکەمان ئاگاداری ژیان و هەڵسووڕاوییەکانی گەورەپیاوێکی وەک 'فەرەجوڵڵا زەکی' دەبێت، کە مخابن تا ئێستا ژیننامەیەکی هەمەلایەنەی بۆ نەنووسراوە. ئیتر بڕیارم دا شوێنی مەسەلەکە نەگرم و وازی لێ بهێنم تا کاتێک کە کتێبەکە بە چاپکراوی دەیبینم.

زۆری پێ نەچوو برای بەڕێزم کاک ڕەفیق ساڵح لە(بنکەی ژینەوە) ئیمەیلی بۆ ناردم و نووسی کە هەندێک برادەری بەهایی دەقی ئینگلیزی بیرەوەرییەکانی(بەهیە خانم)یان هاوڕێ لەگەڵ تاقمێک وێنەی مێژوویی بە نرخ بردۆتە لای ئەو و ڕاوێژی ئەوەیان لەگەڵدا کردووە، کێ بۆیانی وەریبگێڕێتە سەر زمانی کوردی، و ئەویش منی پێ پێشنیار کردوون! کارەکە هەمیسان ڕووبەڕووی من بووەوە و نامە و ئیمەیل گەیشتنەوە دەستم. لە وەڵامی ئیمەیلی برادەرانی بەهایی عەرەبی عیراقدا ئامادەیی خۆم بۆ وەرگێرانی بیرەوەرییەکان ڕاگەیاند و بەم کارەم ویستم بەینەتداریی خۆم بە بەهیە خانم دەرخستبێت و هەنگاوێکیشم بۆ ناساندنی نەمر فەرەجوڵڵا زەکی مەریوانی بە کۆمەڵگای کورد هەڵهێنابێتەوە.

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

دەستم بە وەرگێڕانی بیرەوەرییەکان کرد و بە ماوەی دوو مانگێک کردمە کوردی و ناردمەوە بۆ برادەرانی بەهایی لە عیراق، بەو هیوایەی کە لە ڕێگەی بنکەی ژینەوە هاوڕێ لەگەڵ وێنەکاندا چاپ و بڵاوی بکەنەوە. ئەم چەند دێڕەی ئێستاشم وەک پێشەکی نووسی بۆ ئەوەی ڕەوتی کارەکە و چۆنیەتی پەیوەندیم لەگەڵ نووسەر و کتێبەکەی ڕوون بکەمەوە و سپاسی هەموو ئەو کەسانە بەتایبەت 'بیت العدلی جیهانیي بەهائیان' وبەتایبەت خانم میهرنوش مەجیدی بکەم لە لەندەن کە بە دەنگمەوە هات و سەرەتای پەیوەندییەکانی بۆ دامەزراندم. ئەنجامی کارەکە بوو بەوەی نوسخەی بیرەوەرییەک زیندوو کرایەوە، کە زۆر وا هەبوو لە ژێر تۆزی کتێبخانە و عەمباردا بخنکێت و لە ناو بچێت. شایانی باسە کە تەرجەمەی من لەبەر دەقێکی ئینگلیزی بەڕێوە چووە کە پێشتر ڕێزدار دوکتۆر موحسین عینایەت و خاتوو فیلیسی عینایەت پێیەوە خەریک بوون و بە تایپکراوی و بە هەندێک پەراوێز و یەک دوو بەشي زیادکراوەوە، نێرراوە بۆ لای من. گەرچی ئامانجی من تەنیا بیرەوەرییەکانی بەهیە خانم سەبارەت بە خۆی و باوکی و بنەماڵەکەی بوو، بەڵام بەشە ئایینیەکانی نەک هەر زیانێک بە کارەکە ناگەیێنن بەڵکوو زانیارییەکی زۆریش دەبەخشن بە گەلی کورد و چارەنووسی پڕ ئازاری بەهائیان بە دەست مەلاکانی ئێرانەوە هاوچەشنە لەگەڵ چارەنووسی کورد ، کە زیندانە و مەنفایە و ئاوارەیی بۆ خەڵکەکە و دواکەوتوویی ئابووری بۆ ناوچە لێقەوماوەکە.

سەرەتای ساڵی 2010

ئەنوەر سۆڵتانی

لەندەن

---

1. بڕوانە: ئەنوەری سۆڵتانی، *"35 دەستنووسی شەرەفنامەی بەتلیسی لە کتێبخانەکانی جیهان"*، کتێبی ئەرزان، سوید، 1997

2. فەرەجوڵڵا زەکی دوای چاپەکەی ڤلادیمیر زێرنۆف لە سەنت پیترزبورگ، دووهەم چاپی شەرەفنامەی بە هاوکاری محەممەد عەلی عەونی، لە قاهیرە بڵاو کردەوە (ساڵی 1305 ی کۆچی مانگی، و1886 یا 1887 ی زایینی) و نوسخەی وێنەهەڵگیراوی ئەو چاپەش بوو، کە محەممەدلوی عەبباسی جارێکی دیکە لەتاران چاپی کردەوە و بوو بە بنەمای کاری مامۆستا هەژاری موکریانی بۆ تەرجەمەی کوردی سۆرانییەکەی. نوسخەی چاپی فەرەجوڵڵا زەکی 'ذیل' - واتە زیادکراوێکی لەمەڕ ئەمیرانی گەڵباخی هەیە، کە دوور نییە هەر خۆی نووسیبێتی. محەممەدلوی عەبباسی لە سەرەتای چاپەکەی خۆیدا دەنووسێت: "شێخ فەرەجوڵڵا زەکی ئەلکوردی لە کاری ساغ کردنەوە و پاککردنەوەی دەقی کتێبەکەدا ئەوپەڕی هەوڵ و وردبوونەوەی بەکار هێناوە." (بڕوانە: *"شرفنامە - تاریخ مفصل کردستان"*، تألیف امیر شرفخان بدلیسی، با مقدمە و تعلیقات و فهارس بە قلم محمدعباسی، چاپ سوم: انتشارات علمی، تهران 1343 خورشیدی[1965 میلادی]، صفحه صد و هفت مقدمە). بۆ زانیاری زیاتر سەبارەت بە نوسخەی ئەمیر سورەییا بەدرخان و نوسخەی مەدرەسەی عوسمانلی لە شاری حەڵەب کە سەرچاوەی کاری شێخ فەرەجوڵڵا بوون، بڕوانە سەرەوەتر (پەراوێزی 1)، لل 93 تا 96.

PDF created with FinePrint pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com